

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

EBÛ HUREYRE’NİN HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

Selma Rabia Nur ATALAY

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mustafa Necati BARIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2023

EBÛ HUREYRE'NİN HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

Selma Rabia Nur ATALAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN 2023

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Selma Rabia Nur ATALAY

12/06/2023

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Selma Rabia Nur Atalay tarafından hazırlanan Ebû Hureyre'nin Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri Başlıklı tez çalışması 12/06/2023 tarih ve saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

Kabul

Ret

Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Doç. Dr. Mehmet Çiftçi
AHBÜ Üniv. İslami İlimler Fak.

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Doç. Dr. Murat YAZAN
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Doç. Dr. Mustafa Necati BARIS
AHBÜ İslami İlimler Fakültesi

Yedek Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Yedek Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

Ebû Hureyre'nin Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri
Yüksek Lisans Tezi

Selma Rabia Nur ATALAY

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Haziran 2023

ÖZET

Ebû Hureyre, Yemen bölgesinde bulunan Ezd Kabilesi'nin Devs kolundan olup İslâm dinini kabul etmesine kadar geçen süreçte bu bölgede yaşamıştır. İslâm'a girişi Tufeyl b. Amr'ın bir seyahati esnasında Mekke'de Hz. Peygamber'i dinlemesiyle olmuştur. Kavmi içerisinde İslâm'ı kabul eden az sayıda ki kişiden olan Ebû Hureyre, hicretin 7. senesinde Müslümanlar Hayber fethinde iken Tufeyl b. Amr başkanlığındaki bir heyetle beraber Medine'ye gelmiştir. Allah Resûlü ile ilk görüşmesi de Hayber bölgesinde olmuştur. Başka bir memleketten gelen Ebû Hureyre maddi durumunun iyi olmaması ve ilme olan ilgisi sebebiyle Suffe'de kalmaya başlamıştır. Bu zamandan itibaren Hz. Muhammed ile birlikte savaşlara katılmış, onun verdiği görevleri yerine getirmiş, ilmi konuda da kendisini geliştirmiştir. Hz. Peygamber zamanındaki hemen hemen tüm gazvelere katılmış, önemli olaylarda gözlemlerini rivayetleriyle aktarmıştır. Allah Resûlü tarafından Alâ b. Hadramî ile Bahreyn'e görevlendirilirken Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer döneminde de bu bölgedeki resmî görevleri devam etmiştir. Hz. Peygamber zamanında hem savaşlarda hem de kendine verilen görevlerde aktif rol alan Ebû Hureyre, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde resmî bir görev almamıştır. Muâviye zamanında sık sık Medine valisi Mervân b. Hakem'in yerine vekillik yapmıştır. Ebû Hureyre İslâmî ilimlerden hadis alanında en fazla hadis rivayet eden sahâbî olması hasebiyle ön plana çıkmıştır. Ebû Hureyre'nin hadis alanının dışında fıkıh ve kıraat gibi ilim dallarında da hatırı sayılır bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bilim Kodu: 60303

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Ebû Hureyre.

Sayfa Adedi: 71

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Necati Barış

Abu Huraira’s Life And His Place In The History Of Islam

(M. Sc. Thesis)

Selma Rabia Nur ATALAY

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

June 2023

ABSTRACT

Abu Huraira was from the Devs branch of the Ezd tribe in the Yemen region and lived in this region until he accepted the religion of Islam. His conversion to Islam was when Tufail b. Amr listened to the Prophet in Mecca during a trip. Abu Huraira, one of the few people in his tribe who accepted Islam, came to Medina with a delegation led by Tufail in the 7th year of the Hijra when the Muslims were conquering Khaibar. His first meeting with the Messenger of Allah was in the Khaibar region. Abu Huraira, who came from another country, started to stay in the Suffa due to his poor financial situation and his interest in science. From this time on, he participated in the wars with the Prophet, fulfilled his duties, and improved himself in the field of science. He participated in almost all the wars in the time of the Prophet and narrated his observations in important events. While he was assigned to Alaa b. Al-Hadrami and Bahrain by the Messenger of Allah, his official duties continued in this region during the reign of Abu Bakr and Omar. Abu Huraira, who took an active role both in the wars and the duties assigned to him during the time of the Prophet, did not take part in the Osman and Ali periods. During the time of Muawiya, he often acted as deputy instead of Marwan, the governor of Medina. Abu Huraira came to the fore among the Islamic sciences because he was the companion who narrated the most hadith in the science of hadith. It is understood that Abu Huraira had a considerable place in science branches such as fiqh and qiraat apart from the field of hadith.

Science Code: 60303

Key Words: Islamic History, Abu Huraira.

Page Number: 71

Supervisor: Doc. Dr. Mustafa Necati Baris

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

a.mlf.

Aynı müellif

b.

İbn, bin

bt.

Binti

Çev.

Çeviren

Ed.

Editör

H.

Hicrî

HZ.

Hazreti

nşr.

Neşreden

ö.

Ölüm

SAV

Sallahu aleyhi vesellem

sy.

Sayı

ty

Baskı tarihi yok

TDV

Türkiye Diyanet Vakfı

thk.

Tahkik

vb.

Ve benzeri

vd.

Ve diğerleri

yy

Baskı yeri yok

Yay.

Yayınları, Yayıncılık, Yayınevi

TEŞEKKÜR

Tez konumun belirlenmesinden çalışmamın bitişine kadar bana her zaman yol gösteren, bilmediğim birçok şeyi öğreten, yardımını, desteğini ve emeklerini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Necati Barış'a, tez yazma aşamasına hazırlanmama verdikleri kıymetli bilgilerle yardımcı olan Doç. Dr. Mehdi Çiftçi, Doç. Dr. Musa Balcı ve Doç. Dr. Erdem Can Öztürk hocalarıma teşekkür ederim.

Hayatımda geldiğim her noktada emekleri, maddi ve manevi destekleri olan, her zaman bana duydukları inançla gayretimi artıran kıymetli aile fertlerimden anneannem, babam, annem, kardeşlerime teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
1. GİRİŞ	1
2. EBÛ HUREYRE’NİN HAYATI VE FAALİYETLERİ.....	7
2.1 Ailesi.....	7
2.2. Müslüman Oluşu.....	9
2.3. Suffe’de Yer Alışı.....	11
2.4. Annesinin Müslüman Oluşu	14
2.5. Hz. Peygamber Dönemi İcraatları	15
2.6. Hz. Ebû Bekir Dönemi İcraatları	26
2.7. Hz. Ömer Dönemi İcraatları	28
2.8. Hz. Osman Dönemi İcraatları	30
2.9. Hz. Ali Dönemi İcraatları	31
2.10. Muâviye Dönemi İcraatları.....	32
2.11. Hastalığı ve Vefatı	34
3. EBÛ HUREYRE’NİN KİŞİSEL VE AHLÂKÎ ÖZELLİKLERİ.....	37
3.1. İsmi, Nesebi ve Künyesi	37
3.2. Dış Görünümü, Giyim-Kuşamı ve Yeme-İçmesi	39
3.3. Geçim Durumu ve Mal Varlığı.....	40
3.4. Eşleri, Çocukları ve Aile Hayatı	41

3.5. Annesine Verdiği Değer	43
3.6. Hz. Peygamber'e Yakınlığı.....	45
3.7. İnsanlarla İlişkileri	48
3.8. İbadet Hayatı.....	49
3.9. İlmî Kişiliği.....	50
3.10. Hakkındaki Âyetler.....	58
4. SONUÇ.....	63
KAYNAKLAR	67
ÖZGEÇMİŞ	71

1. GİRİŞ

Hiz. Muhammed'in (sav) 610 yılı Ramazan ayının Kadir Gecesi'nde Allah-u Teâlâ tarafından peygamber olarak vazifelendirilmesiyle vahiy başlamış, Hiz. Peygamber de vahiy en yakınlarından başlayarak 23 senelik bir süreçte tebliğ etmiştir. Allah Resûlü ilk vahiy aldığında ailesi ve en yakınında bulunan kimselerle bu durumu paylaşmış, kendisine açıktan tebliğ emri verilince de birçok insana İslâm dinini anlatmıştır. Hiz. Muhammed'in ilk vahiy aldığı andan vefat ettiği zamana kadar onunla her türlü zorluğu paylaşan ve mutluluklarını paylaşan dostları olmuştur. Bu kimseler ashab olarak anılmış, Allah Resûlü tarafından insanların en hayırlıları olarak nitelendirilmiştir. Hiz. Peygamber ve ashabı Allah yolunda yaptıkları mücadelelerle, aldıkları görevleri hakkıyla yerine getirmeleriyle ve ilme verdikleri önemle birçok alanda inşa, kurumsallaşma ve gelişime katkı sağlamıştır. Bundan dolayı Allah Resûlü'nün dostu olan her bir sahâbî, Müslümanlar için önem arz etmektedir. Bu düsturdan hareketle Hiz. Peygamber döneminde ve sonrasında önemli görevler alan, savaflara katılan ve ilmî yönden ön plana çıkan Ebû Hureyre'nin hayatı çalışmamızın konusunu oluşturmuştur.

Ebû Hureyre'nin hadis ilminde oldukça büyük bir yere sahip olması sebebiyle hayatı hakkında yapılan çalışmalar genellikle onun rivayetlerinin farklı açılardan incelendiği hadis çalışmaları içinde yer almıştır. Ancak hayatının İslâm tarihi açısından ele alınmadığı ve onun tarih içerisindeki yerinin tespiti konusunda bir çalışma olmadığı görülerek böyle bir çalışmaya karar verilmiştir. 2021 yılı Temmuz ayında *Ebû Hureyre'nin Hayatı ve İslâm Tarihindeki yeri* isimli çalışmamız üniversitemiz tarafından kabul edilip konumuz belirlendikten ve çalışmada hayli yol kat edildikten sonra 2021 yılı Aralık ayının sonunda Prof. Dr. Şaban Öz'ün *Ebû Hüreyre -Bir Otoritenin İnşası-* isimli eseri yayımlanmış ve bu suretle alandan bir öğretim üyesinin bizimle benzer bir çalışma yaptığından haberdar olunmuştur. Ancak Ebû Hureyre'nin İslâm tarihi açısından hayatının ve faaliyetlerinin ele alınması amaçlanan çalışmamız, gerekli araştırmalar yapıldıktan sonra Şaban Öz'e ait söz konusu eserden farklı bir içeriğe sahip olduğu tespit edilmiş ve bunun üzerine çalışmaya devam edilmiştir. Bununla birlikte ilgili eser, Ebû Hureyre'ye ait rivayetler ile onun hakkında nakledilen rivayetlerin kaynaklarına ulaşma ve söz konusu rivayetlerin değerlendirilmesi noktasında önemli derecede yol göstericilik yapmıştır.

Çalışmamızda araştırma yöntemlerinden kaynak tarama yöntemi kullanılmış olup Ebû Hureyre'nin rivayetleri arasından çalışmada ele alınanlar, tarihi bilgi verenler olarak sınırlandırılmıştır. Araştırmamız “Giriş”, “Ebû Hureyre'nin Hayatı ve Faaliyetleri”, “Ebû Hureyre'nin Kişisel ve Ahlâkî Özellikleri” ile “Sonuç” olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamızın konusu, amacı, yöntemi, kullanılan kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde İslâm'dan önceki süreçte Yemen'de bulunan Ebû Hureyre'nin ailesi hakkında ulaşılan bilgilere yer verilmiş, ailesinin Mekke ve Medine dışında bulunması sebebiyle de haklarında çok ayrıntılı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Daha sonra Ebû Hureyre'nin Müslüman olması, Medine'ye gelişi ve Hz. Peygamber ile görüşmesi ele alınmıştır. Ebû Hureyre'nin Yemen'den gelirken beraberinde getirdiği annesinin Müslüman oluşu da ele alınan konular arasında yer almaktadır. Ebû Hureyre'nin İslâm tarihi içindeki yerinin tespitinde önemli bilgilere ulaşmayı sağlayan “Hz. Peygamber Dönemi İcraatları” başlığı altında bu dönemde katıldığı savaşlar ve aldığı resmî görevler anlatılmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hulefâ-yi Râşîdin döneminde aynı şekilde bulunduğu görevler ve katıldığı savaşlar ele alınmış, vefatının gerçekleştiği Muâviye dönemi de bu açıdan bahse konu edilmiştir. Bölümün sonunda ise hastalığına ve vefatına yer verilmiştir.

İkinci bölümde Ebû Hureyre'nin kişisel ve ahlaki özellikleri üzerinde durularak önce ismi, nesebi ve künyesi ele alınarak konuya açıklık getirilmiştir. Daha sonra Ebû Hureyre'nin mizacı, görünümü ve geçim durumu tespit edilmiştir. Eşleri ve çocukları hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Hz. Peygamber ve diğer insanlar ile olan ilişkisine yer verilmiştir. Hakkında birçok rivayet bulunan Ebû Hureyre'nin ibadet hayatına değinildikten sonra onun ilmi kişiliği birçok açıdan ele alınmış ve hakkındaki âyetlere yer verilerek bölüm sonlandırılmıştır.

Araştırmamız Ebû Hureyre'nin hayatını ihtiva eden biyografik bir çalışmadır. Araştırmaya İslâm tarihinin ilk dönemlerinde yaşamış tarihi bir kişiliğe yer verilmesi hasebiyle ilk dönem siyer-megazî, tarih, tabakat, şehir-bölge tarihleri ve coğrafya eserlerinin incelenmesiyle başlamıştır. Bu eserlerden bazılarının hem kendisi hem çevirisi kaynak olarak kullanılırken bazılarının sadece orijinal dili, bazılarının da sadece çevirisi kullanılmıştır. İlk dönem klasik eserlerden sonra günümüze kadar gelen süreçte konu hakkında bilgi vermiş, eserlerin çoğu, kronolojik bir şekilde

incelenmiştir. Müracaat edilen bu eserlerin birçoğunda Ebû Hureyre'nin hayatının farklı yönleri hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmıştır.

İlk dönem İslâm tarihi alanında yapılacak herhangi bir çalışmada, şüphesiz bu alanın kabul gören ilk kaynaklarından yola çıkmak gerekmektedir. Bu bağlamda İslâm tarihçiliğinin en önemli isimlerinden olan İbn İshâk'ın (ö. 151/768) siyer-megazî alanında yazmış olduğu *Sîretü İbn İshâk*¹ eserinden yararlanılmıştır. Bu eserden sonra İbn İshâk'ın eserinden yola çıkılarak kaleme alınmış daha kapsamlı bir eser olan İbn Hişâm'a (ö. 218/833) ait *es-Sîretü'n-nebeviyye*² ele alınmıştır. Ebû Hureyre'nin İslâm tarihindeki yerini tespit etme noktasında katıldığı savaşlar önem arz etmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber zamanında gerçekleşen savaşları konu edinen yani megazî alanında yazılmış olan Vâkıdî'nin (ö. 207/823) *Kitâbü'l-Megazî*³ ve Zührî'nin (ö. 124/742) *el-Megazî*⁴ adlı eserleri incelenmiştir. Ayrıca müellifin vefatına kadar İslâm tarihi boyunca yapılmış fetihler ve fethedilen bölgeler hakkında bilgi veren fütuhat kitaplarından Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Fütûhu'l-Büldân*⁵ eseri de Ebû Hureyre'nin katıldığı savaşlar hakkında kaynak olarak kullanılmıştır.

Siyer-megazî alanındaki eserler incelendikten sonra Ebû Hureyre'nin yaşadığı dönemin önemli olayları hakkında bilgi veren genel tarih kitapları ele alınmıştır. Onun farklı zamanlarda cereyan eden olaylardaki tavırlarının da yer aldığı Halîfe b. Hayyât'ın (ö. 240/854-855) *Tarihu Halîfe b. Hayyât*⁶, Ya'kübî'nin (ö. 292/905'ten sonra) *Târîhu'l Ya'kübî*⁷, Taberî'nin (ö. 310/923) *Tarih-i Taberî*⁸, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*⁹, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *el-Kâmil fi't-Târih*¹⁰ isimli eserleri başvuru kaynaklarıdır. Yine Ebû Hureyre'nin yaşadığı dönemde bulunduğu bazı bölgeler hakkında yahut kavimler hakkında bilgi almak maksadıyla

¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, çev. Selahattin Yıldırım (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2021).

² İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi*, çev. Hasan Ege (İstanbul: Kahraman Yay., 1985).

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megazî*. ed. Marsden Jones (London: Oxford University Press, 1965).

⁴ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Megazî*, çev. Mehmet Nur Akdoğan (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2016).

⁵ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda (Ankara: Sevinç Matbaası, 1987).

⁶ Halîfe b. Hayyât, *Tarihu Halîfe b. Hayyât*, çev. Abdullah Bakır (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2008).

⁷ Ahmed b. Ebî Ya'küb İshak Ebü'l-Abbâs el-Ya'kübî, *Târîhu'l Ya'kübî* (Beyrut: Dâru Sâdır, ty).

⁸ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî*, çev. Cemalettin Saylık (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018).

⁹ İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (yy: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, ty).

¹⁰ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Gümüş Yayınevi, 1985).

şehir-bölge tarihi kitaplarından Ezrakî'nin (ö. 250/864) *Ahbâru Mekke*¹¹ eserinden yararlanılmıştır. Bunun yanında kabilelerle ilgili Ömer Rızâ Kehhâle'nin *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*¹² isimli eseri de kullanılan kaynaklar arasında yer almıştır.

Çalışmanın biyografik bir çalışma olması sebebiyle tarih kitaplarından sonra tabakat alanındaki eserler de önemli ölçüde Ebû Hureyre ve hayatı hakkında kaynaklık etmiştir. Bu anlamda yazılmış ilk ve en önemli tabakat kitaplarından olan İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Kitâbü't-Tabakati'l-kebir*'i¹³ ile bu alandaki eserler incelenmeye başlanmıştır. Bunu Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (ö. 430/1038) *Hilyetü'l-Evliyâ Tabakâtü'l-Asfiyâ*,¹⁴ İbn Abdilberr'in (ö. 463/1071) *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*,¹⁵ İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *Üsdü'l-gabe fî ma'rifeti's-sahâbe*¹⁶ ve İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1442) *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*¹⁷ isimli eserlerinin incelenmesi takip etmiştir. Ensab alanında ise İbn Hazm el-Endelüsî'nin (ö. 456/1064) *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*'ına¹⁸ başvurulmuştur.

İlk dönem İslâm tarihi alanında hadisler bilgi kaynağı olarak büyük bir öneme sahiptir. Ebû Hureyre'nin hadis rivayet eden sahâbîler arasında ilk sırada yer alması sebebiyle de onunla alakalı olan yahut ondan rivayette bulunulan birçok söz hadisler aracılığıyla öğrenilmektedir. Bu açıdan hadis alanının temel kaynaklarının başında gelen Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîh-i Buhârî*¹⁹ ve Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh-i Müslim*²⁰ adlı eserleri ele alınmıştır. Daha sonra Kütüb-i Sitte'nin geri kalan

¹¹ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âşâr* (Mekke: Matbaatu'l-Macidiyye, h. 1352).

¹² Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1997).

¹³ Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Basrî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir*, çev. Adnan Demircan vd. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015).

¹⁴ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007).

¹⁵ Ebû Ömer Yûsuf İbn Abdilberr en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2012).

¹⁶ Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gabe fî ma'rifeti's-sahâbe* (Kahire: Matbaatu'l-Vehbiyye, 1280).

¹⁷ Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005).

¹⁸ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed İbn Hazm el-Endelüsî, *Cemheretü ensâbi'l-'Arab*, nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (yy: Dâru'l-Ma'ârif, ty).

¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987).

²⁰ Müslim b. Haccâc, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1979).

kitaplarından Tirmizî'nin (ö. 279/892) *Sünen-i Tirmizî*,²¹ Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) *Sünen-i Ebû Davud*²² ve İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünen-i İbni Mâce*²³ isimli eserleri incelenmiştir. Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünenü'l-Kebîr*²⁴ adlı eseri ile ilk tasnif edilen çalışmalardan olan İbn Ebî Şeybe²⁵ (ö. 235/849) ve Abdürrezzâk es-San'ânî'nin²⁶ (ö. 211/826-27) *Musannef* isimli eserleri, bunlara ek olarak Buhârî'nin (ö. 256/870) ahlak hadislerini topladığı *Edebü'l-Müfred*²⁷ adlı eseri de kaynaklar arasında ele alınmıştır. Bunun yanında ravilerin özelliklerinin incelendiği İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1142) *Tehzîbü't-tehzîb fî ricâlu'l-hadis*,²⁸ Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl fî esma'i'r-ricâl*²⁹ eserleri de Ebû Hureyre'nin hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar arasında olmuştur. Ebû Hureyre'nin ilgilendiği ilim dallarının tespiti noktasında fıkıh alanında yazılmış İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350), *İ'lâmü'l-Muvakkîn*³⁰ ve kıraat alanında İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429), *Gayetü'n-Nihâye fî tabakati'l-kurrâ*³¹ eserleri yol gösterici olmuştur.

Klasik eserler kronolojik olarak ele alındıktan sonra çağdaş çalışmalardan Ali Toksarı'nın *Hiz. Ebu Hureyre ve Hadis İlmindeki Yeri*³² isimli öğretim üyeliği tezi, Rıdvan Yarba'nın *Sünnete Lafzî/Şeklî Yaklaşım İddiaları Bağlamında Ebû Hureyre'nin Sünnet Anlayışı*³³ ve Ufuk Dağlıoğlu'nun *Fukahânın Ebû Hureyre*

²¹ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, çev. Abdullah Parlıyan, (İstanbul: Konya Kitapçılık, 2007).

²² Süleyman b. el-Eş'as Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Davud Terceme ve Şerhi*, çev. Necati Yeniel vd. (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1991).

²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, çev. Haydar Hatipoğlu (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983).

²⁴ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, çev. Hüseyin Yıldız vd. (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2016).

²⁵ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm el-Kûfî Ebî Şeybe, *Musannef*, çev. Zekeriya Yıldız (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2017).

²⁶ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *Musannef*, çev. Zekeriya Yıldız (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2013).

²⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, çev. A. Fikri Yavuz (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1974).

²⁸ Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb fî ricâlu'l-hadis* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004).

²⁹ Ebû'l-Haccac Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esma'i'r-ricâl* (Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1996).

³⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-Muvakkîn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991).

³¹ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed el-Cezerî, *Gayetü'n-Nihâye fî tabakati'l-kurrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1982).

³² Ali Toksarı, *Hiz. Ebu Hureyre (r.a) ve Hadis İlmindeki Yeri* (Kayseri: Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü, Öğretim Üyeliği Tezi, 1982).

³³ Rıdvan Yarba, *Sünnete Lafzî/Şeklî İddiaları Bağlamında Ebû Hureyre'nin Sünnet Anlayışı* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

*Rivâyetlerine Bakışı*³⁴ isimli doktora tezleri incelenmiştir. Daha sonra Fahri Uluocak'ın *Ebû Hureyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivâyetler*³⁵ ve Yasemin Çekiçoğlu'nun *Sahihayn'da Ebû Hureyre'nin İsrâiliyyat Olarak Nitelendirilen Rivâyetleri*³⁶ adlı yüksek lisans tezleri ele alınmıştır. Söz konusu edilen tezlerin kimisinde kısaca Ebû Hureyre'nin hayatına yer verilirken kimisi bu kısmı daha geniş şekilde ele almış daha sonra da Ebû Hureyre'nin hadis ilmi açısından yerinin yahut rivayetlerinin değerlendirilmesine geçilmiştir. Bu konuda yazılan tezlerin yanında kaleme alınmış makaleler de gözden geçirilmiş konu itibarıyla çalışmamıza kaynaklık edebilecek olanlara yer verilmiştir. Klasik eserlerin yanında değişik açılardan Ebû Hureyre hakkında yazılan bu doktora tezleri, yüksek lisans tezleri ve makaleler konu hakkında farklı bakış açıları kazandırma konusunda bizlere yardımcı olmuştur. Yine çalışmamızın birçok kısmına TDV *İslâm Ansiklopedisi* ve Ebû Hureyre ile alakalı müstakil kitap çalışmaları da kaynaklık etmiştir.

³⁴ Ufuk Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hureyre Rivâyetlerine Bakışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020).

³⁵ Fahri Uluocak, *Ebû Hureyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivâyetler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

³⁶ Yasemin Çekiçoğlu, *Sahihayn'da Ebû Hureyre'nin İsrâiliyyat Olarak Nitelendirilen Rivâyetleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

2. EBÛ HUREYRE’NİN HAYATI VE FAALİYETLERİ

2.1 Ailesi

İslâm öncesi dönemde Araplar, Kahtânîler ve Adnânîler şeklinde iki grup olarak ele alınmışlardır. Kahtânîler, soyları Araplardan gelen ve başka bir milletle akrabalık bağı olmayan Arapları ifade ederken, Adnânîler sonradan Araplaşmış yani başka bir millettten olup evlilik yoluyla Araplarla soy birlikteliği yapan kişiler veya gruplar demektir. Kahtânîler, Yemenliler olarak da anılmıştır.³⁷ Ebû Hureyre bahse konu olan bu gruplardan Kahtânî kökenli Ezd kabilesinin Tihâme bölgesinde yaşayan Devs b. Udsan koluna mensuptur.³⁸

Ebû Hureyre’nin annesinin adı, rivayetlerde Meymûne bt. Sübeyh,³⁹ Ümeyme bt. Süfeyh b. el-Haris⁴⁰ ya da Ümeyme bt. Süfeyh b. el-Hâris b. Şâ’bî b. Ebu Sa’b b. Hüneyne b. Sa’d b. Sa’lebe b. Süleym b. Fehm b. Ganm b. Devs⁴¹ olarak yer almaktadır. Babasının adı için Ganm, Âiz, Âmir, Amr, Umeyr ve Abdüşems gibi isimler nakledilmiştir.⁴² Kaynaklardaki rivayetlerde Ebû Hureyre’nin ismi konusundaki ihtilafların yanında babasının isminde de birçok ihtilaf olduğu konu edilmiştir.

Amcası Sa’d b. Ebû Zübab, amcasının oğlu ise Ebû Abdullah el-Agar’dır. Amcası Hz. Peygamber tarafından Devs’in kabile reisliğine tayin edilmiştir. Allah Resûlü bu görevi verirken, kabilenin daha önce liderinin yine Sa’d olmasını ve İslâm’a girişi sonrasında da liderlikte olma isteğini göz önünde bulundurmıştır. Sa’d, Hz. Peygamber’den sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde de kabile reisliği yapmıştır. Dayısı Sa’d b. Süfeyh, Benî Devs’in ve dönemin en sert insanlarından. Onun bu gücü halk arasında şöhret bulmasını ve tanınmasını sağlamıştır.⁴³ Câhiliye döneminde Ebû Üzeyhir ed-Devsî, kardeşinin mehir meselesinden dolayı Hişâm b. el-

³⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi*, 1: 41; Mustafa Fayda, “Kahtân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2001), 24: 201.

³⁸ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 1: 258; Kehhâle, *Mu’cemü kabâ-’ili’l-’Arabi’l-kadîme*, 394.

³⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî esma’i’r-ricâl*, 34: 367.

⁴⁰ Abdülmün’im Sâlih Ali el-İzzî, *Difâ’ ‘an Ebî Hüreyre* (Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1981), 20.

⁴¹ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 240.

⁴² M. Yaşar Kandemir, “Ebû Hüreyre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1994), 10: 160.

⁴³ İzzî, *Difâ’ ‘an Ebî Hüreyre* 18-20.

Muğîre el-Mahzumî tarafından öldürülmüştür. Bu olay Devs ve Kureyş arasında bir kan davasına sebebiyet vermiştir. Ebû Hureyre'nin dayısı Sa'd b. Süfeyh de Ebû Üzeyhir ed-Devsî yerine yakaladığı Kureyşlileri öldürmüştür.⁴⁴

Ebû Hureyre, kabilesinin Tufeyl b. Amr tarafından İslâm'a davet edilmesini müteakiben hicretten önce Müslüman olmuştur. Medine'ye gelişinin Müslüman olmasından sonraki bir zamana denk gelmesinden dolayı Câhiliye dönemindeki hayatıyla ilgili kendi ifadeleri dışında pek fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Kendisinden nakledilen rivayetlere bakıldığında yetim olarak büyüdüğü, maddi açıdan imkânının zayıflığı sebebiyle bazı insanların yanında çalıştığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu rivayetlerden birinde şöyle demektedir:

“Yetim olarak yetiştim ve yoksul olarak da hicret ettim. Daha önce Büsre bt. Gazvân'a karın tokluğuna, yolculuk esnasında sırayla deveye binmek üzere işçilik yapıyordum. Yolculuktan eve döndüklerinde onlara hizmet eder, bir yere gittiklerinde ise şarkılar söyleyerek develerini sürerdim. Daha sonra Allah, beni o hanımla evlendirdi. Gönderdiği din ile topluma nizam veren ve Ebû Hureyre'yi yönetici yapan Allah'a hamdolsun.”⁴⁵

Bu rivayette yer alan bilgilere ek olarak Ebû Hureyre künyesini nasıl aldığına dair açıklamalarda bulunduğu rivayetlerde, çobanlık yaptığını da belirtmiş⁴⁶ ve bu türden rivayetlerden birinde kendisi için şu sözleri sarf etmiştir:

“Üsâme b. Zeyd Abdullah b. Râfi'den şöyle rivayet etti: Ebû Hureyre'ye, 'Sana ne için Ebû Hureyre künyesini verdiler?' diye sordum. O da, 'Sen benden vazgeçmeyecek misin?' dedi. Ben de, 'Evet Allah'a yemin ederim ki, ben sana saygılı olacağım.' dedim. Bunun üzerine dedi ki: 'Ben akrabalarımın koyunlarını otlatırken bir kediciğim vardı. Gece olunca onu ağacın üzerine bırakır, sabah olunca da onu oradan alarak onunla oynardım. Bunun üzerine bana Ebû Hureyre (kediciğin babası) künyesini verdiler.' dedi.”⁴⁷

Elde bulunan bu bilgilere bakıldığında amcasının kabile reisliği yapması, dayısının da kabile içinde tanınan ve sert biri olması ailesinin Devs içindeki şöhretini göstermektedir.⁴⁸ Ancak bu şöhretin onun maddi yönüne katkı sağlamadığı söylenebilir. Çünkü Ebû Hureyre Medine'ye gelmeden önce çobanlık yaptığını, geldikten sonra ise birilerinin hizmetinde çalıştığını ifade etmiştir.

⁴⁴ İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-'Arab*, 382; Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 160; Şaban Öz, *Ebû Hureyre –Bir Otoritenin İnşası* (İstanbul: Endülüs Yay., 2021), 28.

⁴⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 241.

⁴⁶ Yarba, *Sünnete Lafzî/Şeklî İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 25.

⁴⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 245.

⁴⁸ Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 10: 160.

2.2. Müslüman Oluşu

Ebû Hureyre'nin mensup olduğu Devs kabilesinin İslâm ile tanışması Tufeyl b. Amr aracılığıyla olmuştur. Tufeyl b. Amr Hicretten önce Kureyşliler'in Müslümanları boykotu sırasında Mekke'ye gelen Kureyşliler'in Hz. Peygamber'e karşı durması yönünde ona telkinlerde bulunmalarına rağmen bir süre sonra Hz. Peygamber ile görüşmüş ve İslâm'ı kabul etmiştir. Müslüman olduktan sonra da kabilesine dönerek burada insanları İslâm'a davet etmiştir. Çağrısına sadece babası ve Ebû Hureyre olumlu yanıt vermiş, Devsliler onu dikkate almamıştır. Bunun üzerine Tufeyl b. Amr Hz. Peygamber'e giderek durumu anlatmış, Hz. Peygamber de "Allah'ım, Devs'e hidayet eyle ve onları bize getir" diyerek dua etmiştir.⁴⁹

Tufeyl b. Amr, Hz. Peygamber'in Devs kabilesine ettiği duadan sonra tekrar memleketine dönerek burada insanlara İslâm'ı anlatmaya devam etmiş, kavminden birçok kişi zamanla Müslüman olmuştur. Hicret'in 7. yılı Muharrem ayının 7'sinde, Hudeybiye Antlaşması ve Hayber'in fethi arasında Tufeyl b. Amr başkanlığında Ebû Hureyre ve beraberinde, bir rivayete göre 60-70, başka bir rivayete göre ise 80 aile Hz. Peygamber'i görmek için Medine'ye gelmiştir.⁵⁰ Ebû Hureyre Medine'ye geldiğinde Hz. Peygamber ile görüşmesine kadar olan süreci ve sonrasını şu şekilde anlatmıştır:

"Ben Medine'ye geldiğimde Resûlullah Hayber'de bulunmaktaydı. Gaffaroğullarından bir adamın Mescid-i Nebvî'de halka sabah namaz kıldırıldığını, ilk rekâtında Meryem Sûresi'ni, ikinci rekâtında ise Mutaffîfîn'i okuduğunu gördüm."⁵¹ "Namazımızı bitirince Sibâ'a gelerek bize bir miktar azık verdik ve daha sonra Resûlullah'ın yanına geldik. Bu sırada henüz Hayber'i yeni fethetmişti. Müslümanlarla konuştu, onlar da bizi paylarına ortak ettiler."⁵² Yine başka rivayetlerde Ebû Hureyre Hayber'de fethedilmeyen bazı kalelerin fethine de katıldığını ifade etmiştir.⁵³

⁴⁹ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi*, 2: 28-30; İbn Hacer el-Askalânî, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, çev. Naim Erdoğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 3: 41-43; Goldziher, "Abû Huraira", *The Encyclopaedia of Islam*, ed. M. Th. Houtsma vd. (Leiden: Brill, 1913), 1: 93.

⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Musa K. Yılmaz (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2014), 2: 291; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 243; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb fî ricâlu'l-hadis*, 7: 525; a.mlf. *el-İsâbe*, 7: 355; Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: 160.

⁵¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 241; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, 12: 546 (No. 13053).

⁵² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 243.

⁵³ Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: 160.

Tufeyl b. Amr'ın hicretten önce Müslüman olması ve sonrasında kabilesini İslâm'a daveti göz önüne alındığında Ebû Hureyre'nin Müslüman oluşu hicretten önceki bir zamana denk gelmektedir. Ancak Müslüman olduktan hemen sonra Hz. Peygamber'e gitmemiş, Medine'ye gelişi Hayber'in fethi sürecinde olmuştur. Bu süre zarfında İslâm hakkında bilgi sahibi olduğunu Medine'de Hz. Peygamber'in yerine vekil bıraktığı Sibâ'a ile karşılaşmasını anlatırken verdiği bilgilerden çıkarmak mümkündür. Ebû Hureyre ve Müslüman olan diğer Devsliler Medine'ye ilk gelişlerinde Sibâ'a'nın namaz kıldırıldığını görmüşlerdir. Ebû Hureyre kılınan namazın sabah namazı olduğunu, rekâtlarda okunan surelerin de Meryem ve Muttaffifin sureleri olduğunu tespit etmiş daha sonra onların da namaz kıldıklarını belirtmiştir. Buradan hareketle Ebû Hureyre'nin önceden bu konularda bilgi sahibi olup Müslüman olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁴ Aynı şekilde Müslümanların yaşadığı olaylar hakkında bilgi sahibi olduğunu da söylemek mümkündür. Bunu Medine'ye geldiğinde gerçekleşen şu olaydan anlayabiliriz:⁵⁵

“Ebû Hureyre der ki: Allah Resûlü ve ashâbı Hayber'i fethettikten sonra Resûlullah'ın yanına gittim ve “Ey Allah'ın Resûlü! Bana da pay ver” dedim. Saîd b. el- Âs'ın bir oğlu “Ey Allah'ın Resûlü! Ona para verme!” deyince, ben de “Bu adam İbn Kavkal'ın katilidir!” karşılığını verdim. Bunun üzerine Saîd b. el- Âs'ın oğlu “Dağdan üzerimize gelen şu tavşan kılıklı kişi ne tuhaf! Müslüman bir adamı öldürdüğünü söylüyor. Oysa Yüce Allah, ona benim elimle ikramda bulunmuş ve beni onun eliyle kâfir olarak öldürterek rezil etmemiştir.” dedi. Başka bir rivayette ganimetten pay isteyen kişi Ebân b. Saîd el-Âs olarak yer almıştır.⁵⁶

Ele alınan rivayette adı geçen Ebân b. Saîd, 3/625'te gerçekleşen Uhud Savaşı'nda müşriklerin arasında yer almış ve yukarıdaki rivayette yer alan bilgilere bakıldığında Müslümanlardan İbn Kavkal'ın şehid olmasına vesile olmuştur. Daha sonra Hudeybiye Antlaşması esnasında Hz. Peygamber tarafından Hz. Osman Mekke'ye gönderildiğinde onu himayesine almıştır. Ebân b. Saîd antlaşmadan sonra İslâm'ı kabul etmiştir. Müslüman olan Ebân, Hz. Peygamber tarafından hicretin 7. yılında Hayber fetihleri gerçekleşirken Necid bölgesi üzerine yapılan bir seriyyede kumandan tayin edilmiştir. Aynı yıl Ebû Hureyre ve beraberindeki Devs heyeti Hz. Peygamber'in yanına Hayber'e gelmiştir. Ebân b. Saîd ve ordusu da seriyye sonrasında

⁵⁴ Yarba, *Sünnete Lafzî/Şeklî İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 30; Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hureyre Rivâyetlerine Bakışı*, 11.

⁵⁵ Toksarı, *Hz. Ebû Hüreyre (r.a) ve Hadis İlmindeki Yeri*, 5.

⁵⁶ Buhârî, “Kitâbu'l-Megâzî”, 64 (No. 254); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, 12: 542-545 (No. 13051).

Hayber'e geldiği zaman fetihlere katılmak istemiş ancak fetihler tamamlanmıştır. Daha sonra Ebân b. Saîd ve beraberindekiler savaşa katılmamalarına rağmen ganimetten yararlanmak istemiş, Ebû Hureyre ve Müslümanlardan birçok kişi buna karşı çıkmış⁵⁷ ve Ebû Hureyre ile aralarında rivayette yer alan konuşma geçmiştir. Ebû Hureyre, Uhud Savaşı'nın gerçekleştiği sene memleketi Yemen'de bulunmasına ve bundan 5 sene sonra Medine'ye gelmesine rağmen Ebân b. Saîd'i, İbn Kavkal'ı öldürmekle suçlamıştır. Yani Uhud Savaşı'nda müşriklerin Müslümanlardan kimi öldürdüğüne dair ayrıntı içeren bilgiye sahip olacak kadar Müslümanlarla ilgilenmiş veya onlardan haber almıştır.

Ebû Hureyre ve beraberindekilerin Medine'ye gelişlerinin hangi yolla olduğuna dair ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Dönemin koşulları ve yaygın ulaşım araçları düşünüldüğünde kara yolunu kullandıkları akla gelmektedir. Ancak bazı rivayetlerde deniz yoluyla geldikleri ve Medine'den önce de Habeşistan'a gittikleri yer almaktadır.⁵⁸

Ebû Hureyre Medine'ye gelirken içinde bulunduğu hissiyatı “Ey uzunluğu ve yoruculuğuyla beraber, beni küfür diyarından kurtaran gece!”⁵⁹ sözleriyle ifade etmiştir. Ebû Hureyre'nin bu sözlerinden Tufeyl b. Amr'ın davetini kabul eden az kişiden biri olmasının yanında iman etme konusunda İslâm dininden emin, kabilesinin bulunduğu durumun da farkında olduğu anlaşılabılır.

2.3. Suffe'de Yer Alışı

Müslümanların Medine'ye hicreti sonrasında Hz. Peygamber tarafından Müslümanlar için toplu ibadet mekânı, kendisi ve ailesi için ev, maddi durumu zayıf kişiler için de sığınma ihtiyacını karşılamak amacıyla Mescid-i Nebevî inşa edilmiştir. Mescid içinde Allah Resûlü ve hanımlarının kalabileceği odaların yanında maddi durumu iyi olmayan sahâbîlerin barınması için “gölgelik”⁶⁰ anlamına gelen ve sonraki süreçte bir ilim merkezi olacak Suffe adlı bir mekân oluşturulmuştur. Müslümanların

⁵⁷ İbn Hacer, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 1: 19-20.

⁵⁸ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hureyre Rivâyetlerine Bakış*, 11.

⁵⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 241.

⁶⁰ Mustafa Baktır, “Suffe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2009), 37: 469.

namaz kılması, bir araya gelmesi ve çeşitli alanlarda faaliyetleri için ise ortak bir alan yapılmıştır.⁶¹

Suffe maddi açıdan durumu zayıf olan sahâbîlerin kaldığı bir yer olması yanı sıra yapılışından bir müddet sonra ilmî ve kültürel faaliyetlerin yürütüldüğü bir eğitim merkezi haline gelmiştir. Bu ilim merkezinde yetişen sahâbîler birçok ilim alanında öncü isimlerden olmuştur. Hz. Peygamber buradaki sahâbîlere çeşitli eğitimler verirken Ubâde b. Sâmit, İbn Mes'ûd, Übey b. Kâ'b, Ebû'd Derdâ gibi bazı sahâbîleri de burada öğretici olarak tayin etmiştir.⁶² Allah Resûlü zaman zaman Suffe'ye burada bulunan öğrencilerden başkan tayin etmiştir. Ebû Hureyre de bu görevi yapan kimselerden biri olmuştur.⁶³

Hz. Peygamber Suffe'de bulunan sahâbenin bir taraftan eğitimleri ile ilgilenirken diğer taraftan onları her açıdan gözetmiştir. Yaşamlarını idame ettirecek düzenli bir işleri olmayan Suffe ehline, kendisine gelen sadakaları ve hediyeleri vermiş, bir kısmını kendi evinde, bir kısmını da ashabın evlerinde doyurmuştur.⁶⁴ Suffe ehlinin maddi gelirlerinin olmamasından dolayı rivayetlerde başkalarından bir şeyler istedikleri dile getirilmiştir. Bu da akla devamlı başkalarından isteyen ve karşılığında da herhangi bir şey vermeyen bir grubu getirebilir. Hâlbuki durum hiç de böyle değildir. Örneğin, Ubâde b. Sâmit Suffe ehlinin eğitim öğretim faaliyetleri çerçevesinde dahi insanların emeklerini karşılıksız bırakmama noktasında hassasiyetini şu şekilde ifade etmiştir:

“Suffe ehlinen çok kimselere Kur'ân ve yazı yazmayı öğrettim. Öğrencilerimden bir adam bana bir adet ok yayını hediye etti. Ben de kendi kendime ‘Bu bir mal değildir. Ben de bununla savaşlarda Allah yolunda ok atarım’ dedim. Bununla beraber durumu Allah Resûlü'ne sordum. Resûl-i Ekrem, ‘Bu yay karşılığında kıyamet günü boynuna ateşten bir halkanın takılması seni sevindirecekse yayı kabul et’ buyurdu.”

Allah Resûlü Ubâde b. Sâmit'in oku almasını hoş karşılamasa da rivayette Suffe ehlinin kendilerine sağlanan bir faydayı ellerinden geldiğince karşılıksız bırakmamak yönünde gayretleri dikkat çekmektedir.⁶⁵ Suffe ehli, Müslümanların misafirleri olarak

⁶¹ Nebi Bozkurt, “Mescid-i Nebevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2004), 29: 281.

⁶² İbn Mâce, “Kitâbü-t Ticâre”, 8 (No. 2158); Mahmut Dilbaz, “İslâm Medeniyetinde Eğitim-Öğretim Ve İlmî Faaliyetler”, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yay., 2017), 172.

⁶³ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yay., 2019), 636.

⁶⁴ Baktır, “Suffe”, 37: 281.

⁶⁵ İbn Mâce, “Kitâbü-t Ticâre”, 8 (No. 2158).

görülmüş,⁶⁶ İslâmî ilimlerde öne çıkan her biri birbirinden değerli sahâbîlerden oluşmuştur. Bu kişiler bazı zamanlar odun toplamış, bunları satarak birtakım ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bunun yanında Hz. Peygamber ve maddi durumu iyi olan ashabı da burada bulunan kişilerin ilimle meşguliyetlerini maddi açıdan desteklemiştir. Suffe’de bulunan sahâbîler de bu destekle günümüze kadar uzanan ve her geçen gün gelişen İslâmî ilimlerin temellerini atmış ve bu ilimleri sistemleştirmiştir.⁶⁷

Ebû Hureyre, Medine’ye geldiğinde Suffe’de kalmaya başlamış ve Hz. Peygamber’in vefatına kadar burada ikamet etmiştir. Hz. Peygamber çoğunlukla Suffe ashabı için bir yemek tertip ettiğinde Ebû Hureyre’yi görevlendirmiş ve onları toparlayarak yemeğe getirmesini istemiştir. Ebû Hureyre’nin rivayetlerine bakıldığı zaman Suffe ashabının ve kendisinin burada kaldığı süre boyunca içinde bulundukları şartlar hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Örneğin Ebû Hureyre, Suffe’de 70 kişi olduklarını ve bu kişilerin giysi, örtü, aba cinsinden bir şeyleri bulunduğunda bunu boyunlarına bağladıklarını ifade etmiştir.

Ebû Hureyre Suffe’de kaldığı süre boyunca fakirliğe sabretmiştir. Birçok kez aç olduğunu ve bu açlığının giderilmesi için sahâbeden karşılaştığı kimselere Kur’ân okumak istediğini yahut bir ayet hakkında soru sorduğunu dile getirmiştir. Karşılaştığı bu insanlar zaman zaman kendilerinde de yiyecek bulunmaması sebebiyle Ebû Hureyre’yi yemeğe davet edememiştir. Böyle zamanlarda Hz. Peygamber ile karşılaşan Ebû Hureyre, Hz. Peygamber’in ikramı ve daveti sayesinde Suffe ashabıyla birlikte karnını doyurmuştur.⁶⁸

Ebû Hureyre ve Suffe ashabı burada geçirdikleri yıllarda birçok zorlukla birlikte mücadele ederek hadis, fıkıh, tefsir ve benzeri birçok ilmin adeta temelini atıp gelişmesine zemin oluşturmuşlardır. Bu yüzden burada bulunan her bir sahâbînin emek ve çabaları çok kıymetlidir.

⁶⁶ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hureyre Rivâyetlerine Bakışı*, 15.

⁶⁷ Toksarı, *Hz. Ebû Hüreyre (r.a) ve Hadis İlmindeki Yeri*, 18-19.

⁶⁸ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü ’l-evliyâ*, 1: 461-462.

2.4. Annesinin Müslüman Oluşu

Ebû Hureyre'nin annesinin ne zaman Medine'ye geldiği ile alakalı herhangi bir bilgi bulunmasa da Tufeyl b. Amr ve beraberindeki insanların Medine'ye geldiği süreçte annesinin de onun yanında olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁹ İbnü'l-Cezerî eserinde Ebû Hureyre'nin ve annesinin hicretin 7. senesinde Müslüman olduğunu söylese de⁷⁰ kaynakların çoğunda yer alan bilgilere göre o, Tufeyl b. Amr'ın daveti üzerine İslâm'ı kabul etmiş, hicretin 7. senesinde de kabilesinden bir grup insanla Hz. Peygamber'i görmeye Medine'ye gelmiştir. Yine annesini defalarca kez İslâm'a davet ettiği ve annesinin Allah Resûlü'nün duası ile Müslüman olduğu rivayetlerde yer almıştır. Yani annesi Medine'ye geldikleri yıl İslâm'ı kabul etmiş olabilir ancak Ebû Hureyre ile aynı dönemde Müslüman olduğu söylenemez. Dolayısıyla annesi Yemen'den Medine'ye yapılan bu yolculuğu Müslüman olarak yapmamıştır denilebilir.⁷¹

Ebû Hureyre, beraberinde Medine'ye gelen annesinin Müslüman olması için onu birçok kez İslâm'a davet etmiş ancak olumlu bir cevap alamamıştır. Hatta annesini en son İslâm'a davet ettiği zaman yine olumsuz yanıt almanın yanında ondan Hz. Peygamber hakkında hoş olmayan sözler işitmiştir. Bundan dolayı oldukça üzülmüş, ağlayarak Allah Resûlü'ne gitmiş ve ona annesi ile arasında geçen bu olayı anlatıp annesinin Müslüman olması için ondan dua istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber annesine dua etmiş, o da akabinde Allah Resûlü'nün yanından ayrılıp evine doğru gitmiştir. Eve geldiğinde içeriden su sesi geldiğini duymuş, daha sonra annesinin elbisesini giydiğini ve başını örttüğünü görmüş, oğlu geldiğinde de Müslüman olmayı kabul etmiştir. Annesinin Müslüman olmasına çok sevinen Ebû Hureyre, bu defa duyduğu sevinç sebebiyle Hz. Peygamber'in yanına ağlayarak gitmiş ve Allah Resûlü'ne annesinin Müslüman olduğu müjdesini verip ondan annesi ve kendisinin bütün müminler tarafından sevilmesi için dua istemiştir. Hz. Peygamber bu konuda da ona dua etmiş ve bundan dolayı Ebû Hureyre, kendisini sevmeyen mümin erkek ve kadın olmadığını ifade etmiştir.⁷²

⁶⁹ Öz, *Ebû Hureyre*, 24.

⁷⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gayetü'n-Nihâye*, 1: 370.

⁷¹ Öz, *Ebû Hureyre*, 24.

⁷² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 244; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 355.

2.5. Hz. Peygamber Dönemi İcraatları

Ebû Hureyre'nin Müslüman olup Hayber'de Hz. Peygamber ile görüşmesi İslâm Tarihi sahnesine çıkışının başlangıcı olmuştur. Daha sonra Medine'ye gelip Suffe'ye yerleşmesi onun daha çok ilim alanında yetişmesine ve faydalı olmasına, ayrıca Allah Resûlü'nün hayatta olduğu dönemde de adının sıkça zikredilmesine yol açmıştır. Hz. Peygamber'in vefatına kadar olan süreçte Allah Resûlü'nün katıldığı savaşlarda bizzat yer almış ve bu savaşlar hakkında aktarmış olduğu rivayetlerle bilgi vermiştir. Bununla beraber aynı dönemde Hz. Peygamber tarafından kendisine farklı görevler tevdi edilmiştir. Böylelikle Allah Resûlü tarafından getirilmiş olduğu görevler ve katıldığı gazveler Ebû Hureyre'nin İslâm Tarihi içinde adından sıkça söz edilmesini sağlamıştır.

Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber ile ilk kez görüştüğü yer olan Hayber bölgesinde gerçekleşen seferin sebebi hicretin ilk zamanlarına kadar dayanmaktadır. Müslümanların Medine'ye hicretinden sonra şehirde bulunan diğer gruplarla yapılan Medine Sözleşmesi sonucunda şehirde yaşayan Yahudiler, müşrikler ve Müslümanlar Medine'ye karşı yapılabilecek herhangi bir saldırıda birlikte hareket etme kararı almıştır. Yahudi kabilelerin zamanla antlaşmaya ihanetleri onların Müslümanlar tarafından Medine'den çıkarılmasına vesile olmuştur. Bunun sonucu olarak Uhud Savaşı'ndan sonra Medine'den çıkarılarak Hayber'e yerleşen Benî Nadîr Yahudileri, Müslümanlara karşı diğer Yahudi ve Arap kabilelerle anlaşarak 5/627 yılında Hendek Savaşı'nın gerçekleşmesine neden olmuştur. Savaştan sonra da Medine'deki son Yahudi kabile olan Kurayzaoğulları Medine'den çıkarılmıştır. Bu olay, Yahudilerin başka bölgelere yerleşmesine ve her fırsatta Müslümanlara saldırı halinde olmalarına sebep olmuştur.

Medine ticaret kervanlarının Hayber'den geçmesiyle burada bulunan Yahudilerin ortaya çıkardığı tehdit ve Hendek Savaşı'nda Müslümanlara karşı diğer grupların da toparlanarak saldırı hazırlığı yapması Müslümanlar tarafından Hayber'e sefer düzenlenmesine yol açmıştır. Müşriklerle yapılan Hudeybiye Antlaşması'nın maddelerinden biri, her iki tarafın da başka gruplarla girdiği savaşlarda tarafsız olmasıdır. Hz. Peygamber antlaşmadaki bu maddeyle müşriklerin Hayber'de Yahudilerle birleşmesini engelleyince Hayber'e doğru yola çıkmış ve bu bölgenin

fethine başlanmıştır.⁷³ Ebû Hureyre, Hayber'in fethi sırasında Hz. Peygamber'e Müslüman olduğunu bildirmek üzere kabilesi Devs'ten 80 aile ile Medine'ye gelmiş, kendilerine Hz. Peygamber'in Hayber'de olduğu söylenince onun yanına doğru yola çıkmışlardır. Ebû Hureyre Hayber'e vardıkları esnada Hz. Peygamber'in en-Netât'ı fethettiğini, el-Ketîbe ehlinin kuşatıldığını nakletmiştir.⁷⁴ O, Hayber'in tamamen fethedilmesi sonrasında Hz. Peygamber ile birlikte Medine'ye dönmüştür.

Memleketinden ayrılıp yeni bir şehre gelen Ebû Hureyre'nin ve onun yanında birçok sahâbînin barınma ihtiyacını karşılayan Suffe aynı zamanda İslâm medeniyetinin ilk eğitim merkezi olmasıyla o dönemde önemli bir yere sahiptir. Ebû Hureyre de burada İslâmî ilimlerle iç içe olmuş ve Hz. Peygamber'in sohbetlerinde bulunmuştur. Suffe'de bulunduğu süre içinde buradaki arkadaşlarıyla zorlukları birlikte yaşamış, aynı sofrayı paylaşmış ve yaşadıkları maddi sıkıntıları birlikte atlatmıştır. Hz. Peygamber de Suffe ehlinin ihtiyaçlarını karşılamak için elinden geleni yapmıştır. Kendisine bir hediye yahut sadaka gelmesi durumunda onlarla paylaşmış, bir yemek davetine gittiğinde onları da unutmamıştır. Gittiği yemek davetlerinde Suffe ehlini toparlamak amacıyla da genelde Ebû Hureyre'yi görevlendirmiştir.⁷⁵

Hendek Savaşı'nın gerçekleştiği 5/627 yılında Zeyd b. Hârise'nin başkanlığını yaptığı ticaret kervanı, Vâdilkurâ bölgesinden geçmekteyken Gatafânlılar'ın Benî Fezâre kolu tarafından saldırıya uğramıştır. Saldırıda Zeyd b. Hârise arkadaşlarından bir kısmını kaybetmiş ve mallarına el konulmuştur. Gatafânlılar'ın Müslümanların ticaret kervanına bu şekilde saldırmasının sebebi Hendek Savaşı'nda Müslümanların karşısında yer almalarıdır. Saldırıdan sonra Medine'ye dönen Zeyd b. Hârise durumu Allah Resûlü'ne anlatmış ve ertesi yıl onun tarafından söz konusu kabile üzerine gönderilmiştir. Bu sefer sonucunda kabilenin ileri gelenlerinden bazı kimseler öldürülmüştür. Gatafânlılar'ın Hayber seferi sırasında Hayber'de bulunan Yahudilere destekleri her ne kadar Müslümanlar tarafından püskürtülmüş olsa da kabilenin ciddi bir problem haline geldiği anlaşılmaktadır.⁷⁶ Bu sebeple 6/628 yılında Hayber'in fethini müteakiben Hz. Peygamber Vâdilkurâ'ya yönelmiş ve bölge fethedilmiştir.⁷⁷

⁷³ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi*, 2: 202.

⁷⁴ Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 2: 291.

⁷⁵ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 1: 461.

⁷⁶ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi*, 2: 194.

⁷⁷ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi*, 3: 466.

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber Hayber bölgesindeyken yanına gelmiş ve burada Allah Resûlü ile bazı kalelerin fethine katılmış, bölgede ganimet olarak altın ve gümüş yerine mal elde ettiklerini anlatmıştır. Hayber bölgesinin fethi gerçekleşikten sonra Ebû Hureyre'nin de içinde bulunduğu ordu Hz. Peygamber ile dönüş yoluna çıkmıştır. Hz. Peygamber es-Sahbâ isimli yere gelince Müslümanların karşısında yer alma gayretinde olan Yahudiler ile savaşmak ve Vâdilkurâ'yı fethetme gayesiyle Hayber ve Vâdilkurâ arasında bulunan Birme yolundan Vâdilkurâ'ya doğru yönelmiştir.

Yolculuk sona erip bölgeye varılınca Allah Resûlü ve ordu burada konaklamak üzere yüklerini indirmeye başlamıştır. Dubayb oğullarından Rifâa b. Bedr adında bir kimsenin Allah Resûlü'ne hediye ettiği Mid'am isimli köle de Hz. Peygamber'in yüklerine bakmakla görevlendirilmiş ve bölgede konaklanınca o da yükleri indirmeye başlamıştır. Müslümanların savaş için herhangi bir hazırlığı ve girişimi olmadığı bir esnada Yahudiler evlerinden yüksek sesle bağırarak Müslümanlara doğru ok atmaya başlamıştır. Fırlatılan oklardan bir tanesi Hz. Peygamber'in yüklerini indirmekle meşgul olan Mid'am'a isabet etmiş ve orada hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine insanlar onun cennetlik olduğu düşüncesiyle, "Cennet ona kutlu olsun" demişler ancak Allah Resûlü Hayber fetihleri sonucunda elde edilen ganimetler henüz taksim edilmemişken bu kölenin ganimetler arasından bir pelerin çaldığını ve bu pelerinin onun üstünde yanan bir ateş olduğunu söylemiştir. Allah yolunda yapılan cihatta Hz. Peygamber'in hizmetlerini gören Mid'am yapmış olduğu bu hırsızlıkla kâr elde edeceğini düşünmüş ancak kazandığını sandığı şey ahirette karşılaşacağı cehennem ateşi olmuştur. Allah Resûlü'nün bu sözlerini duyan ve yine ganimetten mal çalmış olan bir kimse Hz. Peygamber'e iki ayakkabı bağını iade etmiştir. Allah Resûlü bu kimsenin getirdikleri için, "Ateşten bir bağ ya da ateşten iki bağ" buyurmuştur. Ebû Hureyre yaşanan bu olaya şahit olup Hz. Peygamber'in tepkisini nakletmiştir.⁷⁸ Yaşanan bu hadiseden sonra Hz. Peygamber ve İslâm ordusu Vâdilkura'yı birkaç gece muhasara altına aldıktan sonra fethetmiş, Müslümanlar fetih sonucunda çok miktarda ganimete sahip olmuştur. Akabinde Allah Resûlü bölge halkı ile anlaşmış, arazilerini

⁷⁸ Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 2: 366; Buhârî, "Kitâbu'l-Meğâzî" 64 (No. 251); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, 17: 332 (No. 18253); İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 4: 365.

ve hurma ağaçlarını onlara bırakmıştır. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Vâdilkurâ'nın fethinden sonra dört gün kadar bölgede kalmış, daha sonra Medine'ye dönmüştür.⁷⁹

Hayber ve Vâdilkura'nın fethinin gerçekleştiği hicretin 6. yılında (628) Allah Resûlü ve Müslümanlar Mekke'ye umre yapmak amacıyla hareket etmiş ancak müşrikler buna izin vermemiştir. Bunun üzerine müşriklerin Müslümanları siyasi olarak ilk kez tanıdıkları Hudeybiye Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma maddelerinden birine göre Müslümanlar ertesi yıl umre yapabilecektir. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Hayber'den Medine'ye geldikten altı ay sonra 7/629 yılında Zilkade ayında tekrar umre yapmak amacıyla Mekke'ye doğru yola çıkmışlardır. Allah Resûlü, Muhammed b. Mesleme komutasında 100 kişilik bir orduyu silahları taşıması için, Nâciye b. Cündüb el-Eslemî'yi de kurbanlıkları önden götürmesi için tayin etmiştir.⁸⁰ Ebû Hureyre de Hz. Peygamber tarafından kurbanlıkları Mekke'ye götüren grup içerisinde görevlendirilmiş ve bu hususu bizzat ifade etmiştir.⁸¹ Allah Resûlü ve ashabının umre seyahati yaklaşık bir ay kadar sürmüş ve akabinde Ebû Hureyre de onlarla birlikte Medine'ye dönmüştür.

Resûl-i Ekrem İslâm'ın varlığından Arap yarımadasında ve çevresinde yaşayan diğer insanların da haberdar olabilmesi amacıyla 6/628 yılında birçok bölgenin devlet başkanına İslâm dinine davet mektupları göndermiştir. Söz konusu mektuplar ayrı ayrı tayin ettiği elçiler tarafından devlet başkanlarına ve kabile liderlerine ulaştırılmıştır. Hz. Peygamber'in Busrâ-Filistin valisine mektup götürmek üzere tayin ettiği elçi Haris b. Umeyr Hristiyan Gassanî Arapları'nın başkanı Şürahbîl b. Amr tarafından öldürülmüştür. Resûlullah da elçisinin öldürülmesinden dolayı Zeyd b. Hârise komutasında bir ordu hazırlatarak Şürahbîl b. Amr üzerine göndermiştir. Allah Resûlü Zeyd b. Hârise'nin bu savaşta vefat etmesi durumunda yerine Ca'fer b. Ebû Tâlib'i onun vefatı durumunda da yerine Abdullah b. Revâha'yı komutan tayin etmiştir. Abdullah b. Revâha'nın şehit olması durumunda ise Müslümanların kendi aralarından bir kumandan tayin etmesini istemiştir. Savaşta Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Revâha şehit olmuş ve Hz. Peygamber'in isteği üzerine sırasıyla biri

⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi*, 2: 207; İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 4: 365.

⁸⁰ İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi*, 4: 27; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi*, 2: 211; Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Umretü'l-Kazâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2012), 42: 153.

⁸¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megazî*, 2: 733.

diğerinin yerine komutan olmuştur. Abdullah b. Revâha'nın da şehit olmasıyla ordunun başına Hâlid b. Velîd geçmiştir.⁸² Mute savaşı adı verilen bu mücadelede Ebû Hureyre de yer almış ve karşılarında bulunan ordunun sayıca ne kadar büyük olduğunu şu şekilde anlatmıştır: “Mûte Savaşı'na katıldım. Müşrikleri gördüğümüz zaman asker sayısı, silah, atlar, ipek, atlas ve altın bakımından hakkından gelemeyeceğimiz kadar büyük bir ordu gördük. Gözüm kamaştı. Sâbit b. Erkam bana, ‘Ey Ebû Hureyre sana ne oluyor? Sanki büyük ordular görüyor gibisin’ dedi. Ben de ‘Evet’ dedim. Sâbit, ‘Bedir’de bizi gördün mü? Biz çoklukla zafere ulaşmadık’ dedi.”⁸³

Halîd b. Velîd, düşmanın sayıca üstün olmasına rağmen yapılan bu savaşta karşı tarafa kayıp verdirerek ve bir miktar ganimet elde ederek Medine'ye dönmüştür. Medine halkından bazı kimseler Mûte Savaşı'ndan dönen bu orduyu yenilmiş olarak kabul etmiş ve onlara karşı tepki göstermiştir. Ebû Hureyre Medine'den dışarı çıkıp insanlardan azar işittiklerini, bu konuyla alakalı bir amcasının oğlu ile arasında tartışma geçtiğini dile getirmiştir. Amcasının oğlu onu Mûte Savaşı'ndan kaçmakla itham etmiş, Ebû Hureyre ise bu söz üzerine ne diyeceğini bilemediğini ifade etmiştir. İnsanların cihad etmekten kaçtıkları gerekçesiyle orduya karşı bu itham ve tepkilerine karşılık Hz. Peygamber, “Onlar kaçkın değildir, fakat inşallah onlar hamle üstüne hamle yapmış kimselerdir” buyurmuş⁸⁴ ve böylelikle insanların olumsuz yorumlarının önüne geçilmiştir.

Mûte Savaşı'ndan sonra Ebû Hureyre Mekke'nin fethinde de yer almış, Allah Resûlü'nün sevincine şahitlik etmiştir. Mekke'nin fethi Hudeybiye Antlaşması'nın bozulmasıyla gerçekleşmiştir. Hudeybiye Antlaşması sırasında Benî Bekir ve Huzâa kabilesi arasında uzun yıllardır var olan anlaşmazlık ortadan kaldırılarak Müslümanlar Huzâa kabilesini, müşrikler ise Benî Bekir'i himayeleri altına almıştır ancak Benî Bekir Huzâa kabilesine saldırarak antlaşmayı ihlal etmiştir. Müşriklerin Benî Bekir kabilesini himaye etmeleri sebebiyle Hudeybiye Antlaşması gereğince Hz. Peygamber Huzâa kabilesine zarar veren Benî Bekir adına müşriklerden diyet ödemelerini yahut onları himayelerinden çıkartmalarını istemiştir. Müşrikler bunu kabul etmemiş, böylece Hudeybiye Antlaşması bozulmuştur. Allah Resûlü müşriklerin Hudeybiye

⁸² İbn Hişam, *Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi*, 4: 22, 28; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi*, 2: 217, 219-220.

⁸³ Vâkıdî, Hz. Peygamber'in Savaşları, 2: 419.

⁸⁴ Vâkıdî, Hz. Peygamber'in Savaşları, 2: 424-425.

Antlaşması'nı bozması üzerine Müslümanları toplamış ve Mekke üzerine hareket etmiştir.

Ebû Hureyre Mekke'ye doğru hareket eden Resûlullah ve İslâm ordusunun içerisinde yer alarak gerçekleştirilen fetih harekâtına bizzat şahitlik etmiştir. Hz. Peygamber'in Zübeyr b. Avvâm'ı ordunun bir bölümünün başına, Hâlid b. Velîd'i başka bir bölüme, Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı ise zırhsız olarak savaşan askerlerin başına getirdiğini söylemiş ve yaşanan olayları anlatmıştır. Allah Resûlü'nün görevlendirmiş olduğu bu üç sahâbî Mekke vadisinin ortasına doğru yol almış, Hz. Peygamber de bu esnada kendi birliği başında bulunmuştur. Daha sonra Allah Resûlü Ebû Hureyre'ye seslenerek, "Bana ensarı çağır ve ensarın dışındakiler gelmesin" buyurmuştur. Ebû Hureyre ensarı çağırınca gelmişler ve Resûlullah'ın etrafında toplanmışlardır. Bu esnada Kureyş müşrikleri, Müslümanlara karşı ileri sürmek eğer kazanırlarsa onlarla beraber olmak, kaybederler ve ölürlerse de kendilerinden istenileni verme düşüncesiyle bazı kabilelerden serseriler toplamıştır. Allah Resûlü etrafında toplanan ensara Kureyşlileri işaret ederek, "Şu Kureyş'in serserilerini görüyor musunuz?" deyip elleriyle işarette bulunarak, "Onları ekin biçer gibi biçiniz, benimle buluşma yeriniz Safâ tepesi olsun" buyurmuştur. Ebû Hureyre, Resûlullah'ın yanından ayrılıp müşriklerden istedikleri kimseleri öldürdüklerini ancak kimsenin onlara bir şey yapamadığını ifade etmiştir. Sonrasında Ebû Süfyân Hz. Peygamber'e gelerek, "Ya Resûlullah Kureyşliler öldürüldü. Bugünden sonra artık Kureyş kalmadı" deyince Resûlullah, "Kapısını kapatan emniyettedir. Ebû Süfyân'ın evine giren emniyettedir" buyurmuştur.⁸⁵

Daha önce ifade edildiği üzere Hudeybiye Antlaşması'nın ihlal edilmesi ile Mekke'nin fetih süreci başlamıştır. Antlaşmanın sona ermesinden dolayı Kureyşliler Ebû Süfyân'ı antlaşmanın yenilenmesi için Hz. Peygamber'e göndermiş, Ebû Süfyân burada herhangi bir sonuç alamamıştır. Daha sonra Allah Resûlü ordu ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıkmış ve Merrüzzahrân'da konaklamıştır. Bu zamana kadar yaklaşık 10.000 kişilik İslâm ordusunun Mekke üzerine geldiğinden Kureyşlilerin haberi olmamıştır. Ordunun büyüklüğünden gözleri korkan Kureyşliler Ebû Süfyân'ı tekrar Hz. Peygamber ile görüşmeye göndermiş, Ebû Süfyân burada

⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 15: 584-585 (No. 38054); Belâzürî, *Fütuhu'l-Büldan*, 56; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, 17: 389 (No. 18329).

İslâm'ı kabul etmiştir. Hz. Peygamber ile ilk görüşmesinde herhangi bir sonuç elde edemeyen ve tepkiyle karşılaşan Ebû Süfyân bu sefer kavmine iletebilmek için tabiri caizse bir ayrıcalık istemiştir. Bunun üzerine Allah Resûlü, Ebû Süfyân'ın evine sığınanın, Mescid-i Harâm'a girenin ve evine sığınıp kapısını kapatan kimsenin emniyette olacağı garantisini vermiştir. Bu görüşmeden sonra Ebû Süfyân kavmine dönerek onları hem İslâm'a davet etmiş, hem de Hz. Peygamber'in buyruğunu onlara iletmiştir.

Mekke'nin fethinde sadece Hâlid b. Velîd ile Benî Bekir ve Ehâbîş Kabilelerinden az sayıda kişi çatışmış ve burada müşriklerden 12-13 civarında kişi ölürken Müslümanlardan 2 kişi şehit olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere büyük bir orduyla Mekke fethine gelmesine rağmen Hz. Peygamber'in Ebû Süfyân'a vermiş olduğu teminattan dolayı Mekkelilerin çoğunun Müslümanlarla herhangi bir mücadeleye girmemesi sonucunda Müslümanlarla savaşan kabilelerden ölenler dışında kan dökülmemiştir.⁸⁶ Yani Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber'e, "Ya Resûlullah Kureyşliler öldürüldü. Bugünden sonra artık Kureyş kalmadı" sözünde kastedilen, Allah Resûlü'ne peygamberliğin verildiği ilk andan itibaren Kureyşlilerin onunla yapmış olduğu şiddetli savaşlar, bu savaşlarda hem mal hem de can olarak kaybedilenlerdir. Hz. Peygamber'in tebliğini engellemeye çalışan, çevresindeki insanları ondan uzaklaştırmak için olanca güçleriyle çaba sarf eden, maddi ve manevi olarak zarar vermekten çekinmeyen Kureyş, Allah Resûlü ve Müslümanlar karşısında bu şekilde yenilgisini kabul etmiştir.

Hz. Peygamber'in Ebû Süfyân ile arasında geçen konuşma sonrasında ensardan bazıları Allah Resûlü'nün doğup büyüdüğü yer olan Mekke'ye rağbet ettiği ve şefkat gösterdiği konusunda konuşmaya başlamıştır. Hz. Peygamber'e bu esnada vahiy gelmiş ve söz konusu vahyin gelişi ile sonrasındaki süreci Ebû Hureyre şöyle nakletmiştir:

"Vahiy geldiğinde bu bize karşı gizli kalmazdı. Vahyin gelişi bitinceye kadar hiç kimse gözünün ucuyla bile Resûlullah'a bakmazdı. Vahiy geldi, Hz. Peygamber, 'Ensar topluluğu' diye seslendi. Ensar, 'Buyur ey Allah'ın Resûlü emrindeyiz' deyince 'Siz bu zata yurdu için rağbet, aşireti için şefkat geldi dediniz' buyurunca, ensar 'Evet öyle bir şey oldu' karşılığını verdi. Allah Resûlü 'Vallahi ben Allah'ın kulu ve peygamberiyim. Önce Allah'a sonra size hicret ettim.

⁸⁶ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 3: 54-59.

Benim için hayat sizin hayatınızdır, memat sizin mematınızdır' buyurdu. Bunun üzerine ensar ağlayarak yanına gelip 'Vallahi bunu Allah'a ve Resûlüne kıyamadığımız için söyledik' deyince Resûlullah, 'Allah ve Resûlü sizi doğruladı ve mazur gördü' buyurdu. İnsanlar Ebû Süfyân'ın evine doğru yöneldi ve herkes kapısını kapattı. Resûlullah Kâbe'ye geldi ve Hacerülesved'i istilam etti, tavaf yaptıktan sonra Kâbe'nin yanındaki puta geldi. Mekkeliler bu puta tapardı. Resûlullah'ın elinde bir yay vardı ve onu eğri tarafından tutmuştu. Putun yanına varınca onu gözünden dürterek, 'Hak geldi batıl yok oldu, zaten batıl yıkılmaya mahkûmdur' ayetini okudu. Tavafı bittiğinde Safâ tepesine çıktı ve Kâbe'ye bakıp ellerini kaldırarak Allah'a hamd etmeye ve dilediği gibi dua etmeye başladı."⁸⁷

Müslümanların sayıca fazlalığından korkan müşriklerin önde gelenleri Müslüman olmuş ve bunu da Mekke halkına ilan etmişlerdir. Böylelikle Mekke çok büyük bir çarpışma yaşanmadan fethedilmiştir.⁸⁸ Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in doğduğu, büyüdüğü ve kendi isteği dışında ayrılmak zorunda kaldığı Mekke'nin fethinden memnuniyetini şu şekilde nakletmiştir:

"Allah Resûlü o gün Mekke'ye girdiğinde başında siyah bir sarık vardı. Bayrağı ve sancağı da siyahtı. Nihayet Zû Tuvâ'da durdu ve insanların arasında kaldı. Mekke'nin fethini ve Müslümanların çokluğunu görünce Allah'a gösterdiği tevazudan dolayı Resûlullah'ın sakalı neredeyse yükün ortasına temas ediyordu ya da ona yakın bir yerdeydi. Sonra Allah Resûlü 'Gerçek hayat ahiret hayatıdır' dedi. Süvariler Zû Tuvâ'da her tarafa koşturuyorlardı. Sonra Resûlullah onların ortasında kalınca sakinleştiler."⁸⁹

Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethinden sonra hem Mekke'de hem de bazı çevre bölgelerdeki putların yıkılması, Sakîf ve Hevâzin kabilelerinin kendi putlarının da yıkılabileceği korkusuna kapılmalarına sebep olmuştur. Bunun üzerine Sakîf ve Hevâzin kabileleri Evtâs'ta Müslümanlara saldırmak üzere toplanmıştır. Allah Resûlü onların toplanma haberini alınca orduyu hazırlatmış ve yola çıkmıştır. Bu savaşta Müslümanlar ordularının büyüklüğünden dolayı böbürlenmiş daha sonra Allah-u Teâlâ'nın uyarısına muhatap olmuşlardır. Savaş esnasında ordu dağılmış ve geri çekilmiştir. Ancak Allah-u Teâlâ yine onlara güç vererek Huneyn'de toparlanmalarını ve düşmanın bozguna uğratılmasını nasip etmiştir.⁹⁰

⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 15: 585 (No. 38054); Belâzürî, *Fütuhu'l-Büldan*, 56-57; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, 17:389 (No. 18329).

⁸⁸ Zührî, *el-Meğazî*, 77; İbn Hişâm, *Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi*, 4: 62-64.

⁸⁹ Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 3: 59.

⁹⁰ İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 4: 541; Muhammed Hamîdullah, "Huneyn Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1998), 18: 376.

Ebû Hureyre Huneyn Savaşı'nda ganimet olarak mal, elbise ve eşyadan başka altın ve gümüş elde edilemediğini ifade etmiştir.⁹¹ Yenilgi sonrasında Hevâzinliler'in bir kısmı Evtâs'a, bir kısmı Tâif'e, bir kısmı ise Nahle'ye sığınmıştır. Hz. Peygamber Tâif'e yönelmiş, bir birliği Evtâs'a, diğer bir birliği ise Nahle'ye göndermiştir. Evtâs'ta Hevâzinliler'e karşı üstünlük sağlanırken Nahle'ye gönderilen birlik, takip ettikleri kişilerin dağlara kaçması üzerine geri dönmüştür. Allah Resûlü ve beraberindekiler ise Tâif'i kuşatmıştır. Kuşatma yirmi günden fazla sürmüş ve bu muhasarada ilk defa mancınık kullanılmıştır. Ebû Hureyre kuşatmada on beş gün bitince Hz. Peygamber'in kuşatmanın durumuyla ilgili olarak beraberindeki bazı kimselerle istişarede bulunduğunu nakletmiştir. Bu istişare sonucu Resûl-i Ekrem kuşatmayı kaldırma kararı almış ve Ebû Hureyre de daha sonra bölgenin fethi için Allah Resûlü'ne izin verilmediğini belirtmiştir. Hz. Peygamber insanların dönüş için toparlanması duyurusunu yapması maksadıyla Hz. Ömer'i görevlendirmiştir. Ancak insanlar buna hoş bakmamış ve savaşmak istemişlerdir. Bunun üzerine Resûlullah bu isteklerine razı olup savaşmalarına izin vermiştir. Ebû Hureyre yapılan mücadeleden sonra Müslümanların yaralandığını, ardından Hz. Peygamber yola çıkmak üzere hazırlık yapılması yönünde emir verdiğini ve Müslümanların da bu karara itaat ettiklerini nakletmiştir.⁹² Allah Resûlü Tâif'e yapılan bu kuşatmayı sonuç alınamaması sebebiyle bir ay sonunda kaldırmıştır. Zaman içinde de Tâiflilerin önde gelenleri Hz. Peygamber'e gelerek iman etmiştir.⁹³

Ebû Hureyre'nin Allah Resûlü hayatta iken aldığı tek devlet görevi Hz. Peygamber'in Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn'e vali tayin ettiği sırada kendisini de onun yanında görevlendirmesidir. Bu görevlendirme sonrasında Alâ b. Hadramî ile aralarında geçen konuşmayı Ebû Hureyre şu şekilde aktarmıştır:

“Resûlullah beni Alâ b. Hadramî ile gönderirken kendisine bana iyi davranmasını tavsiye etti. Biz ayrıldıktan sonra Alâ bana dedi ki: ‘Allah Resûlü sana iyi davranmamı tavsiye etti. Bak bakalım ne seversin?’ Ben de, ‘Beni müezzîn tayin etmeni ve benden önce âmin dememeni isterim’ dedim.”⁹⁴

Ebû Hureyre Hz. Peygamber ile Tâif Gazvesi'nde bulunduktan sonra Allah Resûlü'nün son gazvesi olan Tebük Seferi'nde de İslâm ordusu içerisinde yer almıştır.

⁹¹ Malik b. Enes, *Muvatta*, çev. Ahmet M. Büyükkıncı vd. (İstanbul: Beyan Yay.), “Kitâbü Cihad”, 25.

⁹² Vâkıdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 3: 171.

⁹³ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi*, 2: 246; Hamîdullah, “Huneyn Gazvesi”, 18: 377.

⁹⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 253.

Hız. Peygamber 8/630 yılında Bizanslılar'ın Müslümanlara saldıracağına dair bir haber almıştır. Bunun üzerine bir ordu hazırlatarak Şam bölgesine doğru yola koyulmuştur. Ordunun hazırlanması sürecinde dönemin zorluklarından dolayı bazı Müslümanlar ve birçok münafık orduya katılmak istememiş, bunun üzerine Allah-u Teâlâ tarafından bir uyarıya muhatap olunmuştur. Ebû Hureyre yapılan yolculukta Medine ile Şam arasında bulunan geçmiş kavimlerden Semûd Kavmi'nin yaşadığı el-Hicr bölgesine uğradıklarını nakletmiştir. Bölgeye geldiklerinde insanların burada bulunan kuyudan su aldığını ve hamur yaptığını bunun üzerine de Hız. Peygamber'in bu kuyunun suyundan içilmemesi, namaz için abdest alınmaması konusunda uyardığını ve insanların bu su ile yaptıkları hamuru da develere vermeleri yönündeki isteğini aktarmıştır.⁹⁵ Allah Resûlü ve İslâm ordusu savaş bölgesine geldiklerinde Bizanslılar'ın onlara karşı toplanmadığını, dolayısıyla kendilerine gelen haberin doğru olmadığını anlamışlardır. Tebük'te on gün kadar kaldıktan sonra Hız. Peygamber ve beraberindeki ordu Medine'ye geri dönmüştür.⁹⁶

Mekke'nin fethi, Huneyn gazvesi gibi önemli savaşların gerçekleştiği 9/630 yılında Müslümanların ilk hicret ettiği bölge olan Habeşistan'da Müslümanları himayesi altına alan Habeşistan kralı Necâşî Ashame vefat etmiştir.⁹⁷ Hız. Peygamber Müslümanlarla birlikte Necâşî için gıyabi cenaze namazı kılmıştır. Ebû Hureyre de Hız. Peygamber ile Necâşî'nin gıyabi cenaze namazını kılanlar arasında yer almış ve kılınan namazı şöyle anlatmıştır:

“Resûlullah bizimle birlikte namazgâha çıktı. Bizler onun arkasında saf tuttuk. Bize dört tekbir ile (cenaze) namazı kıldırdı. Sonra da oradan ayrıldı. Bizler, ‘Ey Allah'ın Resûlü kimin üzerine namaz kıldırdın?’ diye sorduk. O da, ‘Kardeşiniz Necâşî üzerine. O, bugün vefat etti’ diye cevap verdi.”⁹⁸

Allah Resûlü Veda haccından bir sene önce Hac emîri olarak Hız. Ebû Bekir'i tayin etmiştir. Vakit kaybetmeden Hız. Ebû Bekir ve başkanlığında bulunduğu hac kafilesi Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Câhiliye döneminde Kâbe'nin müşrikler tarafından çıplak olarak tavaf edilmesi sebebiyle Allah-u Teâlâ müşriklerin bu davranışlarını yasaklayan Tevbe Sûresi'ni nâzil etmiştir. Allah Teâlâ'nın bu uyarısı

⁹⁵ Vâkîdî, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, 3: 242.

⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi*, 2: 256-260.

⁹⁷ Levent Öztürk, “Necâşî Ashame”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2006), 32: 476-477.

⁹⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 255.

nâzil olduğunda Hz. Ebû Bekir ve beraberindeki kabile yoldadırlar. Gelen âyetler üzerine Hz. Peygamber Hz. Ali'yi, kurban bayramında vakfe için Mina'da toplanıldığı sırada Allah-u Teâlâ'nın kâfirlerin cennete giremeyeceği, hiçbirinin Kâbe'yi çıplak olarak tavaf edemeyeceği ve Hz. Peygamber ile antlaşması olanların antlaşmalarının süresi sonuna kadar devam edeceği şeklindeki emirlerini müşriklere duyurmakla görevlendirmiştir. Hz. Ali aldığı bu görevle yola çıkmış ve yoldayken hac kafilesine yetişmiş ve onlarla Mekke'ye gitmiştir.⁹⁹ Hac görevini ifa ettikten sonra bayramın birinci günü Mina'da insanlara nazil olan ayetleri iletmiştir. Bu rivayetin başka bir varyantında ise Hz. Ebû Bekir, Kurban bayramının ilk günü Mina'da insanların uyarılması için Ebû Hureyre'yi görevlendirmiştir. Ebû Hureyre bundan sonra hiçbir müşrikin hac yapamayacağını, kimsenin Kâbe'yi çıplak tavaf edemeyeceğini ilan etmiştir.¹⁰⁰ Rivayetlere bakıldığında insanlara bu konunun duyurulması için Hz. Ali'nin yanında bir kısım münâdîlerin de Mina'da duyuru yapmak için görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Ebû Hureyre'nin de ifade ettiği gibi Hz. Ali insanlara Allah'ın emri konusunda ciddi bir uyarıda bulunmuş, kendi de daha geniş bir kitleye bu konudaki duyuruyu iletmeğe üzere Hz. Ebû Bekir tarafından görevlendirilmiştir. Bu görev için Hz. Ali'nin Hz. Peygamber tarafından görevlendirildiği, Ebû Hureyre'nin ise Hz. Ebû Bekir tarafından yardımcı bir heyet olarak ifade edilebilecek münâdîler grubunda görevlendirildiği anlaşılmaktadır.¹⁰¹

Ebû Hureyre Hz. Peygamber döneminde yapılan gazvelerde yer almış ve katıldığı savaşlardaki izlenimlerini aktarmıştır. Hemen hemen tüm gazvelere katılması, Allah Resûlü'nün yanında bulunma ve cihad etme konusundaki özverisini göstermektedir. Yine her fırsatta Hz. Peygamber'in yanında olma hassasiyeti sebebiyle de İslâm tarihinde yaşanan birçok olayın içinde yer almış ve yaşanan birçok ilke şahitlik etmiştir. Gerçekleştiği yılın 4/625, 5/626 yahut 7/628 olduğu konusunda ihtilaf bulunan Zâtürrikâ' Gazvesi'nde kendisinin de yer aldığı konusunda rivayette bulunmuştur. Ebû Hureyre'nin 7/628 yılında Medine'ye gelmiş olması, söz konusu gazvenin 7/628 yılında gerçekleştiği görüşünü desteklemektedir. Zâtürrikâ'

⁹⁹ İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 5: 122; Mustafa Necati Barış, "İslâm Tarihi Kaynaklarında Hac (Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn Dönemleri)", *Eskiye* sy. 44 (Eylül 2021): 555.

¹⁰⁰ Buhârî, "Kitâbu'l-Hacc", 27 (No. 103).

¹⁰¹ İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 5: 122.

Gazvesi'nde Allah Resûlü ilk kez korku namazı kıldırması, Ebû Hureyre de bu namazı kılanlar arasında yer almıştır.¹⁰²

2.6. Hz. Ebû Bekir Dönemi İcraatları

Hz. Peygamber'in 10/632 yılında rahatsızlanması daha sonra da vefat etmesi üzerine İslâm'dan önceki dönemde Arapların toplantı yapmak ve hurma kurutmak için toplandıkları gölgeliklerden Sâideoğulları'na ait Sakîfetü Benî Sâide (Benî Sâide Gölgeği) isimli mekânda Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi ile Hulefâ-yi Râşidîn dönemi başlamıştır.¹⁰³ Hulefâ-yi Râşidîn kelime anlamı olarak “doğru yolda olan halifeler” anlamına gelmektedir. İslâm tarihi açısından ise Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'in halife olmasıyla başlayıp Hz. Ömer, Hz. Osman son olarak da Hz. Ali'nin hilafetini kapsayan dönemi ifade etmektedir. Bunun yanında isimleri geçen dört halifenin anılması için kullanılan özel bir kelimedir.¹⁰⁴

Hz. Peygamber'in vefatı üzerine otorite boşluğu olacağını düşünen bazı gruplar karışıklık çıkarmaya başlamıştır. Hz. Ebû Bekir dönemi olaylarının en önemlilerinden biri Ridde hadiseleridir. Hz. Peygamber'in hastalanması ile birlikte sayısı artan yalancı peygamberler ve Hz. Peygamber'in vefatı ile birlikte zekât vermeyi reddeden bazı kabileler ortaya çıkmış, bu gruplarla mücadele edilmesi de tarihte Ridde olayları olarak anılmıştır.¹⁰⁵ Ebû Hureyre de Hz. Ebû Bekir döneminde Ridde olaylarının bastırılmasında görev alanlar arasında yer almıştır.

Alâ b. Hadramî, Hz. Peygamber tarafından Bahreyn meliki Münzir b. Sâvâ'ya Allah Resûlü'nün mektubunu götürmek üzerine gönderilmiş, Hz. Peygamber ile mektupları sonrasında Münzir ve halkı İslâm'ı seçmiştir. Daha sonra Allah Resûlü onu Bahreyn'e vali olarak görevlendirmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından bir süre sonra Münzir b. Sâvâ da vefat etmiştir. Münzir'in vefatından sonra Bahreyn halkı İslâm'ı reddetmiş ve dinden dönenler arasında yer almıştır. Hz. Ebû Bekir de bu insanlarla mücadele etmesi amacıyla yine Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn'e göndermiştir. Bahreyn

¹⁰² Buhârî, “Kitâbu'l-Meğâzî”, 64 (No. 167).

¹⁰³ Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Sakîfetü Benî Sâide”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2009), 36: 11.

¹⁰⁴ Mustafa Fayda, “Hulefâ-yi Râşidîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1998), 18: 324.

¹⁰⁵ İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 6: 425.

halkından bir kısmı dinden döndükten sonra tekrar Müslüman olurken diğer bir kısmı İslâm'ı kabul etmemekte ısrarcı olarak İslâm ordusunun kendileriyle savaşmasına sebep olmuştur.¹⁰⁶

Hız. Peygamber döneminde olduğu gibi Alâ b. Hadramî'nin Bahreyn'e görevlendirildiği Hız. Ebû Bekir döneminde de Ebû Hureyre onun yanında hazır bulunmuştur. Alâ, Bahreyn halkından bazı gruplarla mücadele ederken Ebû Hureyre de askerlerin içinde yer almış ve onun içinde bulunduğu birlik garip bir olay yaşamıştır. Alâ ve ordu çölün ortasında ilerlerken dinlenme maksadıyla konaklama kararı almış ancak askerler yerleşmeye fırsat bulamadan develerin ayaklanmasıyla hem develer hem de erzak ve barınakları çölde kaybolmuştur. Askerler bir anda böyle bir durumla karşı karşıya kalınca büyük bir üzüntüye kapılmış, durumdan habersiz olan Alâ da bu üzüntünün sebebini sormuştur. Ordudakiler yaşanan durumu ve ertesi gün bu şekilde kalırlarsa güneşin olumsuz etkileri olacağından endişe duyduklarını anlatmışlardır. Alâ da Allah-u Teâlâ'nın kendilerini perişan etmeyeceğini söyleyerek sabah namazı vaktinde askerlerle namaz kıldıktan sonra dua etmeye başlamıştır. Alâ'nın duasına beraberindekiler de katılmış, bir süre sonra uzaktan seraba benzer bir şeyler görülmüştür. Ordunun öncüsünden bu görüntüye gidip bakması istenmiş ve öncü, görülen şeyin serap olduğunu haber vermiştir. Bunun üzerine Alâ duasına devam etmiş, bu görüntü iki kez daha görülmüş ve en sonunda görünenin su olduğu tespit edilmiştir. Böylelikle ordu suya giderek burada ihtiyaçlarını karşılamış, kaybolan develer insanların yanına gelmiş ve develerin üzerindeki eşyalar indirilmiştir. Bu olayların yaşandığı esnada orada bulunan Ebû Hureyre ve beraberindeki arkadaşı olduğunu söyleyen Ebû Sehm, aralarında geçen konuşmayı şöyle aktarmıştır:

“Mekândan ayrıldıktan sonra Ebû Hureyre bana ‘O yeri çıkarabilir misin?’ dedi, ben de ‘Bu diyarı en iyi bilen kişiyim,’ diye cevap verdim. Daha sonra Ebû Hureyre ‘Benimle gel ve orayı bana göster’ dedi. Onu oraya götürdüm ve aynı yere vardığımızda ne göl vardı ne de sudan bir eser. ‘Eğer o gölü görseydim sana bu mekânın neresi olduğunu gösterebilirdim fakat burada tek bir damla su yok’ dedim. Derken küçük bir su tulumuna rast geldik. Ebû Hureyre ‘Ey Ebû Sehm! Şimdi anladım. Vallahi o yer burasıdır. Tulumumu suyla doldurmuş ve suyun kenarına koymuştum.

¹⁰⁶ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 3: 306; Mustafa Necati Barış, “Hız. Ebû Bekir Döneminde Devlet Yönetimi”, *Turkish Studies: Social Sciences* 14, sy. 5 (2019): 2038.

Kendi kendime ilahi bir ikram mı, yoksa bir yağmur suyu mu? Bunun nişanesi olarak tulumu bırakmıştım. Seni geri getirmemin sebebi buydu' dedi ve Allah'a hamdederek Hecer'e gitmek üzere yolumuza devam ettik." Daha sonra ordu Bahreyn'e varmış ve buradaki mücadeleden sonra irtidat eden kişiler Müslüman olmuştur.¹⁰⁷

2.7. Hz. Ömer Dönemi İcraatları

Hz. Ebû Bekir 12/634 yılında hastalanmış ve kendi yerine halife olacak kişiyi dönemin önemli sahâbîleri ile istişare etmiştir. Bu istişareler neticesinde Hz. Ömer'i kendisinden sonraki halife olarak tayin etmiş ve bunu bildirmek için de bir ahitname imzalamıştır.¹⁰⁸ Hz. Ömer hilâfet makamına oturduktan sonra Hz. Ebû Bekir döneminde başlamış olan fetihler hız kazanmıştır. Ebû Hureyre bu dönemde halife tarafından çeşitli görevlere getirilmiştir. İlk olarak Hz. Ömer'in Bahreyn'e vali olarak atadığı Kudâme b. Maz'ûn'un yanında bulunmuş,¹⁰⁹ namaz kıldırma ve kaza (yargı) işlerine bakmakla görevlendirilmiştir.¹¹⁰ Kudâme hakkında Hz. Ömer'e ulaştırılan bir şikâyetle kendisi Kudâme'yi şikâyet eden kabile reisi tarafından şahit olarak gösterilmiştir.¹¹¹

Ebû Hureyre, Kudâme'nin yanındaki görevinden sonra Hz. Ömer tarafından Bahreyn valiliğine atanmıştır. Aralarında geçen bir konuşmada halife tarafından ilk görevlendirildiği zaman bu görevin hoşuna gitmediğini ancak sonrasında göreve ısındığını belirtmiştir. Ebû Hureyre'nin Bahreyn valiliği konusunda en çok öne çıkan mesele, Hz. Ömer ile Bahreyn dönüşünde aralarında geçen konuşma ve halifenin onu bu görevden alması hakkındadır. Ebû Hureyre Bahreyn'den geldiğinde beytûlmâle teslim etmek üzere 400.000 dirhem beraberinde getirmiştir. Hz. Ömer, Ebû Hureyre'nin getirdiği bu miktarı nasıl elde ettiğini tespit etmek amacıyla paranın herhangi birine zulmederek haksız bir şekilde mi alındığını sormuş, Ebû Hureyre de böyle bir şeyin söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Daha sonra halife ona, kendisi için ne kadar para getirdiğini sormuştur. Bahse konu olan miktar konusunda

¹⁰⁷ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 3: 305-307.

¹⁰⁸ İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 7:34.

¹⁰⁹ İbn Hacer, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 4: 57.

¹¹⁰ Belâzürî, *Fütuhu'l-Büldan*, 118; Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: 161.

¹¹¹ İbn Hacer, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 4: 56; İsmail Hakkı Ünal, "Kudâme b. Maz'ûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2002), 26: 312-313.

rivayetlerde 10.000-12.000 ve 20.000 dirhem gibi sayılar yer almaktadır. Ebû Hureyre, getirdiği miktarı Hz. Ömer'e söyleyince halife bu parayı nereden bulduğunu sormuştur. O da atlarının ürediğini, parasından biriktiğini ve ticaret yaptığını söylemiştir. Ancak halife Ebû Hureyre'nin mallarının alınmasını, diğer bir rivayette ise anaparasını ve nafakasını almasını, gerisini ise beytûlmâle koymasını emretmiştir.¹¹²

Hz. Ömer mallarını aldırdıktan bir süre sonra ona haber gönderip isterse kendisini yeniden vali yapabileceğini söylemiş ancak Ebû Hureyre bu teklifi kabul etmemiştir. Bunun üzerine halife, Hz. Yusuf'un da bu görevi yaptığını söyleyerek tekrar vali olması hususunda ısrarcı olmuş, Ebû Hureyre de Hz. Ömer'le aralarında geçen konuşmayı şu şekilde anlatmıştır:

“Yusuf, peygamber oğlu peygamberdi. Ben ise sizin iki veya üç davranışınızdan endişe ediyorum dedim. O ise, ‘Beş demeyecek misin?’ şeklinde cevap verdi. Ben de ‘Hayır itibarımı kötülerimden, malımı elimden almalarından ve sırtıma vurmalarından, ayrıca kendi açımdan yumuşak söz söylememekten ve bilgisiz hüküm vermekten de korkarım’ dedim.”¹¹³

Hz. Ebû Bekir döneminde gerçekleşen fetihlerle sınırları genişleyen İslâm Devleti, Hz. Ömer Dönemi'nde hem gerçekleşen fetihlerle sınırlarını daha da genişletmiş hem de birçok kurumla gelişmiştir. Hz. Ömer dönemi özel olarak incelendiğinde onun devlet yönetiminde birçok ilke imza attığı, devletin birçok kurumunu da teşkilatlandığı anlaşılmaktadır. Halife Hz. Ömer idaresinde her zaman adaletli olmuş, işi ehline teslim etmiş, görev vermiş olduğu kimselere kim olduklarına göre değil yaptıkları işlere göre muamelede bulunmuştur. Bu sebeple onun döneminde bir bölgede memur olmak birçok şekilde denetlenmiştir. Hz. Ömer herhangi bir bölgeye atanan kimsenin yetkilerini ve sorumluluklarını halka ifade edeceği bir fermanın halka okunmasını istemiş, bu sınırlar dışına çıkıldığı takdirde halkın memurdan hesap sorması sağlanmıştır. Yine memurluğa başlandığı sırada kişilerin mal beyanı yapması istenmiş, malında anormal bir artış görülen memur denetlenmiştir. Her yıl Hac vazifesi yerine getirildiğinde Halife Hz. Ömer memurlar hakkında şikâyeti olanları dinlemiş ve gerekli soruşturmaları yaptırmıştır. Buradan da

¹¹² Abdürrezzâk, *Musannef*, 11: 396 (No. 20659); İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 265-266; Belâzürî, *Fütuhu'l-Büldan*, 119.

¹¹³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 265; Belâzürî, *Fütuhu'l-Büldan*, 120; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1: 466; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 360.

anlaşılacağı üzere Hz. Ömer'in devlet görevi vermiş olduğu kişilerle kişisel bir problem yaşadığını söylemek zordur, herhangi bir mesele olmuşsa bu bulunulan makamın gerekliliklerinin yerine getirilip getirilmediği hususunun incelenmesinden kaynaklanmıştır.¹¹⁴ Ebû Hureyre ve Hz. Ömer arasında geçen hadise de Hz. Ömer'in onunla kişisel bir probleminden dolayı yaşanmamış, halifenin onun malında artış olduğunu düşünmesi bu duruma sebep olmuştur. Geçekleşen hadise Hz. Ömer'in halifeliğinde herhangi bir vali ile arasında yaşanabilecek olup bu tarz durumlara tarih içerisinde de şahit olunmuştur. Hz. Ömer'in Ebû Hureyre'ye tekrar valilik teklifinde bulunması aslında onun hakkında şüphesinin ortadan kalktığını göstermiştir. Ancak bu Ebû Hureyre'nin tekrar valiliği kabul etmesini sağlamamış, bu dönemde başka bir resmî görevde bulunmamıştır.

Hz. Ebû Bekir döneminde Bizanslılar ile Müslümanların yaptığı ilk muharebe olan Ecnâdeyn Savaşı'nda Bizanslılar'ın yenilgiye uğrayarak topraklarını kaybetmesi, Hz. Ömer döneminde de Yermük Savaşı'nın gerçekleşmesine neden olmuş ve bu savaşa katılanlar arasında Ebû Hureyre de yer almıştır. O, çarpışma öncesinde Müslüman askerlere Allah yolunda cihat etmeleri sebebiyle karşılaşacakları nimetleri ve Allah katında bulundukları konumları hatırlatarak moral vermiştir.¹¹⁵

2.8. Hz. Osman Dönemi İcraatları

Hz. Ömer'in Ebû Lü'lüe adında bir köle tarafından Mescid-i Nebvî'de yaralanması ve kendinden sonraki halifeyi seçecek bir şûra heyeti oluşturmasını müteakiben yapılan görüşmeler sonucunda Hz. Osman Müslümanların yeni halifesi seçilmiştir.¹¹⁶ İlk altı yılı sükûnet son altı yılı ise karşıklık dönemi olarak tarif edilen Hz. Osman'ın hilâfet yıllarında Ebû Hureyre'nin, genel olarak ilimle uğraşmak dışında devlet işlerine çok fazla karışmadığı görülmektedir. Hz. Osman'a kendisine karşı olan gruplar tarafından yaşatılan olumsuzluklar esnasında Ebû Hureyre, Hz. Osman'ın yanında bulunan kimselerden olmuştur.¹¹⁷

¹¹⁴ Allame Şibli Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, çev. Talip Yaşar Alp (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2016), 191-194.

¹¹⁵ İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 7: 19.

¹¹⁶ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 4: 216-217.

¹¹⁷ İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 7: 298.

Hiz. Osman asiler tarafından muhasara altına alındığı zaman bazı isimler onu savunmak için asilerle küçük çarpışmalara girişmiş, Ebû Hureyre de bu çarpışmalar arasında kalmıştır. Nitekim bir defasında Ebû Hureyre kılıcını kuşanmış ve Hiz. Osman'a, "Bugün yanında vuruşmak ne güzel" demiştir. Hiz. Osman ise evden gitmesini isteyerek herhangi bir silahlı mücadeleye girmesini onaylamamıştır.¹¹⁸ Ebû Hureyre'nin bu süreçte Hiz. Osman'ın yanında olmasının önemi, vefat ettiği zamanda Muâviye'nin onun yakınlarına yardım edilmesi hususunda talimat vermesinden anlaşılmaktadır.¹¹⁹ Hiz. Osman döneminde vali olarak görev yapan Muâviye, Hiz. Ali'nin hilafete geçmesiyle görevinden alınmıştır. Bu dönemde Hiz. Osman'ın şehit edenlerin yakalanmasını Hiz. Ali'den istemiş ve bu konunun takipçisi olmuştur. Bu şekilde başlayarak Hiz. Ali ve Muâviye arasında İslâm tarihinde dönüm noktası olan ve birçok fikir ayrılığının ortaya çıkmasını sağlayan hadiseler yaşanmıştır. Bu sebeple Hiz. Osman'ın hem akrabası hem de onun hilafet döneminde valisi olan Muâviye için kendisinin halifeliği döneminde Hiz. Osman'a destek olan insanları gözetmek önem arz etmiştir.

2.9. Hiz. Ali Dönemi İcraatları

Hiz. Osman'ın şehit edilerek halifeliğinin sonlanmasından sonra bir otorite boşluğu yaşanmıştır. Bir rivayete göre Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam'ın da içinde bulunduğu Hiz. Peygamber'in ashabından bir grup Hiz. Ali'ye gelerek bu otorite boşluğunun ortadan kalkması için halifelik teklifinde bulunmuştur. Hiz. Ali bu teklifi ashab kimi halife seçerse ona razı olacağını söyleyerek yanıtlamıştır. Hiz. Ali, söz konusu görüşme evinde gerçekleştiği için alınan bu kararın insanlara bildirilmesi gerektiği düşüncesiyle mescide gitmiş ve insanlar burada ona biat etmiştir.¹²⁰ Hiz. Ali'nin halifeliği ile ilgili başka bir rivayette ise asiler Hiz. Osman'ı şehit ettikten sonra Medine'yi yöneticisiz bırakmak istememiş ve bunun kendileri açısından sıkıntı doğuracağını düşünmüşlerdir. Bundan dolayı da birçok grup yönetimi üstlenmesi için kendilerine yakın gördükleri kimselere halifelik teklifinde bulunmuştur. Hiz. Ali, Talha ve Zübeyr gibi ashabın ileri gelenlerine sırasıyla halifelik teklif edilmiş ancak her

¹¹⁸ Hayyât, *Tarihu Halife b. Hayyât*, 222.

¹¹⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 271.

¹²⁰ İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi*, 3: 195.

birinden olumsuz yanıt alınmıştır. Bu cevaplardan sonra tekrar Hz. Ali'ye gidilmiş ve halifelik konusunda ısrarcı olunmuş, Hz. Ali de yapılan ısrarları geri çevirmeyerek halifelik görevini kabul etmiştir.¹²¹

Hz. Osman zamanında yaşanan olaylar Hz. Ali döneminde de birçok karışıklığın ortaya çıkmasına yahut devam etmesine sebep olmuştur. Yaşanan bu olayların günümüze kadar şekillenen İslâm tarihine büyük etkisi olmuştur. Son derece ciddi sonuçlar doğuran olaylar yaşanırken ashâbdan bazı isimler herhangi bir tarafta olmak istememiştir. Ebû Hureyre de bu dönemde tarafsızlığını koruyarak fitneden uzak kalacağını düşünen kimseler arasında yer almıştır.¹²² Ebû Hureyre'nin tarafsız kalmasında bazı amiller etkili olmuştur. Onun Hz. Peygamber'den işittiği bazı sözler sebebiyle Müslümanlarla savaşmak istememesi, tarafsız kalmasını etkileyen bu amillerin başında gelmektedir. Hz. Osman asiler tarafından muhasara altına alındığı zaman Ebû Hureyre ve beraberindeki birçok kişinin asilerle savaşma isteği, Hz. Osman tarafından hoş görülmemiştir. Hz. Osman'ın bu tavrı yani kimsenin öldürülmemesini istemesi Ebû Hureyre'nin tarafsız kalmasına yol açmıştır. Diğer yandan siyasi olarak Hz. Ali'nin Hz. Osman'ın katillerini bulmada yetersiz kaldığı düşüncesi ve o dönemde Ebû Hureyre'nin bulunduğu Hims bölgesinin cereyan eden olaylarda genel olarak tarafsız kalmayı tercih etmesi, onun da herhangi bir tarafta yer almamasını etkilemiştir.¹²³ Yine kaynaklarda yer alan bilgilere göre Ebû Hureyre, Hz. Ali döneminde de herhangi bir resmî görevde bulunmamıştır.

2.10. Muâviye Dönemi İcraatları

Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine katillerin bulunmasında gerekli ehemmiyetin gösterilmediğini düşünen gruplar ile Hz. Ali arasında bir takım mücadeleler yaşanmıştır. Bu anlamda öncelikle Cemel Savaşı akabinde Muâviye ve Hz. Ali arasında Sıffin Savaşı vuku bulmuştur. Muâviye söz konusu savaşın gerekçesini Hz. Osman'ın katillerinin bulunamaması olarak ifade etse de bu savaş ve sonrasında gerçekleşen Hakem Olayı, Muâviye'nin hilafete gelmesinin önünü

¹²¹ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 4: 481-482; İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, 7: 366.

¹²² Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: 161.

¹²³ Yusuf Tunç, *Cemel ve Sıffin Savaşlarında Tarafsız Kalan Sahâbiler*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 158-169.

açmıştır. Ebû Hureyre, Sâ'd b. Ebû Vakkas, Abdullah b. Ömer ve birçok sahâbî Hz. Ali ve Muâviye arasında yaşanan olaylarda tarafsızlığını korumuştur.¹²⁴

Muâviye'nin halifeliği esnasında Mervân b. Hâkem Medine valiliğine atanmıştır. Ebû Hureyre'nin bu dönemde Mervân'ın yerine valiliğe atandığı daha sonra Muâviye'nin tekrar Ebû Hureyre yerine Mervân'ı vali olarak atadığı ifade edilen nadir rivayetler bulunsa da genel kabul Ebû Hureyre'nin bu dönemde Mervân'ın vekili olarak görev yaptığı yönündedir.¹²⁵ Mervân hac yapmak üzere Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktığı zaman veyahut başka bir yere gittiğinde yerine genel olarak Ebû Hureyre vekil olmuştur.¹²⁶

Mervân'ın kendisini Medine'ye vekil olarak bıraktığı zamanlarda Ebû Hureyre'nin bazen eşeğe binerek bazen de yürüyerek karşılaştığı insanlara asıl vali kendisiymiş gibi davrandığı ve “Yol verin, emir geldi” dediği rivayetlere yansımıştır.¹²⁷ Yine vekâlet görevini yerini getirdiği bir sırada Hz. Âişe vefat etmiş ve Ebû Hureyre de valinin vekili olarak onun cenaze namazını kıldırmıştır.¹²⁸ Bazen de çocuklar oyun oynarlarken onlar fark etmeden oyunlarına katılır ve oyun esnasında ayağını yere hızlıca vurur, çocuklar da korkarak gülüp kaçarlardı. Bu örneklerden anlaşıldığı kadarıyla Ebû Hureyre'nin yeri geldiğinde büyük küçük herkese karşı esprili bir tutum içinde olduğu görülmektedir.¹²⁹

Muâviye'nin hilafeti döneminde Ebû Hureyre'nin halifeden daha çok Mervân ile olan ilişkisinin kaynaklara daha fazla yansıdığı görülmektedir. Bunun nedeninin ise Ebû Hureyre'nin Medine'de ikamet etmesi ve Mervân'ın vekili olarak görev yapması olduğunu söylemek mümkündür. Rivayetlere bakıldığında her ne kadar Mervân Ebû Hureyre'yi yerine vekil olarak bıraksa da onu denemiş, kendisine yaptığı eleştirilere konudan bağımsız da olsa Ebû Hureyre'nin insanlar tarafından en çok eleştirildiği konuları öne sürerek cevap vermiştir.¹³⁰ Yani anlaşıldığı kadarıyla aralarında bazen güvensiz bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Nitekim günün birinde Mervân kâtibi ile

¹²⁴ Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 10: 161.

¹²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 11: 387.

¹²⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 266.

¹²⁷ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1: 470.

¹²⁸ Ya'kübî, *Târîhu'l Ya'kübî*, 2: 238.

¹²⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 266; Öz, *Ebû Hureyre*, 63.

¹³⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 257; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 359; Kândehevî, *Hayatü's-Sahâbe*, 3: 526.

Ebû Hureyre'ye 100 dirhem göndermiş, ertesi gün kâtibine göndermiş olduğu parayı gidip Ebû Hureyre'den geri istemesini ve Mervân'ın bu parayı ona göndermediğini söylemesini emretmiştir. Böylelikle Ebû Hureyre'nin kendisine gönderilen parayı dağıttığını mı yoksa elinde tuttuğunu mu anlamak istemiştir. Kâtip Ebû Hureyre'ye gelip Mervân'ın söylediklerini dile getirince Ebû Hureyre paradan elinde bir şey kalmadığını ancak alacaklarını tahsil etmesi durumunda paraları geri vereceğini söylemiştir.¹³¹

Ebû Hureyre Mervân'ın vekili olarak görev yapsa dahi kimi zaman onu eleştirmekten geri durmamıştır. Nitekim Hz. Hasan'ın vefatı sırasında yaşananlar bunun en dikkat çekici örneklerindendir. Hz. Hasan vefatı halinde eğer mümkünse Resûlullah'ın yanına gömülmek istediğini kardeşi Hz. Hüseyin'e söylemiştir. Hz. Hasan'ın vefatı üzerine de söz konusu vasiyet gündeme gelmiş ve bu vasiyet, o dönemde büyük bir tartışma konusu haline getirilmiştir. Mervân b. Hakem o sıralarda vali olmadığı halde Hz. Hasan'ın Hz. Peygamber'in yanına gömülmesine karşı çıkmıştır. Ebû Hureyre de bu davranışından dolayı Mervân'a, "Seni ilgilendirmeyen bir konuya dâhil oluyorsun, başkalarına hoş görünmek istiyorsun" demiştir. Bunun üzerine Mervân sinirlenmiş ve insanların Ebû Hureyre'ye çok hadis rivayet ettiğine dair yaptıkları eleştirileri dile getirmiştir.¹³² Mervân Ebû Hureyre'nin hastalığı sırasında onu ziyarete gitmiş, Allah'tan ona şifa vermesi için dua etmiş, vefat edince de cenazesine katılmıştır.¹³³

2.11. Hastalığı ve Vefatı

Ebû Hureyre vefatından önce hastalanmış ve bu hastalık onun hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Rivayetlerde yer alan bilgilere göre Ebû Hureyre hastalığında büyük bir şükür ve memnuniyet haline sahiptir. Buna ek olarak dünyadaki amellerinin az olduğu düşüncesiyle cennete mi cehenneme mi gideceği konusunda da endişelenerek zaman zaman ağladığı kaynaklara yansımıştır. Hatta yakalandığı hastalıktan dolayı iyileşmeyi değil ölümü temenni etmiştir. Ebû Hureyre hastalığı

¹³¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 257.

¹³² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 359; Nevzat Âşık, "Ebû Hureyre'nin Hadisciliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* sy. 4 (1987): 92.

¹³³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 269-270.

konusunda kendisi için şifa duasında bulunan birçok kişiden dualarını geri almalarını veya bu dualardan sonra hastalığının artmasını isteyecek kadar ölmeyi istediği görülmektedir.¹³⁴ Bu davranışının sebebi sorulduğunda ise yaşadığı dönemde cereyan eden bir takım olayların ya da toplumsal değişimin bu isteğe sebep olduğundan bahsetmiştir. Nitekim onun bu hali bir rivayete şöyle yansımıştır:

“Ebû Hureyre arzularcasına ölümden bahsedince bazı arkadaşları kendisine, ‘Resûlullah’ın ‘İster iyi bir insan, ister günahkâr bir insan olsun, kimsenin ölümü arzularcasına hakkı yoktur. Zira iyi bir insan ise iyiliklerini artırır, günahkâr ise de ondan pişmanlık duyar’ şeklindeki hadisinden sonra nasıl olur da ölümü arzularsın?’ dediler. Ebû Hureyre de cevaben, ‘Günahın umursanmaması, yöneticilerin sefihlerden olması, ilmin satılması, dost ve akraba ilişkisinin kesilmesi, kıyamet alametlerinin çoğalması, içki sarhoşluğu, Kur’ân’ı şarkı haline getiren bir neslin ortaya çıkması olmak üzere altı şeyin beni yakalamasından endişe ettiğim bir zamanda nasıl ölümü arzulamam?’ dedi.”¹³⁵

Hastalığı sırasında Ebû Hureyre, cenaze törenlerinde insanların yapmış oldukları bazı davranışları, kendi vefatından sonra yapmamaları konusunda uyarıda bulunmuştur. Onun, cenaze arkasından ateş yakarak gelinmesi, buhurdanlık taşınması, kabrin üzerine çadır kurulması gibi geleneklerin Câhiliye Arapları ve ehl-i kitap tarafından uygulandığı yönünde bir hatırlatmada bulunduğu rivayetlerde yer almıştır. Câhiliye Arapları ve ehl-i kitabın uyguladığı bu adetler Müslümanlar için Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Bu uygulamalar Hz. Peygamber tarafından yasaklanmış olsa da Ebû Hureyre bu konuda uyarıda bulunmak istemiştir. Onun bu uyarısını anlamak mümkündür, zira bazı insanlar Hz. Peygamber’in vefatından sonra bu uygulamaları devam ettirmiştir.¹³⁶ Yine Ebû Hureyre, Resûlullah’a yapıldığı gibi kendisine sarık sarılmaması ve gömlek giydirilmemesini de istemiştir. Onun bu konudaki diğer bir isteği ise cenazesinin bir an önce kaldırılması olmuştur. Bunun gerekçesi olarak da yaptığı ameller güzel ise Allah’a daha çabuk ulaşacağını söylemiştir.¹³⁷

Ebû Hureyre’nin vefatından sonra Medine valisi Velîd b. Utbe, onun yanında bulunan kimselere haber göndererek kendisinin bilgisi olmadan onun defnedilmemesini istemiştir. Cenazesi öğleden sonra yıkanmış, Velîd b. Utbe de ikindi

¹³⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 14: 590 (No. 35857); İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 268-270.

¹³⁵ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 267.

¹³⁶ Ebû Dâvûd, “Kitâbu’l Cenaiz”, 20 (No. 41-42).

¹³⁷ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 268.

vakti cenaze merasimine yetişmiş ve ikinci namazını kıldırdıktan sonra cenaze defnedilmiştir. Cenaze namazına katılan isimler arasında Abdullah b. Ömer, Ebû Sa'îd el-Hudrî ve Mervân b. Hakem de yer almıştır. Abdullah b. Ömer cenazesinin önünde ona Allah'tan rahmet dilemiş ve “O Resûlullah'ın hadislerini ezberleyerek Müslümanlara nakledenlerdendi” demiştir.

Velîd b. Utbe Ebû Hureyre'nin vefatını bir mektup yazarak Muâviye'ye bildirmiştir. Muâviye, Ebû Hureyre'nin Hz. Osman'a yardımlarından dolayı Velîd b. Utbe'ye, varislerine güzel davranılması ve 10.000 dirhem kadar bir yardımda bulunulması hususunda emir vermiştir.¹³⁸ Aynı şekilde Hz. Osman'ın oğulları da Ebû Hureyre'nin Hz. Osman'a yardımları ve hakkındaki görüşlerinden dolayı cenazesine katılmışlar, Cennetü'l-Bakî'e kadar taşınmasında yer almışlardır.

Ebû Hureyre, Akik Vadisi'ndeki evinde vefat etmiş, buradan Medine'ye taşınmıştır. Vefat ettiğinde 78 yaşında olduğu bazı kaynaklarda yer almıştır. Rivayetlere göre hicrî 57-58 ya da 59 senesinde vefat etmiştir. İbn Hacer, 58 senesi Ramazan ayında Hz. Âişe'nin namazını kıldırıldığını, 59 senesi Şevval ayında ise Ümmü Seleme'nin cenaze namazını kıldırıldığını, Ümmü Seleme'nin de Yezîd'in halifeliğine kadar yaşadığının Sahih'te yer aldığını ifade etmiştir.¹³⁹ Başka bir rivayette ise Hâlife b. Hâyyat, Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'nin 57 senesinde vefat ettiğini söylemiştir.¹⁴⁰

¹³⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 270-271.

¹³⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esma'i'r-ricâl*, 34: 378; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 362; Goldziher, “Abû Huraira”, 1: 94.

¹⁴⁰ Hayyât, *Tarihu Halife b. Hayyât*, 284.

3. EBÛ HUREYRE’NİN KİŞİSEL VE AHLÂKÎ ÖZELLİKLERİ

3.1. İsmi, Nesebi ve Künyesi

Asıl adı Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî el-Yemenî’dir.¹⁴¹ Ebû Hureyre künyesiyle meşhur olmuş ve isminden daha çok bu künyeyle anılmıştır. Bundan dolayı ismi ile alakalı rivayetlere bakıldığında çeşitli ihtilaflarla karşılaşmış ve konuyla alakalı birçok farklı fikir ortaya konulmuştur. Genel olarak söz konusu edilen isimler arasında Abdüşems, Abdünühm, Abdüamr, Sükeyn ve Amr b. Abdüganm¹⁴² gibi adlar yer almıştır. Müellifler Ebû Hureyre’nin bu isimlerini Câhiliye döneminde ve Müslüman olduktan sonra kullanılması bakımından iki kısımda ele almıştır. Câhiliye dönemindeki ismi konusunda çoğunluk Abdüşems’i kabul etmiş,¹⁴³ bir kısım müellif de o dönemde künyesinin el-Esved olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴ Müslüman olduktan sonra ise yaygın fikir Hz. Peygamber tarafından Abdurrahman veya Abdullah diye isimlendirilmiş olmasıdır.¹⁴⁵ Bizzat kendi tarafından aktarılan şu rivayete bakılarak da bu görüşün doğru olduğu söylenebilir: “İbn İshâk’ın bazı sahâbilerden rivayetiyle Ebû Hureyre ‘Câhiliye’de isimim Abdüşems idi. İslâmî dönemde ise Abdurrahman olarak isimlendirildim ve künyem Ebû Hüreyre idi’ demiştir.”¹⁴⁶

Ebû Hureyre’nin ismi konusunda kaynaklarda birçok farklı rivayetle karşılaşılmasının birkaç sebebinin olduğu söylenebilir. İlk olarak rivayetlerde yer alan isimlerinin başında kul, köle anlamına gelen ‘abd’ ifadesinin yer alması, müellifler tarafından isimlerinin anlam itibarıyla değerlendirilmesine ve bu değerlendirmenin İslâm’dan önceki dönem ve İslâm’dan sonraki dönem olarak gruplandırılmasına sebep olmuştur. Örneğin, Abdüşems ismi güneşin kulu, kölesi anlamına geldiği için Ebû Hureyre’nin İslâm’a girişinden sonra kullanamayacağı bir isim olduğu şeklinde birçok müellif görüş belirtmiştir.¹⁴⁷ İsimleri hakkında ihtilaf olmasının bir başka nedeni

¹⁴¹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ* (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1982), 3: 578; Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 10: 160.

¹⁴² İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 240; Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 10: 160.

¹⁴³ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 240; İbn Abdilberr, *el-İstî‘âb*, 850; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gabe*, 3: 851; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 349.

¹⁴⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 7: 524; a.mlf. *el-İsâbe*, 7: 349.

¹⁴⁵ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 240; İbn Abdilberr, *el-İstî‘âb*, 850; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gabe*, 3:301; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 349.

¹⁴⁶ İbn Abdilberr, *el-İstî‘âb*, 850.

¹⁴⁷ Yarba, *Sünnete Lafzi/ Şekli İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre’nin Sünnet Anlayışı*, 15.

isimlerin kök harflerinin benzer olması, diğer sebep ise dönemi içerisinde yaptığı iş, sahip olduğu konum yahut başka bir özelliği ile öne çıkmamasından kaynaklı olarak hakkındaki bilgi azlığıdır.¹⁴⁸ Son olarak zikredilebilecek sebep ise Ebû Hureyre'nin yaşamış olduğu dönemde insanların hem Câhiliye hem de İslâm'dan sonraki yıllardaki yerleşik örf ve adetleri sebebiyle genellikle künyelendikleri isimle anılmış olmaları ve bunun da isimlerini biraz daha geri planda bırakmasıdır. Ebû Hureyre de bu şekilde ismi ile değil künyesi ile meşhur olmuş bir sahâbîdir.

Ebû Hureyre'nin ismi gibi nesebi ve künyesini nasıl aldığı hususunda da farklı rivayetler bulunmaktadır. Örneğin nesebi yani soy bağı hakkında kaynaklarda yer alan ufak tefek telaffuz farklılıkları bulunsa da şu neseb zincirinin doğru kabul edilebileceği söylenebilir: “Umeyr b. Âmir b. Abdüzişşerâ (عبد ذي الشرى) b. Târif b. Gıyâs b. Ebû Sa'b b. Hüneyne b. Sa'd b. Sa'lebe b. Süleym b. Fehm b. Ganm b. Devs b. Udsan b. Abdullah b. Zehran b. Ka'b b. el-Hâris b. Ka'b b. Abdullah b. Mâlik b. Nasr b. el-Ezd.”¹⁴⁹

Kendisiyle özdeşleşmiş olan künyesini nasıl aldığı konusunda ise Ebû Hureyre farklı rivayetlerde bulunmuştur. Bir rivayette akrabalarının koyunlarını otlattığı sırada kendine ait bir kedi yavrusunun olduğunu, sabahları onunla oynadığını, gece vakti ise onu bir ağacın üzerine koyduğunu, bundan dolayı da ona kediciğin babası manasında Ebû Hureyre denilmeye başlandığını ifade etmiştir. Böylelikle bu isim, künyesi haline gelmiştir. Başka bir rivayette ise bir yavru kedi bulduğunu ve onu kolunda taşıdığını, görenlerin ona Ebû Hureyre diye hitap ettiğini dile getirmiştir. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in ona hitabıyla alakalı olarak bir gün kolunda kedi taşırken Hz. Peygamber'in onu görüp Ebû Hureyre şeklinde seslendiğini söylemiştir. Yine ona Ebâ Hir şeklinde hitap ettiği de rivayetlerde yer almıştır.¹⁵⁰ Ebû Hureyre bu iki kullanım için düşüncesini şöyle beyan etmiştir: “Ebû Ma'ser Muhammed b. Kays'tan rivayet ettiğine göre Ebû Hureyre şöyle diyordu: Ebû Hureyre değilim. Nebî beni Ebâ Hir olarak adlandırdı. Müzekkeri müennesten daha hayırlıdır.”¹⁵¹

¹⁴⁸ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hureyre Rivâyetlerine Bakışı*, 5.

¹⁴⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esma'i'r-ricâl*, 34: 366.

¹⁵⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 245; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, 851.

¹⁵¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 354.

Elimizde bulunan bilgiler Ebû Hureyre'nin el-Esved, Ebâ Hir, Ebû Hureyre sıfatlarıyla künyelendiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu isimlerden ilki İslâm öncesi dönemde künyesi, diğerleri ise aynı künyenin müzekker ve müennes şeklinde kullanımıdır. Yani büyük bir farklılıktan ya da ihtilaftan söz etmek mümkün değildir. Künyesinin yavru bir kediye himaye etmesinden dolayı akrabaları yahut kediye himaye ettiğini gören insanlar tarafından verildiği yaygın olan görüştür. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber tarafından künyelendiği yer olsa da Müslüman olup Hz. Peygamber ile ilk görüşmeye gittiğinde Hz. Peygamber ona, “Ebû Hureyre” şeklinde hitap etmiştir. Bu da bize künyesinin daha önceden verildiğini göstermektedir.¹⁵²

3.2. Dış Görünümü, Giyim-Kuşamı ve Yeme-İçmesi

Ebû Hureyre beyaz tenli, saçları iki yandan örgülü, ön dişleri ayrık ve parlak, geniş omuzlu bir sahâbîdir. Saçları ve sakallarını sarıya boyadığı yahut kına yaktığı bilinmektedir. Ayrıca sakalına misk kokusu da sürdüğü rivayet edilmiştir. Genel olarak gömlek giymeyi tercih etmemiş abâyeye ya da elbise tarzı kıyafetler kullanmıştır. Kıyafetlerinde ipek, keten veya ipek-yün karışımı kumaş tercih etmiştir.¹⁵³ Bu elbiseleri genellikle kırmızı renkte olmuş ve üzerine siyah sarık takmıştır. Kıyafetlerinin güve vb. şeylerden ötürü zarar gören kısımlarını onararak kullanmaya devam etmiştir.¹⁵⁴

Müslüman olup Medine'ye geldikten sonra birçok kez karın tokluğuna Hz. Peygamber'in yanında bulunduğunu söyleyen Ebû Hureyre, bazı zamanlarda açlığının şiddetini giderebilmek amacıyla karnına taş bile bağladığını ifade etmiştir.¹⁵⁵ Bazen böyle durumlarda insanlara Kur'ân-ı Kerim'den ayetler sormuş yahut kendisi onlara Kur'ân'dan ayetler okuyarak açlığının giderilmesi beklentisine girmiştir. Çoğu zaman onun bu durumu, Allah Resûlü tarafından fark edilip ihtiyacı giderilmiştir. Yine Ebû Hureyre günün birinde Resûlullah'ın minberi ile Hz. Âişe'nin odası arasında bayılması üzerine insanların ona delirmiş gözüyle baktığını anlatmış, ancak bu baygınlığının sebebinin yalnızca uzun zamandır yemek yememesi olduğunu söyleyerek açlığının

¹⁵² Öz, *Ebû Hureyre*, 23.

¹⁵³ Abdürrezzâk, *Musannef*, 11: 103 (No. 19963); İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 263.

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 261-264.

¹⁵⁵ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1: 464.

şiddetini ifade etmiştir. Yine o, Resûlullah döneminde iki esmer olarak ifade edilen hurma ve sudan başka bir şeylerinin olmadığını beyan ederek dönemin şartlarını ortaya koymuştur. Hz. Peygamber bir gün açlığını belirterek kendisine gelen Ebû Hureyre ve arkadaşlarına hurma ikram etmiş, her birine iki hurma vererek hurmaları yedikten sonra üzerine su içmelerini bunun onlara gün boyu yeteceğini söylemiştir.¹⁵⁶ Ebû Hureyre'nin oruçlu olduğu bir gün yediklerini anlattığı şu rivayet yine dönemin şartları hakkında fikir vermektedir: "15 adet meyvem (hurma) vardı, beşi ile orucumu açtım, beşi ile sahur yaptım. Kalan beşini de iftar için bıraktım."¹⁵⁷

3.3. Geçim Durumu ve Mal Varlığı

Ebû Hureyre İslâm'dan önce Yemen bölgesinde yaşamıştır. Bundan dolayı Müslüman olmadan önceki hayatıyla ilgili bilgiler oldukça azdır. O, yetim olarak büyüdüğünü söylemiş, künyesini nasıl aldığını anlattığı bir rivayette de akrabalarının koyunlarını otlattığını ifade etmiştir. Buna dayanarak o dönemde geçimini çobanlık yaparak sağladığı anlaşılmaktadır. Tufeyl b. Amr aracılığıyla İslâm'ı kabul ettikten sonra Medine'ye gelmiştir. Yoksul bir haldeyken hicret ettiğini söylemiş, Medine'ye geldikten sonra Hz. Peygamber tarafından bekâr ve maddi durumu iyi olmayan sahâbiler için tahsis edilen Mescid-i Nebvî'nin içindeki Suffe'de kalmıştır. Geçimiyle alakalı genel tavrını ise şöyle ifade etmiştir: "Bana birisi bir şeyi hediye ettiği zaman onun hediyesini kabul ederdim. Ancak istemeye gelince, kimseden bir şey isteyemezdim."

Ebû Hureyre birçok rivayetinde ifade ettiği şekliyle Büsre bt. Gazvân'a karın tokluğuna işçilik yapmıştır. Ayrıca hizmetinde çalıştığı aile bir yolculuğa çıktığı esnada deveye onlarla nöbetleşe binmiş, bu da onun hizmetleri karşılığında aldığı bir ücret gibi olmuştur. Yolculuktan döndüğünde ailenin evde hizmetini görmüş, develeriyle ilgilenmiştir. Daha sonra Allah-u Teâlâ'nın nasip etmesi sonucunda bu hanımla evlenmiş ve Büsre'nin hizmetlisiyken eşi olma durumunu da Allah tarafından verilmiş bir nimet olarak görmüştür. Bir keresinde Resûlullah'ın minberine çıkarak kendisini İslâm ile müşerref eden, Kur'ân'ı öğreten, Hz. Peygamber ile tanışmasını

¹⁵⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 244-255.

¹⁵⁷ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1: 469.

nasip eden, yiyecek ve giyecek olarak nimetler veren, karın tokluğuna işçilik yaptığı Bûsre bt. Gazvân'ı kendisine eş kılan, zamanında kendisine binmesi için verilen binek devesini eşine vermeyi nasip eden Allah'a hamd etmiştir.¹⁵⁸ Ebû Hureyre'nin hangi dönemde bu ailenin hizmetinde olduğunu, eldeki bilgilere göre tespit etmek mümkün olamamıştır.

Ebû Hureyre geçimini, Hz. Peygamber tarafından Alâ b. Hadramî ile Bahreyn'e tayin edilmesi ve Hz. Ömer döneminde vali olarak Bahreyn'e atanmasıyla bu görevlerden aldığı ücret ve yaptığı ticaretlerle sürdürmüştür. Hayatının son zamanlarına doğru bir rivayete göre Zülhuleyfe veya Akik Vadisi'nde bulunan evinde yaşamını sürdürmüş diğer bir rivayete göre ise zaman zaman Zülhuleyfe'de konaklamış, ayrıca Medine'de de bir evi olup bunu mevalilerine bağışlamıştır.¹⁵⁹

3.4. Eşleri, Çocukları ve Aile Hayatı

Ebû Hureyre'nin rivayetlerde adı geçen ve hakkında bilgi verilen tek eşi Bûsre bt. Gazvân'dır. Bûsre, ilk müslümanlardan Basra şehrinin kurucusu Utbe b. Gazvân'ın kardeşi, Hz. Osman'ın baldızıdır.¹⁶⁰ Ebû Hureyre Medine'ye geldikten sonra Bûsre bt. Gazvân'ın hizmetinde bir süre çalışmış, daha sonra da bu hanımla evlenmiştir. Bûsre bt. Gazvân'ın Ebû Hureyre ile evlenmesi, onun Ebû Hureyre'den ve hizmetinden memnun olduğunu göstermektedir.¹⁶¹ Ebû Hureyre hizmetli olarak çalıştığı evin daha sonra sahibi olması sebebiyle Allah'a şükürünü zaman zaman insanlar huzurunda da göstermiştir. Bir gün Resûlullah'ın minberinde Allah'ın kendisine lütfettiği birçok şeye şükrederken eşiyle ve çalıştığı ev içinde bulunduğu konumdan yükseltilmesiyle alakalı şöyle dua etmiştir: "...Daha önce karın tokluğuna ve nöbetle deveye binmek üzere kendisine işçilik yaptığım Gazvân'ın kızıyla evlenmeyi ve (binmem için) bana binek devesi verdiği gibi, kendisine (binmesi) için binek devesi vermemi nasip eden Allah'a hamdolsun."¹⁶²

¹⁵⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 241-256.

¹⁵⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 271; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esma'i'r-ricâl*, 34: 377; Kandemir, "Ebû Hureyre", 10: 161.

¹⁶⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 242; Erdinç Ahatlı, "Utbe b. Gazvân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2012), 42: 235; Uluocak, *Ebû Hureyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivayetler*, 11.

¹⁶¹ Uluocak, *Ebû Hureyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivayetler*, 11.

¹⁶² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 252.

Kaynakların çoğunda Ebû Hureyre'nin adı geçen tek eşinin Büsre bt. Gazvân olduğu nakledilse de rivayetin birinde başka bir eşinin olduğuna da rastlanılmıştır. Buna göre Ebû Hureyre Hz. Ömer Dönemi'nde Bahreyn'de Kudame b. Maz'ûn'un yanında kaza (yargı) işlerine bakmak için görevlendirilmiştir. Bu dönemde Abdülkays kabilesinin reisi Cârûd b. Muallâ, Hz. Ömer'e Kudâme b. Maz'ûn'un içki içtiğine dair bir şikâyetle bulunmuştur. Hz. Ömer, Cârûd'dan bu şikâyetine yönelik bir şahit istemiş, bunun üzerine Ebû Hureyre Kudâme'nin içki içtiğine değil sadece sarhoş olarak onu gördüğüne şahitlik etmiştir. Burada hem tek şahidin Ebû Hureyre olması hem de Ebû Hureyre'nin Abdülkays kabilesinin reisi Carûd'un kız kardeşiyle evli olması meseleye temkinli yaklaşılmasına sebep olmuştur.¹⁶³ Buradan anlaşılan, hakkında ayrıntılı bir bilgi olmasa da Ebû Hureyre'nin Büsre bt. Gazvân ile evliliği dışında Cârûd b. Muallâ'nın kız kardeşiyle bir evlilik daha yapmış olmasıdır.

Ebû Hureyre'nin Muharrer, Muharriz, Abdurrahman, Bilâl olmak üzere dört oğlu ve bir kızı vardır. Kızı, tabiinin ileri gelen fakihlerinden Saîd b. Müseyyeb ile evlenmiş ve bu evlilikten çocukları olmamıştır.¹⁶⁴ Oğullarından Muharrer, babasından hadis rivayetinde bulunan kişiler arasında yer almıştır. Diğer oğlu Bilâl'in oğlu Abdurrahman yani torunu da muhaddistir.¹⁶⁵

Ailesine güzel davranmaya gayret gösteren Ebû Hureyre, zor zamanlarında elinden geldiğince bunu onlara yansıtmamaya çalışmıştır. Bir keresinde çarşıyı dolaşp ailesinin yanına geldiğinde ailesine yiyecekleri bir şey olup olmadığını sormuş, sorusu olumsuz bir yanıt alınca da oruç olduğunu söylemiştir.¹⁶⁶ O, evinde devamlı ibadet edilmesine önem vermiş ve ailesiyle beraber ibadet etmiştir. Evlerine misafir olan Osman en-Nehdî, Ebû Hureyre ve ailesinin geceyi üç bölüme ayırdıklarını ve bu zamanların her birinde ibadetlerini ayrı ayrı yerine getirdiklerini söylemiştir. Yani gecenin bir bölümü Ebû Hureyre, diğer bölümü hanımları, son bölümü ise hizmetçileri tarafından ihya edilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶³ İbn Hacer, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, 4: 56; Ünal, "Kudâme b. Maz'ûn", 26: 312-313.

¹⁶⁴ Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't Tecrîh* (Riyad: Dâru'l-Liva, 1986), 3: 1082; M. Yaşar Kandemir, "Saîd b. Müseyyeb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2008), 35: 563.

¹⁶⁵ İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l- 'Arab*, 382; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gabe*, 3: 851; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 7: 524; Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: 160.

¹⁶⁶ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 1: 468.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 260.

3.5. Annesine Verdiği Değer

İnsanların dünyaya geldiklerinde ilk karşılaştıkları, hayatla alakalı birçok şeyi öğrendikleri, koşulsuz olarak korunup kollandıkları yer aile, bu ortamı oluşturan insanlar ise anne babalardır. Bu sebeple insan hayatında her zaman ebeveynlerinin önemli bir yeri ve değeri vardır. Yetim olarak büyümüş olan Ebû Hureyre'nin yanında sadece annesi vardır ve bundan dolayı annesine büyük değer vermiştir. Müslüman olmadığı için üzüntü duyduğu annesinin yanından elinden geldiğince ayrılmamaya gayret göstermiştir. Ebû Hureyre kabilesinden bir grupla Hz. Peygamber ile görüşmeye Medine'ye gelirken annesini de beraberinde getirmiştir. Medine'ye geldiğinde henüz İslâm'ı kabul etmemiş olan annesini defalarca kez İslâm'a davet etmiş artık üzüntüsü en son noktaya ulaştığında durumu Allah Resûlü ile paylaşarak ondan bu konuda dua istemiştir. Allah Resûlü'nün Ebû Hureyre'nin annesine duası sonrasında Ebû Hureyre'nin annesi İslâm'ı kabul ederek Müslüman olmuştur. Ebû Hureyre annesi hayattayken onu yalnız bırakmama noktasında hassasiyet göstermiştir. Öyle ki Ebû Hureyre'nin annesi yaşarken nafile hac yapmadığı rivayetlerde yer almıştır. Ebû Hureyre bir gün açlık sebebiyle mescide gittiğinde Allah Resûlü'nün ashabından birkaç kişiyle karşılaşmış, onların da aynı sebeple mescitte bulunduğunu öğrenmiştir. Ebû Hureyre ve arkadaşları mescidde bulunma sebeplerini Hz. Peygamber ile paylaşınca Allah Resûlü içinde hurma bulunan bir tabak getirterek her birine iki tane hurma vermiştir. Ebû Hureyre kendisine verilen hurmalardan bir tanesini yemiş, diğerini ise annesine verme düşüncesiyle kaldırmıştır. Hz. Peygamber Ebû Hureyre'nin davranışını fark ettikten sonra bunun sebebini sorduğunda Ebû Hureyre'nin bu hurmayı annesine götürmek sebebiyle yemediğini öğrenmiştir. Daha sonra Allah Resûlü bu hurmayı yemesini annesi içinde ona iki hurma vereceğini söyleyerek Ebû Hureyre'nin içini ferahlatmıştır.¹⁶⁸

Ebû Hureyre ve beraberindeki Yemenli grup Medine'ye geldiklerinde Hz. Peygamber'in Hayber'in fethi sebebiyle Medine'de olmadığını öğrenmiş bunun üzerine Hayber'e doğru yola çıkmıştır. Burada Hz. Peygamber ile görüşülmüş, henüz tamamlanmamış olan kalelerin fethine Ebû Hureyre de katılmıştır.¹⁶⁹ Hz. Peygamber

¹⁶⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 244.

¹⁶⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 243; Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10: 160.

Hayber kalesini kastederek Müslümanların savaş hazırlığı yapmasını istemiş, Allah-u Teâlâ'nın onlara başarıyı nasip edeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Ebû Hureyre annesinin yanına giderek kendisi için savaş hazırlığı yapmasını istemiştir. Ancak annesi oğlundan başka kimsesi olmadığını ve onsuz tek başına dışarı çıkamadığını bildiği halde kendisinden böyle bir istekte bulunmasını hoş karşılamamıştır. Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in davetinden geri kalmak istemediğini belirtip ısrarcı olunca annesi annelik hakkını ileri sürerek gitmesi noktasında isteksizliğini belirtmiştir. Daha sonra da Ebû Hureyre'nin haberi olmadan Hz. Peygamber'e giderek oğlunun savaşa katılmasını istemediğini dile getirmiştir. Ebû Hureyre bu olay sonrasında Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde onun kendisinden yüz çevirdiğini fark etmiş, Allah Resûlü'nün bu davranışının mutlaka kendisinin yaptığı bir yanlıştan kaynaklandığını düşünerek bunun sebebini sormuştur. Hz. Peygamber de annesi kendisine sütünü helal etmediği halde onun sözünü dinlemeyen Ebû Hureyre'ye durum karşısındaki hoşnutsuzluğunu bildirmiştir. Ayrıca anne babasına iyi davranıp onların haklarını yerine getiren evladın Allah yolunda cihatta olduğunu söylemiştir. Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in bu tavsiyesi üzerine annesinin yanında kaldığını iki senede herhangi bir savaşa katılmadığını ifade etmiştir.¹⁷⁰

Her ne kadar Ebû Hureyre'nin rivayette yer alan Hayber Kalesi'nin fethine katılmadığı ve iki yıl boyunca da başka savaşlara katılmadığı söylene de kaynaklardaki bilgilere bakıldığında bunun doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Hayber'de birden fazla kale bulunmasından dolayı belki kastedilen kalenin fethine katılmamış olabileceği anlaşılabılır. Ek olarak annesinin Ebû Hureyre'den bu isteğinin sebebini Medine'ye henüz yeni gelmiş olması ve bulunduğu yere kendini yabancı hissetmesi olduğu da söylenebilir.

Ebû Hureyre annesinin kendi üzerindeki emeklerinin bilinciyle ona karşı hep güzel hitaplarda bulunmuş hürmetini korumuştur. Mervân b. Hakem'in Ebû Hureyre'yi Medine'ye vekil bıraktığı bir dönemde Ebû Hureyre hem evinden çıkarken hem de eve dönüşünde annesine selam verip hayır duasını almayı ihmal etmemiştir. Annesini Allah'ın selamı ile selamladıktan sonra küçükken kendisini merhametle yetiştiren annesine Allah'ın da ona merhamet etmesi yönünde dualar etmiştir. Annesi

¹⁷⁰ M. Yusuf Kândehevî, *Hayatü's-Sahâbe*, çev. Sıtkı Güllü (İstanbul: Divan Yay., 1990), 3: 29.

de aynı şekilde Ebû Hureyre'ye yaşlılığında kendisini unutmadığı, kendisinden iyiliğini esirgemediği için Allah'ın onu muhafaza etmesi ve merhamet göstermesi duasıyla karşılık vermiştir.¹⁷¹

3.6. Hz. Peygamber'e Yakınlığı

Ebû Hureyre, Müslüman olarak Medine'ye geldikten sonra Hz. Peygamber'in vefatına kadar geçen süreçte kendisini ondan ilim öğrenmeye adanmıştır. Birçok rivayetinde -Suffe'de kalmasıyla alakalı olarak- insanların günlük yaşamlarında meşgul olabilecekleri rutinlerden kendini soyutlayarak tamamen Allah Resûlü'nün söz, fiil ve uygulamalarını takip ettiğini ifade etmiştir. Bu rivayetlerinden bir tanesi şu şekildedir: “Ben karın tokluğuna Allah Resûlü'nün yanında bulunurdum. Ne mayalanmış hamur ekmeği yedim, ne de süslü abâye giyerdim. Bana, ne bir erkek ne bir kadın hizmet ederdi. Açlıktan karnıma taş bağlar, yanımdaki insanlara beni evlerine götürür de yemek yedirirler diye Kur'ân okurdum.”¹⁷²

Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'e olan bu yakınlığı sebebiyle onunla geçirdiği süre ile alakalı olarak kaynaklarda farklı görüşler öne sürülmüştür. Kimi müellifler üç sene, kimisi de dört sene kadar Allah Resûlü'nün yanında bulunduğunu söylemiştir. Bazı görüşlere göre üç sene olarak ifade edilmesi Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber tarafından Bahreyn'de görevlendirildiği sürenin hariç tutulmasından kaynaklanmıştır.¹⁷³ Bir diğer görüşte ise bu üç yıl ifadesine, Hayber'den sonraki zamanın yahut hadis ilmiyle ilgilenmeye başladığı anın Allah Resûlü ile geçirdiği vaktin başlangıcı olarak kabul edilmesi sebep olmuştur.¹⁷⁴ Bu noktada birçok ifadeye ve Ebû Hureyre'nin de Hz. Peygamber ile üç sene arkadaşlık yaptığını ve bu sürede Resûlullah'ın sözlerini korumaya çalıştığını beyan ettiği rivayetlere bakıldığında söz konusu sürenin üç sene olduğunu söylemek az önce belirttiğimiz sebepleri de göz önünde bulundurarak mümkündür.¹⁷⁵

¹⁷¹ Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, 1: 16.

¹⁷² Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 1: 464.

¹⁷³ Yarba, *Sünnete Lafzi/ Şekli İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 34.

¹⁷⁴ Toksarı, *Hz. Ebû Hüreyre (r.a) ve Hadis İlmindeki Yeri*, 13.

¹⁷⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 243.

Ebû Hureyre'nin bu zaman zarfında Resûlullah ile yakın bir ilişki içerisinde olduğunu, onunla pekişmiş bir dostluğunun varlığını ve Hz. Peygamber'in tüm Müslümanlar için olduğu gibi Ebû Hureyre için de çok önemli olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Allah Resûlü'ne yakınlığı sebebiyle insanların Hz. Peygamber'e sormaktan çekineceği bazı şeyleri ona sorduğu rivayetlerde yer almıştır.¹⁷⁶ Söz konusu durumun sorulacak konudan kaynaklanan bir çekingenlik olduğunu söylemekte sakınca yoktur. Çünkü diğer sahâbîler de Allah Resûlü'ne yakınlıklarıyla bilinen kimselerdir ancak burada Ebû Hureyre'nin öne çıkması ilmi öğrenmedeki gayreti ve bu sebeple Resûl-i Ekrem ile daha yakın iletişiminden kaynaklanmaktadır. Yine Ebû Hureyre'nin ilmî konularla alakalı olarak Allah Resûlü'ne zaman zaman farklı sorular yönelttiği de olmuştur. Nitekim bir defasında Hz. Peygamber'e,

“Ey Allah'ın Resûlü! Kıyamet gününde şefaatinle daha çok mutlu olacak olanlar kimlerdir?” diye sormuş, o da, “Ey Ebû Hureyre, hadislere olan hırsını ve titizliğini gördüğüm için senden önce bir kimsenin bana bu soruyu sormayacağını tahmin etmiştim. Kıyamet gününde şefaetimle mutlu olacak olanlar gönülden, ‘Lâ ilahe illallah’ diyenlerdir” şeklinde cevap vermiştir.”¹⁷⁷

Ebû Hureyre, Allah Resûlü ile sadece ilmî manada değil sosyal ve siyasi anlamda da iyi bir ilişkiye sahip olmuştur. Hz. Peygamber döneminde Suffe'de bulunmasından ve maddi sıkıntılardan dolayı birçok kez Allah Resûlü tarafından yeme içme gibi ihtiyaçları karşılanmıştır. Hz. Peygamber her durumda Ebû Hureyre ve onunla beraber yaşayan Suffe ehlini gözetmiştir. Bu dönemde Allah Resûlü tarafından Alâ b. Hadramî ile Bahreyn'de görevlendirilmiş, Umretü'l-Kazâ'da Hz. Peygamber'in gönderdiği kurbanlıkların başında bulunmuş, Veda Haccı'ndan önce insanların Kâbe'yi çıplak şekilde tavaf etmemelerine dair Allah-u Teâlâ'nın buyruğunu duyuran grup içerisinde yer almıştır. Allah Resûlü'nün bulunduğu tüm gazvelerde de onunla düşmana karşı mücadele etmiştir.¹⁷⁸

Hz. Peygamber'in Allah'ın elçisi olmasından ve Ebû Hureyre'nin onun dostları arasında yer almasından dolayı Ebû Hureyre'nin Allah Resûlü'ne karşı sevgisi ve hürmeti büyüktür. Hz. Peygamber de Ebû Hureyre'ye karşı her zaman gözetici olmuş, ona hayatta fayda sağlayacak birçok tavsiyede bulunmuştur. Allah'ın kendisine

¹⁷⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 354.

¹⁷⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 246; Buhârî, “Kitâbu'l-İlm”, 2 (No. 40); İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 354.

¹⁷⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megazî*, 2: 733; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 253; Buhârî, “Kitâbu'l-Hacc”, 27 (No. 103); Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1: 464.

verdiği şeylere razı olarak insanların en zengini olacağını, kendisi ve ailesi için hoşuna gideni diğer Mümin ve Müslümanlar için de hoş görmesi gerektiğini, komşusuna güzel davranmanın Müslümanın yapması gereken güzel davranışlardan olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda takva sahibi olması yönünde nasihat etmiştir. Allah Resûlü Ebû Hureyre'ye ibadet anlamında da önerilerde bulunmuş, o da Hz. Peygamber için, “Dostum bana üç şey tavsiye etti, bunları ölünceye kadar terk etmeyeceğim”¹⁷⁹ diyerek Resûl-i Ekrem'in uyumadan önce vitir namazını, Cuma günleri banyo yapmayı, her ayın üç günü oruç tutmayı önerdiğini rivayet etmiştir. Bir başka rivayetinde bunlara sabah namazının iki rekâtını ve Regâib gecelerinde namaz kılmayı eklemiştir.¹⁸⁰ Allah Resûlü Ebû Hureyre hastayken ziyaretinde bulunmuş, Cebrâil Aleyhisselam'ın ona öğrettiği, “Allah'ın adıyla seni efsunluyorum, Allah sana gelecek bütün hastalıklardan düğümlere üfürün üfürükçülerin şerrinden ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden şifa versin” duasını üç defa okumasını öğütlemiştir.¹⁸¹

Ebû Hureyre ve ashab hem Allah'ın Resûlü olmasından hem de dostları olmasından dolayı Hz. Peygamber'e büyük bir saygı duymuştur. Ona duydukları saygıdan dolayı Ebû Hureyre mescidde Allah Resûlü ile oturup sohbet ettikten sonra o ayağa kalktığında kendilerinin de kalkıp Hz. Peygamber'in evine girdiğini görünceye kadar ayakta kaldıklarını söylemiştir.¹⁸² Ebû Hureyre Allah Resûlü'ne duyduğu sevgiyi birçok kez dile getirmiştir. Bunlardan birinde Hz. Peygamber'e onu gördüğü zaman yüzünün aydınlanıp mutlu olduğunu, görmediğinde ise huzursuzluk yaşadığını söylemiştir.¹⁸³ Ebû Hureyre'nin bu sevgisine karşı Allah Resûlü de her zaman tüm ashabına yaptığı gibi Ebû Hureyre'yi de gözetmiş ve değer vermiştir. Bir keresinde Ebû Hureyre'yi uğurlarken, “Seni emanetlerini kaybetmeyen Allah'a emanet ederim” demiştir.¹⁸⁴

Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in vefatına kadar onun kendisi için uygun gördüğü görevleri yerine getirmiş, onunla savaşımlara katılmış, ilmî anlamda ondan duyduklarını hem uygulamaya hem de nakletmeye gayret göstermiştir. Allah Resûlü'nün vefatıyla tüm Müslümanlar gibi Ebû Hureyre de çok üzülmüştür. Hatta zaman zaman bu

¹⁷⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 252.

¹⁸⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 357.

¹⁸¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 252.

¹⁸² Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, 1: 313 (No. 717).

¹⁸³ Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 10: 161.

¹⁸⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 253.

üzüntüsü ve özlemi, gözyaşlarıyla kendini göstermiştir. Bir gün mescitte insanlara Hz. Peygamber'den rivayette bulunacakken, “Dostum, Allah’ın Nebî’si Ebû’l Kâsım anlattı” diyerek söze başlamış ancak o sırada gözyaşlarını tutamayarak ağlamıştır. Tekrar aynı şekilde söze başlayacakken yine kendisini ağlama tutmuş ve en sonunda hiçbir şey anlatamadan ayağa kalkmıştır.¹⁸⁵

3.7. İnsanlarla İlişkileri

Yumuşak huylu, yardımsever, yeri geldiğinde şakacı ve ilim konusunda çalışkan olan Ebû Hureyre’nin insanlarla ilişkilerinde de bu davranışları ön plana çıkmıştır. Onun insanlara ikramda bulunmayı ve yardımcı olmayı ne kadar sevdiğini Abdullah b. Rebâh şu şekilde nakletmiştir:

“Ramazan ayında Muâviye’nin yanına bazı heyetler gelmişti. O zaman birbirimiz için yemekler yapardık. Bizi en çok evine davet eden kişi Ebû Hureyre idi. Ben de (kendi kendime), ‘Ben de yemek yapıp onları yanıma davet edeceğim’ dedim ve aileme yemek yapmalarını söyledim. Akşamüzeri Ebû Hureyre ile karşılaştığımda, ‘Bugün davet benim yanımdadır’ dedim. Ebû Hureyre: ‘Benden önce davrandın öyle mi?’ deyince ‘Evet’ karşılığını verdim.”¹⁸⁶

Zor durumda olan insanların sıkıntılarını ortadan kaldırmanın değerini de birçok kez ifade eden Ebû Hureyre, alacağından vazgeçmenin direkt yardımda bulunmaktan daha hayırlı olduğunu söylemiş, çalışarak kazanılmış olan maldan da sadaka vermenin başkalarının malından çok daha hayırlı olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁷

Ebû Hureyre bazen Mervân b. Hâkem tarafından Medine’ye vekil olarak bırakıldığında insanlara kendini emir olarak tanıtmış, bazen de çocukların oyunlarına katılıp onları güldüren hareketler yaparak şakacı yönünü göstermiştir.¹⁸⁸ Ebû Hureyre’nin Suffe’de bulunması ve Hz. Peygamber’in sözlerini dinlemeye gösterdiği azami özen onun bazı konularda çok daha temkinli davranmasına vesile olmuştur. Örneğin, yaşadığı dönemde hem gelenek hem de maddi açıdan değerli bir takı olan altın takma hususunda titiz bir tavır sergilemiştir. Kızı kendisine altın takmamasını

¹⁸⁵ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 250.

¹⁸⁶ Belâzürî, *Fütuhu’l-Büldan*, 55; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kebîr*, 17:389 (No. 18329).

¹⁸⁷ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 5: 257.

¹⁸⁸ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 266; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü’l-evliyâ’*, 1: 470; Kândehevî, *Hayatü’s-Sahâbe*, 2: 193.

eleştirerek bunun sebebini babasına sormuştur. Ebû Hureyre de ona altın takmayacağını, bunun kendisi (kızı) için bir ateş olmasından korktuğunu dile getirmiş, böylelikle bu tarz dünya mallarının uygun şekilde kullanılmaması ve zekâtının verilmemesi durumunda ahirette olumsuz bir karşılığa neden olacağını ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁸⁹

3.8. İbadet Hayatı

İbadetlerine önem veren bir sahâbî olan Ebû Hureyre'nin yapmış olduğu ibadetlerle alakalı birçok nakil kaynaklarda yer almıştır. Yatak odası, oturma odası ve giriş kapısı olmak üzere evinin üç ayrı bölgesini, hem eve girişlerinde hem de çıkışlarında mescit olarak kullanmıştır.¹⁹⁰ Medine'de bulunduğu zamanlarda Cuma namazına gitmeye kıymet vermiş, bu namaza gitmeyi mal açısından yetmiş yüklü devesinin olmasına tercih edeceğini ifade etmiştir. Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmaya gayret etmiş, her gün belli ölçüde tesbihat yapmıştır. Kimileri onun hurma çekirdeklerini kullanarak tesbih çektiğini söylerken kimileri de düğümlü bir ipinin olduğunu ve tesbihatını onunla yaptığını söylemiştir.¹⁹¹ Ebû Hureyre'nin ibadetlerini yaparken buna ailesini de dâhil ettiğini şu rivayete bakarak söylemek mümkündür:

“Ebû Hureyre'ye yedi defa misafir oldum. Onlar geceyi üçe bölerek geçiriyorlardı. Üçte birini kendisi, üçte birini hanımları ve üçte birini de hizmetçileri beklerdi. Ebû Hureyre'ye, ‘Ey Ebû Hureyre nasıl oruç tutuyorsun?’ dedim. O da ‘Ben her ay üç gün oruç tutarım, orucu bozmamı gerektiren bir durum meydana geldiğinde ise onu kaza ederdim’ dedi.”¹⁹²

Ebû Hureyre fırsat bulduğu ortamlarda insanlara hadis sohbetleri yapmıştır. Bunun yanında sık sık namaz kıldırması, namaz esnasında kıyamda iken müezzinin safa girebileceği kadar beklemeye özen göstermiştir.¹⁹³ Yapmış olduğu ibadetlere ve Hz. Peygamber'in yanında geçirmiş olduğu süreçlere güvenmeyerek kendi nefsi için zina etmemek, inkârda bulunmamak ve hırsızlık yapmamak gibi hususlarda sık sık dua etmiştir. İnsanlar onun duasına konu olan isteklerini duyunca bu fiilleri yapma endişesi

¹⁸⁹ Abdürrezzâk, *Musannef*, 11: 94 (No. 19935); İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 257; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1: 465.

¹⁹⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 259.

¹⁹¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 257-261; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1: 468.

¹⁹² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 260; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1: 468; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 360.

¹⁹³ Kândehevî, *Hayatü's-Sahâbe*, 3: 402.

olup olmadığı konusunda merakla kapılarak bunu kendine sormuşlar, Ebû Hureyre de Allah'ın kalpleri eğip bükülebileceğini söyleyerek her insanın günah işleme potansiyeli olduğuna işaret etmiştir.¹⁹⁴

3.9. İlmî Kişiliği

Medine'ye hicret ettikten sonra Allah Resûlü'nün yanından ayrılmamaya gayret eden Ebû Hureyre, onun söz, fiil ve takrirlerini dikkatle takip edip öğrenmiştir. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre İslâm'dan önceki hayatında ilmî bir faaliyeti olmayan Ebû Hureyre, Müslüman olduktan sonra ilme büyük önem vermiş ve bilhassa hadis alanında öne çıkan en önemli isimlerden biri olmuştur.

Onun ilme verdiği önem, hakkındaki rivayetlerin yanı sıra Hz. Peygamber tarafından da ondan beklenir bir tavır olarak zikredilmektedir. Nitekim bir defasında Ebû Hureyre'nin kıyamet günü Allah Resûlü'nün şefaatine kimlerin erişeceğini sorması üzerine Hz. Peygamber, hadislere olan titizliğinden dolayı bu soruyu ondan başka birinin sormayacağını söyleyerek cevap vermiştir.¹⁹⁵ Yine bir savaş zamanı ganimet dağıtıldığı esnada durumla pek alakadar olmayan Ebû Hureyre'ye Allah Resûlü: “Ganimet malından niçin istemiyorsun?” demiş, o da bu soru üzerine, “Allah'ın sana öğrettiklerini bana öğretmeni istiyorum” diyerek cevap vermiştir. Başka bir rivayette ise Ebû Hureyre günün birinde mescitte iki arkadaşıyla dua ederken Hz. Peygamber mescide gelerek onlardan ettikleri duaları tekrarlamalarını istemiş, yanındaki iki arkadaşı dualarını tekrar etmiş ve bunun üzerine Allah Resûlü dualarına “Âmin” diyerek katılmıştır. Sıra Ebû Hureyre'ye geldiğinde o, Allah-u Teâlâ'dan dua eden iki arkadaşının istediklerine ek olarak unutulmayan bir ilim istediğini söylemiş, Hz. Peygamber bu duaya da “Âmin” demiştir. Ebû Hureyre'nin duasını duyan beraberindeki iki arkadaşı kendilerinin de unutulmayan bir ilim istediklerini söyledilerse de Allah Resûlü, “Bu konuda Devsli sizi geçti” buyurmuştur.¹⁹⁶

Ebû Hureyre'nin öğrendiklerini unutmaması noktasında Hz. Peygamber'in ona göstermiş olduğu tavır rivayetlere farklı şekillerde yansımıştır. Bu tür rivayetlerden birinde Ebû Hureyre Allah Resûlü'ne gelerek, “Senden birçok söz dinledim ama hep

¹⁹⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 261.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, 5: 246; Buhârî, “Kitâbu'l-İlm”, 2 (No. 255); İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 354.

¹⁹⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 356-357.

unuttum” demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber ondan abasını yere sermesini istemiş ve elleriyle bir şeyi avuçlayarak bırakır gibi yaptıktan sonra abayı vücuduna bastırmasını söylemiştir. Yaşanan bu hadiseden sonra Ebû Hureyre, bir daha hiçbir şeyi unutmadığını anlatmıştır.¹⁹⁷ Daha önce ele aldığımız rivayetlerden biri olan ganimet ile ilgili rivayette ise Ebû Hureyre, savaş sonucunda ele geçen ganimetten herhangi bir şey istemediğini, onun yerine Allah Resûlü’nden bir şeyler öğrenmeyi tercih ettiğini söylemesi üzerine yine Hz. Peygamber Ebû Hureyre’ye elbisesini çıkarıp yaymasını söylemiş ve bu rivayet de bir önceki rivayet gibi devam etmiştir. Başka bir rivayette de Ebû Hureyre şikâyetle bulunmak maksadıyla Allah Resûlü’ne gelmiş, ilk izin istediğinde Hz. Peygamber’in yanına girmesine müsaade edilmemiş, ikinci defa izin istediğinde müsaade edilmiş ve içeri girip selam verdikten sonra ayakta beklemeye başlamıştır. Bu esnada Allah Resûlü Hz. Ali’nin sırtına yaslanmış bir şekilde Ebû Hureyre’nin üç kez kendisine yaklaşmasını istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber’e öyle bir yaklaşmıştır ki parmakları onun parmak uçlarına değmiş ve Allah Resûlü elbisesini yaymasını isteyip ona devamlı yapması gereken bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Ebû Hureyre’nin ilim sahibi olmayı ve öğrendiği ilmi unutmamayı her konudaki isteğinden daha çok öncelemesi, onun Hz. Peygamber’den öğreneceği ilmi her türlü dünya malından daha üstün tuttuğunu göstermektedir.¹⁹⁸

Ebû Hureyre kendisi açısından Hz. Peygamber’den öğrendiği ilmin önemini ifade ederken zaman zaman insanların dünya hayatına dalıp Hz. Peygamber’den Müslümanlara kalan bu mirası biraz arka plana atmaları noktasında da onlara hatırlatmalarda bulunmuştur. Nitekim günün birinde Medine çarşısında herkesin onu duyabileceği bir noktadan esnafa “Ne kadar beceriksizsiniz!” deyince, insanlar şaşırarak ona niye böyle söylediğini sormuştur. Bunun üzerine onlara çarşıda bu işlerle uğraşırken mescidde Hz. Peygamber’in mirasının bölüştürüldüğünü söylemiş, bunun üzerine insanlar mescide gitmiş ancak çok geçmeden geri dönmüştür. Ebû Hureyre niçin geri döndüklerini sorduğunda, mescitte dağıtılan hiçbir şey göremediklerini ifade etmişler, Ebû Hureyre de orada herhangi birini görüp görmediklerini sorduğunda ise mescidde namaz kılan, Kur’ân okuyan ve ilmî konularda müzakere eden insanlar

¹⁹⁷ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebir*, 5: 245.

¹⁹⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 356-357.

gördüklerini söylemişlerdir. Aldığı cevaptan memnun Ebû Hureyre ise “Yazıklar olsun size! İşte Muhammed’in mirası odur (ilimdir)” demiştir.¹⁹⁹

Ebû Hureyre Hz. Peygamber’in vefatından sonra ilme bakış açısını aynı şekilde devam ettirmiş, bulunduğu ortamlarda insanlara bildiği hadisleri anlatmış ve ilimle meşgul olmaya devam etmiştir. Hatta Abdülvehhâb el-Medenî, Ebû Hureyre’nin Medine’deki mescidde bir sohbet halkasına Allah Resûlü’nden rivayette bulunurken ona karşı özleminden dolayı duygulanarak ağladığını anlatmıştır. Yine o, Câbiye’de Muâviye tarafından yaptırılan bir camide insanların kalabalık olduğu bir gece ayağa kalkarak sabaha kadar hadis sohbetinde bulunmuştur.²⁰⁰

Ebû Hureyre Allah Resûlü tarafından kendisine verilen görevler haricinde Hz. Peygamber’in vefatına kadar yaklaşık üç sene boyunca onun sohbetinde bulunmuş ve Suffe’de kalmasının da etkisiyle kendisini tamamen ilme adamıştır. Çoğu zaman karın tokluğuna Hz. Peygamber’in yanında bulunduğunu, süslü kıyafetler giymediğini, kendisine hizmet eden herhangi bir kölesinin bulunmadığını ifade etmiştir. Hatta açlık hissini bastırması için karnına taş bağladığı zamanlar bile olduğunu söylemiştir.²⁰¹

Ebû Hureyre’nin Allah Resûlü’nün sözlerine olan hassasiyeti, elinden geldiğince sohbetinde bulunması ve onun söylediklerini pür dikkat dinlemesi, onun Hz. Peygamber’den birçok rivayette bulunmasına yol açmıştır. Öyle ki Resûlullah’ın ashâbı içinde en çok rivayette bulunan iki sahâbîden biri olmuş ve bu hususa kendisi de şöyle dikkat çekmiştir: “Allah Resûlü’nün ashâbı içinde Abdullah b. Amr’dan başka benden daha fazla hadis rivayet eden olmamıştır. Zira o duyduğu hadisleri yazarken ben yazmıyordum.”²⁰²

Hadislerin birçok farklı sebeple yazılmasının Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı, Allah Resûlü’nün hayatta olduğu dönemde soruların ona sorulup cevapların alındığı²⁰³ ve birçok ileri gelen sahâbînin hadis naklinde çok titiz davranarak az sayıda rivayette bulunduğu bir dönemde Ebû Hureyre, Hz. Peygamber’den çok hadis nakletmesi sebebiyle birçok kez eleştirilmiştir. O da bu eleştirilere, kendisi için dayanak kabul ettiği âyet ve hadisi delil gösterip yaşam

¹⁹⁹ Kândehevî, *Hayatü’s-Sahâbe*, 3: 374.

²⁰⁰ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 250.

²⁰¹ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 250.

²⁰² Abdürrezzâk, *Musannef*, 11: 319 (No. 20489); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kebîr*, 1: 91 (No. 133).

²⁰³ Âşık, “Ebû Hureyre’nin Hadisciliği”, 88.

şartlarını anlatarak açıklamalar getirmiştir. Bu doğrultuda Bakara Sûresi’nde yer alan “İndirdiğimiz açık delilleri ve hidâyet yolunu -kitapta onu insanlara apaçık göstermemizden sonra- gizleyenler yok mu, işte onlara hem Allah hem de bütün lânet ediciler lânet eder”²⁰⁴ âyetinin Allah Resûlü’nden işittiği hadisleri rivayet etmesine vesile olduğuna, eğer bu ayet olmasa kimseye bir şey söylemeyeceğini ifade etmiştir.²⁰⁵ Yine Hz. Peygamber’den naklettiği “Kim faydalanılabilir bir bilgiyi insanlardan saklarsa, kıyamet gününde ateşten bir gem ile gemlenir”²⁰⁶ hadisinin de çok hadis rivayetinin sebeplerinden biri olduğunu açıklamıştır.

Ebû Hureyre, kendisine yöneltilen eleştirilere karşı Allah Resûlü’nün sohbetinde bulunmasını engelleyebilecek herhangi bir meşguliyetinin olmadığını ifade etmek için onun yanında karın tokluğuna bulunduğunu, iyi yiyecekler yemediğini, süslü kıyafetler giymediğini ve herhangi bir köleye sahip olmadığını söyleyerek cevap vermiştir. Bunun yanında insanlar belki açlığını giderir diye onlara Kur’ân okuduğunu anlatarak rivayet ettiği hadislerin miktarının neden çok olduğuna açıklık getirmek istemiştir.²⁰⁷ Yine bazıları da İslâm’ın ilk tebliğinden itibaren Hz. Peygamber ile olan Muhacirler varken Ebû Hureyre’nin çok hadis rivayet etmesini sorgulamıştır. Ebû Hureyre de muhacir ve ensarın hayatın akışı içerisinde meşguliyetleri varken kendisinin bu türden bir durumunun olmadığını, zamanını tamamen Hz. Peygamber’in sohbetine adadığını şöyle ifade etmiştir:

“Muhacir kardeşlerimin çarşı, pazardaki ticaret işleri kendilerini meşgul ediyor. Ensar kardeşlerimi ise arazileri ile çifti çubuğu meşgul ediyordu. Ben ise yoksul bir kişiydim ve Resûlullah ile oturup onun daha fazla sohbetinde bulunma imkânına sahip oluyordum. Onlar buradan ayrılırken ben burada kalmaya devam ediyordum. Onlar Allah Resûlü’nden duyduklarını bazen unutulurken ben hep ezberlemeye çalışıyordum.”²⁰⁸

Ayrıca başka bir seferde bu tarz işlerin kendisini Hz. Peygamber’in sohbetinden alıkoyamayacağını, onu tek ilgilendirenin Resûlullah’tan öğreneceği bir kelime yahut onun vesilesi ile yiyeceği yemek olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁹

²⁰⁴ *Kur’ân Yolu* (Erişim 07 Mart 2023), Bakara 2: 159.

²⁰⁵ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 247; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kebîr*, 1: 258 (No. 571).

²⁰⁶ Tirmizî, “*Kitâbu’l-İlm*”, 42 (No. 2649).

²⁰⁷ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 250.

²⁰⁸ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 246; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü’l-evliyâ*, 1: 463.

²⁰⁹ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, 5: 249; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 358.

Ebû Hureyre'nin hadis rivayetindeki üslubu ve Allah Resûlü'nden duymadığı rivayetleri konusunda Ebû Hureyre'ye eleştiri getirenlerden biri de Hz. Âişe'dir. Urve'den rivayet edildiğine göre “Ebû Hureyre bir gün mescidde Hz. Âişe'nin odasına yakın bir yerde iken müminlerin annesi namaz kılmaktadır. Ebû Hureyre oturduğu yerden hadis rivayet etmeye ve “Ey odanın sahibi sen de dinle” demeye başladı. Hz. Âişe namazını bitirince kız kardeşinin oğluna “Şu adama ve nasıl konuştuğuna sen de şaşırmıyor musun? Oysa Hz. Peygamber konuştuğu zaman biri kelimelerini saymak istese sayabilirdi” demiştir.”²¹⁰ Yine başka bir zaman Hz. Âişe, Allah Resûlü'nden duymadığı hadis rivayetlerini Ebû Hureyre'den duyduğunu söylemiş, bunun üzerine Ebû Hureyre Hz. Âişe'nin günlük hayata dair meşguliyetleri varken kendisinin böyle bir meşguliyeti olmadığını ifade etmiştir.²¹¹ Ebû Hureyre kendisine yöneltilen çok hadis rivayetiyle alakalı başka bir eleştiri üzerine Resûlullah ile bulunduğu sürelerdeki dikkatini anlatmak amacıyla yaşadığı bir olayı şöyle anlatmıştır:

“Günün birinde bir adamla karşılaşarak ona önceki gün Resûlullah'ın yatışı namazında hangi sureleri okuduğunu sordum. Adam ‘Bilmiyorum’ diye cevap verince bu defa ‘Sen namazda değil miydin’ dedim, o da ‘Evet, namazdaydım’ şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine o adama ‘Ben biliyorum. Şu, şu âyetleri okudu’ diyerek mukabele ettim.”²¹²

Ebû Hureyre'ye çok hadis rivayetiyle ilgili bir takım eleştiriler yapılsa da hadis konusundaki bilgisi birçok sahâbî tarafından kabul görmüştür. Örneğin Abdullah b. Ömer, Ebû Hureyre'nin Allah Resûlü'nü onlardan daha iyi tanıdığını ve hadis ezberleme konusunda da hepsinden ileride olduğunu söylemiştir.²¹³ Yine Talha b. Ubeydullah da Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadislerin fazla olmasının sebebini açıklamış ve onun rivayetlerine olan güvenini şöyle anlatmıştır:

“Adamın biri Talha b. Ubeydullah'a gelerek Hz. Peygamber'in hadisleri hususunda, ‘Sen mi daha âlimsin yoksa Ebû Hureyre mi? Senden işitmediğimiz hadisleri ondan işitiyoruz. Yoksa Allah Resûlü'nün söylemediği şeyleri ona mı atfediyor?’ diye sormuştur. Talha b. Ubeydullah ise ‘Gerçek şu ki o Resûlullah'tan bizim işitmediğimizi işitmiştir. Çünkü kendisi fakirdi ve hiçbir şeyi yoktu. Böyle olduğu için de Allah Resûlü'nün misafiri olarak Suffeliler arasında kalıyordu. Eli Hz. Peygamber'in eliyle beraberdi. Biz ise ev-bark ve servet sahibiydik. Resûlullah'a ancak gündüzün iki tarafında (sabah ve akşam) gelebiliyorduk. Ebû Hureyre'nin Allah Resûlü'nden bizim duymadıklarımızı

²¹⁰ Müslim, “Kitabü Fedâils Sahâbe”, 2493; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, 1: 265 (No. 592).

²¹¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 250.

²¹² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 250.

²¹³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 5: 249; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 7: 524.

işitmiş olduğundan şüphe etmiyorum. Esasen kendisinde hayır bulunan bir kimse, Resûlullah’a söyleyemediği bir şeyi atfetmez.”²¹⁴

Hiz. Peygamber’den rivayette bulunan sahâbilerden çok hadis rivayet edenler müksirûn, az hadis rivayetinde bulunanlar mukıllûn olarak değerlendirilmiştir. Müksirûn sahâbiler genelde 1000’den fazla hadis rivayetinde bulunan sahâbiler olarak kabul görmüştür. Müksirûn sahâbiler içinde en çok hadis rivayet eden ve ilk sırada yer alan Ebû Hureyre’dir. Ebû Hureyre’den sonra rivayet sayılarına göre Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Hiz. Âişe, Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah ve Ebû Saîd el-Hudrî müksirûn grubunu oluşturmuştur. Ebû Hureyre, Bakî b. Mahled’in *Müsned*’ine göre 5374, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ine göre 3848 hadis rivayetiyle müksirûn içerisinde ilk sırada yer almıştır.²¹⁵ Ebû Hureyre direk Allah Resûlü’nün yanında Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ömer, Fazl b. Abbas, Übey b. Kâ’b, Üsâme b. Zeyd, Hiz. Âişe ve Kâ’b el-Ahbâr gibi ileri gelen isimlerden de hadis rivayetinde bulunmuştur. Ebû Hureyre’den rivayette bulunan kimseler arasında ise ilim ehlinde yaklaşık olarak 800 kişinin ismi zikredilmektedir. Bu kişiler arasında sahâbeden Abdullah b. Ömer, İbn Abbas, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik; tabiinden ise Mervân b. Hâkem, Saîd b. Müseyyeb, Muhammed b. Sîrîn ve Hemmâm b. Münebbih gibi isimler yer almıştır.²¹⁶

Ebû Hureyre’den hadis rivayetinde bulunan kişiler arasında talebeleri de yer almış ve bunlar arasında bazı isimler öne çıkmıştır. Damadı Saîd b. Müseyyeb başta olmak üzere Tâvus b. Keysân, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Ebû Salih es-Semmân, İbn Sîrîn ve el-A’rec’in oluşturduğu altı kişi bazı kaynaklarda Ebû Hureyre’nin ashâbı olarak anılmıştır.²¹⁷ Ebû Hureyre’den hadis rivayetinde bulunanlar arasında adı geçen Ebû’l Kays, onun kölesidir.²¹⁸ Bu kişi gibi kendisinden hadis rivayetinde bulunan başka köleleri de bulunmaktadır. Bu da Ebû Hureyre’nin kölelerinin eğitimiyle yakından ilgilendiği ve onlara destek çıktığını göstermektedir.²¹⁹ Onun yetiştirdiği talebelere biri olan Hemmâm b. Münebbih, talebeleri arasında öne çıkan hatta en

²¹⁴ Tirmizî, “Menâkıb”, 47 (No. 3837).

²¹⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7: 352; Cemal Ağırman, “Müksirûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2020), 31: 532-533.

²¹⁶ İbn Abdilberr, *el-İstî’âb*, 852; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî esma’i’r-ricâl*, 34: 366; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 7: 524; a.mlf., *el-İsâbe*, 7: 352; İbn Abdilberr, *el-İstî’âb*, 852; Kandemir, *Ebû Hureyre*, 10: 160.

²¹⁷ Yarba, *Sünnete Lafzî/ Şeklî İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre’nin Sünnet Anlayışı*, 54.

²¹⁸ Çekiçoğlu, *Sahihayn’da Ebû Hüreyre’nin İsrâiliyat Olarak Nitelendirilen Rivâyetleri*, 21.

²¹⁹ Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 10: 162.

önemli talebesi denilebilecek bir isimdir.²²⁰ Hemmâm ondan hadis öğrenmiş ve bu hadisleri günümüze ulaşan ilk yazılı hadis metinlerinden olan *es-Sahîfetü's Sahîha* isimli eserinde toplamıştır.²²¹

Ebû Hureyre'nin İslâm tarihinin ilk ve en önemli ilim merkezi olan Suffe'de eğitim görmüş olması onun sadece tek bir ilim alanında değil birçok alanda bilgi ve yetkinliğe sahip olmasını sağlamıştır. Bundan dolayı hem Ebû Hureyre hem de talebeleri farklı alanlarda önde gelen isimler arasında sayılmıştır. Fıkıh ve kıraat ilimleri de Ebû Hureyre'nin isminin geçtiği alanlardandır.

Kıraat, İslâm dininin en temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'in okunmasıyla ilgili bir ilim olması hasebiyle varlığı Hz. Peygamber'in ilk vahyi alıp Müslümanlara aktardığı zamanla birlikte başlamıştır. Allah Resûlü Kur'ân-ı Kerim'in doğru ve güzel okunuşu konusunda sahâbîleri teşvik etmiş, ashab da bu konuya büyük önem vermiştir. Böylelikle zaman içerisinde Kur'ân-ı Kerim'in doğru ve güzel okunmasını sağlamak amacıyla kıraat ilmi ortaya çıkmış ve günden güne gelişmiştir. Mesela Übey b. Kâ'b, Hz. Peygamber döneminde kıraat anlamında Allah Resûlü'nün övgüsüne mazhar olmuş bir sahâbîdir.²²² Ebû Hureyre de kıraat eğitimini Übey b. Kâ'b'dan arz yoluyla yani kıraatini onun huzurunda okuyarak almıştır. Übey'den aldığı eğitim sonrasında kendisi de kıraat anlamında önemli isimlere ders vermiştir. On kıraat imamından biri olan Ebû Ca'fer, yedi kıraat imamından biri olan meşhur Nâfi'nin hocalarından Abdurrahman b. Hürmuz el-A'rec kıraatte Ebû Hureyre'nin öğrencilerindendir.²²³ Yine Ebû Hureyre'nin kıraatini alan veya kendisinin bizzat eğittiği isimlere bakıldığında bu ilim alanında önem arz eden bir sahâbî olduğu anlaşılmaktadır.

Ebû Hureyre'nin Suffe'de çok yönlü bir eğitim görmesi, Hz. Ebû Bekir döneminde Alâ b. Hadramî ile Bahreyn'e gönderilmesi, Hz. Ömer döneminde Kudâme b. Maz'ûn ile kaza (yargı) işlerini yürütmek üzere görevlendirilmesi ve kaynaklarda yer alan bazı fetvaları sebebiyle fıkhi açıdan ele alınması gereken bir yönünün olduğu

²²⁰ Âşık, "Ebû Hureyre'nin Hadisciliği", 89.

²²¹ Kemal Sandıkçı, "Hemmâm b. Münebbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1998), 17: 189.

²²² Abdulhamit Birişik, "Kıraat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2022), 25: 426.

²²³ İbnü'l-Cezerî, *Gayetü'n-Nihâye*, 1: 370; Muhammed Accâc el-Hâtib, *Ebû Hureyre Râviyetü'l-İslâm* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1982), 127; Toksarı, *Hz. Ebû Hureyre (r.a) ve Hadis İlmindeki Yeri*, 128.

ortaya çıkmaktadır.²²⁴ Ancak Ebû Hureyre'nin fakihliği konusunda Hanefî ulemanın ittifakı söz konusu değildir.²²⁵ Hanefî fukahânın bir kısmı Ebû Hureyre'yi fakih kabul ederken bir kısmı da bazı sebepler ileri sürerek onu fakih olarak görmemiştir.

Zehebî Ebû Hureyre hakkında bilgi verirken onun fakih, müctehid ve hafız olduğunu söyleyerek başlamıştır.²²⁶ Yine İbn Kayyim fetva verme yönünden müksirûn olarak Ömer b. el-Hattâb, Ali b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Âişe, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer'in isimlerine yer vermiş, bu isimleri zikrettikten sonra orta derecede fetva verenler arasında Ebû Bekir es-Sıddîk, Ümmü Seleme, Enes b. Mâlik ve Ebû Saîd el-Hudrî'den sonra Ebû Hureyre'nin adına yer vermiştir.²²⁷

Ebû Hureyre kendisine danışılan fıkhi konularda fetvalar vermiş, bu fetvaları da zaman zaman ashabın ileri gelenleri tarafından doğruluğu açısından onaylanmıştır. Örneğin, Muhammed b. İyâs el-Bükeyr, Abdullah b. Zübeyr ile Asım b. Ömer b. el-Hattâb'ın bulunduğu bir ortamda bedevi bir kişinin talak ile alakalı olarak başından geçen durumunun fıkhi yönünü bu iki kişiye sormuştur. Abdullah b. Zübeyr, Muhammed b. İyâs'a bu konuyu Hz. Âişe'nin yanında bulunan Abdullah b. Abbas ve Ebû Hureyre'ye sormasını tavsiye etmiş, daha sonra verilen cevabı da kendilerine anlatmasını söylemiştir. Muhammed b. İyâs, Abdullah b. Abbas ve Ebû Hureyre'nin yanlarına gidince Abdullah b. Abbas fetvayı Ebû Hureyre'nin vermesini istemiştir. Ebû Hureyre gelen adamın sorusuna yanıt vermiş, İbni Abbas da onun dediklerinin aynısını söyleyerek bir nevi onu onaylamıştır.²²⁸ Yine başka bir örnekte Ebû Hureyre Bahreyn'e gitmek üzere yola çıkmış, Rebeze bölgesine geldiğinde ihramlı olan Iraklı bir kabileye rastlamıştır. Bu grup kendisine av etinin yenip yenemeyeceği konusunda bir soru sormuş, o da bu etin yenilebileceğini söylemiştir. Daha sonra vermiş olduğu fetvanın doğruluğu konusunda şüpheye düşmüş, Medine'ye gelince durumu Hz. Ömer'e anlatmıştır. Hz. Ömer Iraklı grubun sormuş olduğu soruya Ebû Hureyre'nin

²²⁴ Adem Çiftçi, "Ebû Hureyre'nin Fakihliği Meselesi", *Eskiye* sy. 42 (Eylül 2020): 840.

²²⁵ Ufuk Dağlıoğlu, "Hanefî Fukahâsının Ebû Hureyre ve Rivayetlerine Bakışı", *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* sy. 2 (Ekim 2020): 6.

²²⁶ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 3: 327; Çiftçi, "Ebû Hureyre'nin Fakihliği Meselesi", 839.

²²⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-Muvakkûn*, 10; Kandemir, "Ebû Hureyre", 10: 162.

²²⁸ Malik b. Enes, "Kitabü-t Talak", 37.

yanıtını dinledikten sonra “Eğer başka türlü bir fetva verseydin seni cezalandırırdım” diyerek karşılık verip Ebû Hureyre’nin doğru bir fetva verdiğini belirtmiştir.

Ebû Hureyre’nin fakihliği meselesine olumsuz bakan grubun gerekçelerine baktığımızda ise onun rivayetlerinden dolayı bu fikirde oldukları anlaşılmaktadır. Fıkıh ilmi Kur’ân-ı Kerim, sünnet, kıyas ve icmâ olmak üzere dört temel kaynağa sahiptir. Ebû Hureyre’nin bazı rivayetlerinin bu dört temel kaynaktan olan kıyasa ve akla uymaması,²²⁹ râvinin kendi rivayetinin aksine amel etmesi, yaygınlığı sebebiyle rivayetin bilinmemesi mümkün olmayan olaylara yani umûmü’l-belvâya aykırılık göstermesi²³⁰ ve bazı sahâbîlerin rivayete itiraz etmesi gibi sebeplerle Ebû Hureyre’nin fakih olmadığı düşünülmüştür.²³¹ Alanımız itibariyle Ebû Hureyre’nin fakihliği açısından bu tartışmaya yorum yapmamız mümkün olmamakla beraber vermiş olduğu fetvalar ve aldığı görevler göz önünde bulundurulduğunda onun belli seviyede fiki bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

3.10. Hakkındaki Âyetler

Allah-u Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’i 23 senelik bir süreçte, Müslümanların karşılaştıkları hadiseler karşısında gereğine uygun şekilde davranmalarına yardımcı bir rehber olarak göndermiştir. Kur’ân-ı Kerim, Hz. Peygamber döneminde cereyan eden bazı olaylar üzerine nâzil olan ancak mesajı tüm çağlara ve insanlara hitap eden âyetlerden oluşmaktadır. Bu bahsettiğimiz olaylar “Esbâb-ı Nüzûl” yani “Nüzûl Sebepleri” olarak ifade edilmektedir. Kur’ân-ı Kerim’deki âyetlerin hepsinin inişine dair belirlenen net bir durum yahut olay olmayıp nüzûl sebebi tespit edilen 500 civarında âyet vardır. Âyetlerin büyük bir bölümü insanların ihtiyaç duydukları konularda bilgilendirme, uyarma ve yönlendirme gibi sebeplerle gelmiştir. Kur’ân-ı Kerim’in indiği dönemde Hz. Peygamber ile bulunup dostluk eden ashab da yaşadıkları olaylar yahut akıllarına takılıp Hz. Peygamber’e sordukları sorularla bazı âyetlerin nâzil olmasına sebep olmuşlardır.²³²

²²⁹ Çiftçi, “Ebû Hureyre’nin Fakihliği Meselesi”, 830.

²³⁰ Mustafa Baktır, “Umûmü’l-Belvâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2012), 42: 155.

²³¹ Dağlıoğlu, “Hanefî Fukahâsının Ebû Hureyre ve Rivayetlerine Bakışı”, 20.

²³² Muhsin Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1995), 11: 360.

Kur’ân-ı Kerim’i baştan sona tefsir eden ilk müfessir olması hasebiyle önemli müfessirler arasında yer alan Mukâtil b. Süleyman, bazı âyetlerin Ebû Hureyre hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Söz konusu âyetler bizzat Ebû Hureyre ile alakalı olmayıp içinde bulunduğu kişiler yahut gruplar hakkında inmiştir. Bu türden olaylar ve durumlar nedeniyle inen âyetlerin sayısı beş olup üç tanesi Bakara’da, kalan âyetler de En’âm ve Kehf sûrelerinde yer almaktadır. Bu âyetlerden ilki şöyledir:

1. “Haccı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin; engellenirseniz kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, mahalline ulaşınca kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tıraşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin. Güvenlikte olduğunuzda hacdan önce umre yapan kişi, gücünün elverdiği türden bir kurban kessin. Bulamayan ise hac sırasında üç gün, döndükten sonra da yedi gün yani tam on gün oruç tutmalıdır. Bu, ailesi Mescid-i Harâm civarında oturmayanlar içindir. Allah’ın buyruğuna saygılı olun ve bilin ki Allah’ın cezalandırması çok şiddetlidir.”²³³

Bu âyet, Hudeybiye Antlaşması’ndan sonra yapılan hac ve umre ile alakalı birçok sorunun cevabına işaret etmektedir. Mukâtil b. Süleyman’a göre âyette yer alan “*Güvenlikte olduğunuzda hacdan önce umre yapan kişi, gücünün elverdiği türden bir kurban kessin*” bölümü Ebû Hureyre, Selmân ve Ebu’l-Irbâd’ın Allah Resûlü’ne imkânları olmaması sebebiyle kurban kesmek yerine “Üç gün oruç turalım” demeleri üzerine nâzil olmuştur.²³⁴

Ebû Hureyre ile ilgili olduğu söylenen ikinci âyet şudur:

2. “İnananlarla alay ederek inkâra sapanlar dünya hayatının çekiciliğine kapıldılar. Ama Allah’tan korkanlar kıyamet gününde onlardan üstün olacaklardır. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”²³⁵

Bu âyete göre insanlar iki kısma ayrılır. Bunlardan ilki dünya hayatının geçici zevklerine kapılan, iyilikten uzaklaşıp Müslümanlarla alay eden ve bu durumlarını Allah-u Teâlâ’yı inkâra kadar götürenler. İkinci kısım ise bu insanların alaylarına maruz kalan ancak Allah-u Teâlâ’ya iman edip ondan korkan ve kendilerine ahiret hayatında mükâfatlar verilecek kimselerdir.²³⁶ Âyetin inkârcılardan bahseden birinci kısmı münafıkların önde gelenlerinden Abdullah b. Übey ve arkadaşlarının Müslüman

²³³ Bakara 2: 196.

²³⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yayınları, 2006), 1: 166.

²³⁵ Bakara 2: 212.

²³⁶ Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 1: 328.

kimselerle alay etmesi üzerine inmiştir. İkinci kısım ise münafıkların alay ettiği Abdullah b. Yâsir el-Mahzûmî, Hz. Ebû Bekir'n azadlısı Bilâl b. Rebâh, Habbâb b. el-Eret, Hz. Ebû Bekir'in azadlısı Âmir b. Führeyre, Abdullah b. Mes'ûd ve Ebû Hureyre ed-Devsî gibi fakir kimseler hakkında nâzil olmuştur.²³⁷

Ebû Hureyre hakkında indiği söylenen üçüncü âyet ise şu şekildedir:

3. “Kendilerini Allah yoluna adadıklarından seyahat ve ticarete imkân bulamayan yoksullara verin. Yoksulluklarını gizli tuttukları için bilmeyen onları zengin sanır. Kendilerini simalarından tanırsın. Onlar insanlara asla el açmazlar. Hayır için yaptığınız her harcamayı Allah hakkıyla bilmektedir.”²³⁸

Bu âyette yer alan “*Kendilerini Allah yoluna adadıklarından seyahat ve ticarete imkân bulamayan yoksullar*” ifadesini birçok müfessir Ashab-ı Suffe olarak yorumlamıştır.²³⁹ Ashab-ı Suffe'den Ebû Hureyre de dâhil olmak üzere Medine'de hiçbir mal varlığına sahip olmayan Abdullah b. Mes'ûd ve 400 kadar mevâlî geceleri mescidde kalmakta ve içinde bulundukları durumu kimseye anlatmamaya çalışmaktadırlar. Bu insanlara yardım konusuna dikkat çekilmesi amacıyla söz konusu âyet nâzil olmuştur.²⁴⁰

Ebû Hureyre'den bahsettiği rivayet edilen bir diğer âyet de şöyledir:

4. “Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesaplarından sana sorumluluk yoktur, senin hesabından da onlara sorumluluk yoktur ki onları yanından uzaklaştırıp da zalimlerden olasın.”²⁴¹

Âyette zikredilen “*Sabah ve akşam Allah'ın rızasını kazanma maksadıyla ona yalvaran kimseler*” ifadesi, müfessirler tarafından toplumda ezilen fakir ve güçsüz kişiler olarak yorumlanmıştır.²⁴² Nitekim Ebû Zer el-Gıfârî, Âmir b. Führeyre, Abdullah b. Mes'ûd ve Ebû Hureyre gibi kimselerin bulunduğu bir ortama günün birinde Ebû Cehil ve arkadaşları gelmişler ve Hz. Muhammed'in yanında gördükleri

²³⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, 1: 176.

²³⁸ Bakara 2: 273.

²³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, 1: 232; Ebû'l-Kasım Cârullah b. Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 1: 852; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1: 427.

²⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, 1: 232.

²⁴¹ En'âm 6: 52.

²⁴² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir'üt et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Kerim Aytekin vd. (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), 3: 494; Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, 1: 547; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2: 409.

bu kimseleri yakınından uzaklaştırırsa ona tabi olacaklarını Ebû Tâlib'e bildirmişlerdir. Ebû Tâlib de Hz. Peygamber'e durumu iletince bu âyet nâzil olmuştur.²⁴³ Diğer bir rivayete göre ise ileri gelen Kureyşliler Allah Resûlü'nün yanına geldiklerinde söz konusu kimseleri görmüş ve onların bulundukları ortamdan uzaklaştırılması konusunda Hz. Peygamber'den bir yazı istemişler, bunun üzerine de ilgili âyet inmiştir.²⁴⁴

Ebû Hureyre ile ilgili olduğu söylenen son âyet ise şu şekildedir:

5. “Rızâsını dileyerek sabah akşam rablerine dua edenlerle olmak için elinden gelen çabayı göster. Dünya hayatının çekiciliğine meylederek gözlerini onlardan çevirme! Bizi anmaktan kalbini gafıl kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme!”²⁴⁵

Rivâyete göre bir gün Uyeyne b. Hısn ve Amr el-Fezârî Hz. Muhammed'in yanına girdiğinde aralarında Bilâl b. Rebâh, Ammâr b. Yâsir, Süheyb b. Sinân, Habbâb b. el-Eret ve Âmir b. Fûheyre gibi mevâliden; Ebû Hureyre ed-Devsî ve Abdullah b. Mes'ûd gibi Araplardan fakir kimseler de mecliste bulunmaktaydı. Uyeyne b. Hısn bu insanları görünce Hz. Peygamber'in onları kendileriyle aynı ortamdan çıkarmalarını istemiş ve bunun üzerine söz konusu âyet nâzil olmuştur.²⁴⁶

Nüzûl sebebi kesin bir şekilde belli olmayan bazı âyetler hakkında müfessirler, içeriklerini göz önünde bulundurarak bir takım çıkarımlarda bulunmuşlardır. Ele aldığımız âyetlerin tefsirleri de bu tarz çıkarımlara dayanmaktadır. Dolayısıyla ilgili âyetlerin nüzûl sebeplerinin kesinliği hususunda net bir yorum yapmak pek mümkün gözükmemektedir.

²⁴³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, 1: 547.

²⁴⁴ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 3: 494.

²⁴⁵ Kehf 18: 28.

²⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, 2: 494.

4. SONUÇ

Ebû Hureyre, tarih içerisinde Evs, Hazrec, Huzâa gibi birçok koluyla meşhur olmuş Ekd kabilesinin Yemen’de bulunan Devs koluna mensuptur. Erken yaşta babasını kaybederek annesiyle büyümüş, dayısı ve amcası kabile içerisinde ileri gelen kimseler arasında yer almıştır. Ebû Hureyre künyesi ile meşhur olmuş, ismi konusunda müelliflerin birçok görüşü kaynaklarda yer almıştır. Tufeyl b. Amr aracılığıyla İslâm’a girmesi ve sonrasında Hz. Peygamber ile görüşmesi onun İslâm tarihi sahnesine çıkışının başlangıcını oluşturmuştur. Allah Resûlü ile bu görüşmesinden sonra İslâm tarihinin ilk ve en önemli eğitim merkezlerinden olan Suffe’de kalmaya başlamıştır. Suffe Hz. Peygamber döneminde bekâr ve maddi imkânları zayıf olan kimselerin kaldığı ve birçok ilim alanında tahsil görülen bir eğitim merkezidir. Ebû Hureyre de burada kalmasının etkisi ve her zaman Allah Resûlü’nün sohbetinde bulunma gayretiyle hadis alanında en önde gelen isimler arasında yer almıştır. Hz. Peygamber’in ashabından olması hasebiyle birçok sahâbî gibi yalnızca hadis rivayet etmesiyle değil, en çok hadis rivayet eden isim olmasıyla hadis alanında önemli bir yere sahip olmuştur.

Ebû Hureyre İslâm dininin Kur’ân-ı Kerim’den sonra en temel kaynağı olan hadislere ilgisi ve gayreti sebebiyle Allah Resûlü’nün birçok söz, fiil ve takririnin, yani hadisnin günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Bu sebeple de müellifler tarafından birçok açıdan incelenmiş, hakkında birçok kimse kanaat belirtmiştir. Bu da Ebû Hureyre hakkında hemen hemen her konuda ihtilafların oluşmasına neden olmuştur. Söz konusu bu ihtilaflar, Ebû Hureyre’nin ismi ile başlamaktadır. Onun İslâm öncesi dönemde Yemen bölgesinde yaşaması ve o dönemde isimlerin yerine künyelerin kullanılmasının yaygın olması, adını ön plana çıkaracak herhangi bir özelliğinin bulunmaması, isminde ihtilafların olmasına ve Ebû Hureyre künyesiyle meşhur olmasına sebep olmuştur.

Medine’ye geldiği ilk zamandan itibaren Allah Resûlü’nün sohbetinde bulunmaya azami özen gösteren Ebû Hureyre’nin Hz. Peygamber’den çok hadis rivayet etmesi tarih boyunca eleştiri konusu olmuştur. Tufeyl b. Amr’ın Allah Resûlü ile görüşmesi üzerine memleketine gidip kabilesini İslâm’a davetiyle Müslüman olan Ebû Hureyre, tam olarak yılı tespit edilemese de bir süre Yemen’de kalmıştır. Buradan Müslümanların neler yaptığı konusunda haberler almış, yine kavminden Müslüman

olanlarla Medine yolculuğu esnasında “Küfür Yurdu” olarak nitelendirdiği Yemen’den ayrıldığı için mutluluk duymuştur. Medine’ye geldikten sonra Hz. Peygamber’in her sohbetinde bulunmaya çalışan Ebû Hureyre birçok kez ifade ettiği üzere muhacir ve ensar başka işlerle meşgul olurken kendisi Allah Resûlü’nü adım adım takip etmeye çalışmıştır. Ebû Hureyre’nin Hz. Peygamber’in bu kadar çok yanında bulunması ve yine birçok eleştiriye maruz kaldığı çok hadis rivayeti aslında onun sonradan Allah Resûlü’nün yanına gelmesiyle bağlantılı olarak din ve peygamber algısının son derece yüksek olmasından kaynaklanmıştır.

Hz. Peygamber’in Mekke döneminde yaşadığı her türlü zorluğa onunla ortak olan muhacirlere Medine’de de ensarın desteği eklenmiştir. Muhacir ve ensara kıyasla Ebû Hureyre gibi geç bir dönemde Müslüman olan sahâbîler, kaybettikleri zamanlarını telafi etme adına Allah Resûlü ile geçen her anın kıymetini bilmeye çalışmıştır. Diğer sahâbeden bu manada ayrılarak yaşamlarının odak noktasına Hz. Peygamber ile geçen zamanı koymuşlar, birçok günlük işi hayatlarında geri plana atmışlar ve ilimle meşgul olarak onun her hareketini takip etmişlerdir. Allah Resûlü’nün birçok süreci birlikte yaşadığı muhacir ve ensar hem Allah-u Teâlâ’nın emirlerine muhatap olmuş, hem de günlük yaşamlarını sürdürmeye devam etmiştir. Alışılmış olmayan bu vahiy sürecini hayatlarıyla bir arada sürdürerek normalleri haline getirmişlerdir. Ancak sonradan Müslüman olan herhangi bir sahâbînin bu süreci yaşaması daha farklı tezahür etmiş ve Hz. Peygamber’e bakışı daha hassas olmuştur. Ebû Hureyre de Hz. Peygamber ile geçirdiği 3 senelik süreci bu hassasiyetle ve ondan öğrenebileceği her şeyi öğrenme özverisi ile geçirmiştir. Suffe’de iyi derecede eğitim görmesi ve adeta hadis alanında ihtisaslaşan bir ilim talebesi olması, ilme olan ekstra alakası ve din algısı sebebiyle bu kadar çok hadis rivayetinde bulunduğu söylenebilir. Ayrıca o, fıkıh ve kıraat alanında da önde gelen isimler arasında sayılmıştır. Ebû Hureyre’nin yumuşak mizacı ve ilme olan isteği de göz önünde bulundurulduğunda bu iki özelliğinin birleşmesiyle oğlu Muharrir’in ve kölelerinin ilimle meşgul olmasına öncü olduğu görülmektedir.

Ebû Hureyre ilim faaliyetleri dışında Hz. Peygamber’in katılmış olduğu tüm gazvelerde onun yanında yer almış, yaşanan olaylarda hem gözlemlerini hem de kendi tecrübelerini anlatmıştır. Yine Allah Resûlü’nün ilk kez gerçekleştirdiği gıyabi cenaze namazı ve korku namazı gibi uygulamaları Hz. Peygamber ile yerine getirenler arasında yer almıştır. Kendisine verilen resmî görevlere bakıldığında neredeyse hemen

her dönemde önemli vazifeler aldığı görülmektedir. Allah Resûlü döneminde Alâ b. Hadramî'ye yardımcı olarak görevlendirilirken Hz. Ebû Bekir döneminde bu göreve devam etmiş, Hz. Ömer döneminde ise bazen valinin yanında kaza işleriyle bazen de vali olarak Bahreyn bölgesinde görevlendirilmiştir. Yine Hz. Peygamber döneminde yapılan Umretü'l-Kazâ'da Medine'den Mekke'ye kurbanlıkları götürme ile görevlendirilmiş, Hz. Ebû Bekir'in hac emiri olduğu sırada Allah-u Teâlâ'nın Kâbe'de çıplak şekilde tavaf etmeyi yasaklayan âyet-i kerîmesini insanlara duyuran grup içerisinde yer almıştır. Hz. Osman döneminde yaşanan kargaşalar sırasında halifeyi yalnız bırakmamış, evi muhasara altına alındığında bu işi gerçekleştiren kişilerle savaşıma isteğini ona bildirmiştir. Hz. Ali döneminde yaşanan olaylarda ise tarafsızlığını koruyarak bu dönemde ilmi faaliyetler ile meşgul olmaya devam etmiştir. Muâviye dönemine gelindiğinde ise Mervân b. Hakem tarafından birçok kez Medine valiliğine vekil olarak bırakılmıştır.

Ebû Hureyre İslâm tarihi içerisinde asker, devlet adamı ve ilim adamı olmasının yanında annesine hürmet gösteren bir evlat olmasıyla da yer almıştır. Yemen'den Medine'ye geldiği süreçte annesini de beraberinde getirmiş ve o sırada Müslüman olmayan annesi için Allah Resûlü'nden dua istemiştir. Hz. Peygamber'in duası vesilesi ile İslâm'ı kabul eden annesi onun sevinçten ağlamasına sebep olmuştur. Annesine duyduğu hassasiyet sebebiyle onu her zaman gözetmiş ve yalnız bırakmamak amacıyla nafiye hac bile yapmadığı rivayetler arasında yer almıştır. Beyaz tenli, saçları ve sakalları kınalı, geniş omuzlu bir sahâbî olan Ebû Hureyre'nin mizacı ile alakalı rivayetlerde yumuşak huyluluğu, şakacı tarafı ve insanlara karşı ikramda bulunmayı sevmesi ön plana çıkmaktadır. Bir zamanlar hizmetinde çalıştığı Büsre bt. Gazvân ile evliliği göz önüne alınırsa burada çalışırken davranışlarından hoşnut olunduğu ve sevilen bir kimse olduğu görülmektedir. Ebû Hureyre'nin Büsre bt. Gazvan ile olan evliliğinden Muharrer, Muharriz, Abdurrahman, Bilal ve ismi hakkında bilgi sahibi olunamayan kızı da dâhil beş çocuğu vardır.

Ebû Hureyre'nin İslâm tarihi içerisindeki yerinin tespiti amacıyla yola çıktığımız bu çalışmada ilk karşılaştığımız Ebû Hureyre'nin hadisçiliği ile ön plana çıkması ve çok hadis rivayetinde bulunması sebebiyle rivâliğin irdelenmesi sonucunda hakkındaki birçok konuda ihtilafların ve tartışmaların olduğudur. Tüm bu tartışmalar sebebiyle hadis alanında “Bu kadar etkili bir Ebû Hureyre var mıydı?” “Rivayet ettiği

hadisler güvenilir mi ?” gibi soruların ve bu sorulara verilen yanıtların arasında genellikle Ebû Hureyre’nin hayatıyla alakalı başka hususlar geri planda kalmıştır. Yukarıda ele aldığımız gibi Ebû Hureyre iyi eğitim görmüş bir talebe, devletin önemli makamlarında görevlendirilmiş bir devlet adamı, Allah Resûlü’nün dostu, İslâm ordusu içerisinde Allah için cihad eden bir askerdir. Bunun yanında annesine hürmetini esirgemeyen bir evlat, önemli ilim dallarında kıymetli öğrenciler yetiştiren aynı zamanda kölelerinin de ilimle meşgul olmasına sebep olan bir öğretmen, insanlarla güzel ilişkiler kuran yumuşak mizaçlı bir sahâbîdir. Tüm bunlar sebebiyle çalışmamızda ulaşılan sonuç, Ebû Hureyre’nin birçok ilim alanında öne çıkan bir isim olmasının yanında tarihî açıdan önemli olaylar ve görevlerde yer aldığı, tarihe yön veren olaylara öncülük etmese de bu olaylara katılan ve tarihin şekillenmesine katkı sağlayan tarihî bir kişilik olarak İslâm tarihi içinde önemli bir yere sahip olduğudur.

KAYNAKLAR

- Abdürrezzâk, Ebû Bekir b. Hemmâm es-San'ânî el-Himyerî. *Musannef*. çev. Zekeriya Yıldız. 12 Cilt. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2013.
- Ağırman, Cemal. “Müksirûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 532-533. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Ahatlı, Erdinç. “Utbe b. Gazvân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 235. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Âşık, Nevzat. “Ebû Hureyre'nin Hadisciliği”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4 (1987), 85-104.
- Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef. *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*. 3 Cilt. Riyad: Dâru'l-Liva, 1986.
- Baktır, Mustafa. “Umûmü'l-Belvâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 155-156. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Baktır, Mustafa. “Suffe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 469-470. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Barış, Mustafa Necati. “Hz. Ebû Bekir Döneminde Devlet Yönetimi”. *Turkish Studies: Social Sciences* 14, sy. 5 (2019), 2027-2044.
- Barış, Mustafa Necati. “İslâm Tarihi Kaynaklarında Hac (Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn Dönemleri)”. *Eskiye* sy. 44 (Eylül 2021), 549-568.
- Belâzürî. *Fütuhu'l-Büldan*. çev. Mustafa Fayda. Ankara: Sevinç Matbaası, 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî. *es-Sünenü'l-Kebîr*. çev. Hüseyin Yıldız vd. 20 Cilt. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2016.
- Birişik, Abdulhamit. “Kıraat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 425-432. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Bozkurt, Nebi. “Mescid-i Nebevî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 281-290. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Edebü'l-Müfred*. çev. A. Fikri Yavuz. 2 Cilt. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1974.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. çev. Mehmed Sofuoğlu. 16 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987.
- Çekiçoğlu, Yasemin. *Sahihayn'da Ebû Hüreyre'nin İsrâiliyat Olarak Nitelendirilen Rivâyetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Çiftçi, Adem. “Ebû Hureyre'nin Fakihliği Meselesi”. *Eski Yeni*, sy. 42 (Eylül 2020), 825-849.
- Dağlıoğlu, Ufuk. *Fukahânın Ebû Hureyre Rivâyetlerine Bakışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Dağlıoğlu, Ufuk. “Hanefî Fukahâsının Ebû Hureyre ve Rivâyetlerine Bakışı”. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, sy. 2 (Ekim 2020), 1-23.

- Demirci, Muhsin. “Esbâb-ı Nüzûl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 360-362. İstanbul: TDV Yay., 1995.
- Dilbaz, Mahmut. “İslâm Medeniyetinde Eğitim-Öğretim Ve İlmî Faaliyetler”, *İslâm Medeniyeti Tarihi* içinde, ed. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Ebû Dâvûd es-Sicistani, Süleyman b. Eş’as. *Sünen-i Ebû Davud Terceme ve Şerhi*. çev. Necati Yeniçel vd. 17 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1991.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh. *Hilyetü’l-evliyâ’ ve tabakâtü’l-asfiyâ*. 12 Cilt. Beyrut: Darü’l Kütübi’l İlmiyye, 2007.
- Ezrakî, Ebû’l-Velîd Muhammed b. Abdillâh. *Ahbâru Mekke ve mâ câ’e fihâ mine’l-âşâr*. Mekke: Matbaatu’l-Macidiyye, h. 1352.
- Fayda, Mustafa. “Hulefâ-yi Râşidîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 324-338. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Fayda, Mustafa. “Kahtân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 201-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Goldziher. “Abû Huraira”. *The Encyclopaedia of Islam*, ed. M. Th. Houtsma vd. 1: 93-94. Leyden: Brill, 1913.
- Haccâc, Müslim b. *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*. çev. Ahmed Davudoğlu. 12 Cilt. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1979.
- Hâtib, Muhammed Accâc. *Ebû Hureyre Râviyetü’l-İslâm*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1982.
- Hamîdullah, Muhammed. “Huneyn Gazvesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 376-377. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Hayyât, Halîfe. *Tarihu Halife b. Hayyât*. çev. Abdullah Bakır. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2008.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf en-Nemerî. *el-İstî’âb fî ma’rifeti’l-Ashâb*. Beyrut: Dâru’l-Marife, 2012.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm el-Kûfi. *Musannef*. çev. Zekeriya Yıldız. 16 Cilt. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2017.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2005.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Tehzîbü’t-tehzîb fî ricâlu’l-hadis*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, çev. Naim Erdoğan. 4 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- İbn Hazm el-Endelüsî, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed. *Cemheretü ensâbi’l-‘Arab*. nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. yy: Dâru’l-Ma’ârif, ty.
- İbn Hişâm. *Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi*. çev. Hasan Ege. 4 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985.

- İbn İshâk. *Sîretü İbn İshâk*. çev. Selahattin Yıldırım. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *İ'lâmü'l-Muvakkîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 21 Cilt. yy: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, ty.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer. *Büyük İslâm Tarihi*. çev. Mehmet Keskin. 15 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*. çev. Haydar Hatipoğlu. 10 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983.
- İbn Sa'd, Muhammed Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Basrî. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. çev. Adnan Demircan vd. 11 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed. *Gayetü'n-Nihâye fî tabakati'l-kurrâ*. 2 Cilt. Beyrut: Darü'l Kütübi'l İlmiyye, 1982.
- İbnü'l-Esîr. *İslâm Tarihi el-Kâmil fî't-Târîh Tercümesi*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Gümüş Yayınevi, 1985.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed eş-Şeybânî. *Üsdü'l-gabe fî ma'rifeti's-sahâbe*. Kahire: Matbaatu'l-Vehbiyye, 1280.
- İzzî, Abdülmün'im Sâlih Ali. *Difâ'an Ebî Hüreyre*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1981.
- Kândehevî, M. Yusuf. *Hayatü's-Sahâbe*. çev. Sıtkı Güllü. 4 Cilt. İstanbul: Divan Yayınları, 1990.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 160-167. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kandemir, M. Yaşar. "Saîd b. Müseyyeb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 563-564. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Karaman vd., *Kur'an Yolu*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*. 3. Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1997.
- Kur'an Yolu. Erişim 07 Mart 2023. <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir>
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Umretü'l Kazâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 153-155. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Sakîfetü Benî Sâide". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 11-12. İstanbul: TDV Yay., 2009.
- Malik b. Enes. *Muvatta*. çev. Ahmet M. Büyükçınar vd. 4 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 1994.
- Mizzî, Ebü'l-Haccac Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esma'i'r-ricâl*. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1996.
- Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 4 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 2006.

- Numani, Allame Şibli. *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. çev. Talip Yaşar Alp. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2016.
- Öz, Şaban. *Ebû Hureyre –Bir Otoritenin İnşası*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2021.
- Öztürk, Levent. “Necâşî Ashame”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 476-477. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Sandıkçı, Kemal. “Hemmâm b. Münebbih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 189. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Taberî Tefsiri*. çev. Kerim Aytekin vd. 9 Cilt. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Tarih-i Taberî*. çev. Cemalettin Saylık. 4 Cilt. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*. çev. Abdullah Parlıyan. 3 Cilt. İstanbul: Konya Kitapçılık, 2007.
- Toksarı, Ali. *Hz. Ebû Hüreyre (r.a) ve Hadis İlmindeki Yeri*. Kayseri: Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü, Öğretim Üyeliği Tezi, 1982.
- Tunç, Yusuf. *Cemel ve Sıffin Savaşlarında Tarafsız Olan Sahâbiler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Uluocak, Fahri. *Ebû Hureyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivayetler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Ünal, İsmail Hakkı. “Kudâme b. Maz'ûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 312-313. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Ya'kübî, Ahmed b. Ebî Ya'küb İshak Ebü'l-Abbâs. *Târîhu'l-Ya'kübî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ty.
- Yarba, Rıdvan. *Sünnete Lafzî/Şeklî İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Hz. Peygamber'in Savaşları*. çev. Musa K. Yılmaz. 3 Cilt. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2014.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'l-Megazî*. ed. Marsden Jones. 3 Cilt. London: Oxford University Press, 1965.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1982.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Cârullah b. Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *Keşşâf Tefsiri*. çev. Muhammed Coşkun vd. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb. *el-Megazî*. çev. Mehmet Nur Akdoğan. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Atalay, Selma Rabia Nur
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı	2023
Lisans	Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Bölümü	2020
Lise	Tevfik İleri Anadolu İmam Hatip Lisesi	2015

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2022-Halen	Diyanet İşleri Başkanlığı	Kuran Kursu Öğreticisi

Yayınlar

Selma Rabia Nur Atalay, “Hz. Peygamber Döneminde ve Sonrasında Üsâme b. Zeyd”, *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi*, 2022, cilt:2 sayı: 1 s. 147-164.

